

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Siyaset Bilimi Bilim Dalı

**İNGİLTERE-İSKOÇYA ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMİ-
POLİTİK NİTELİĞİNİN AB ÜYELİĞİ BAĞLAMINDAKİ
DÖNÜŞÜMÜ**

Duygu BİRDAL

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

İNGİLTERE-İSKOÇYA ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMİ-POLİTİK
NİTELİĞİNİN AB ÜYELİĞİ BAĞLAMINDAKİ DÖNÜŞÜMÜ

Duygu BİRDAL

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Siyaset Bilimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

KABUL VE ONAY

Duygu Birdal tarafından hazırlanan "İngiltere-İskoçya Arasındaki İlişkinin Ekonomi-Politik Niteliğinin AB Üyeliği Bağlamındaki Dönüşümü" başlıklı bu çalışma, 15/09/2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Başak Alpan (Başkan)

Prof. Dr. Örsan Öcal Akbulut (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Engin Sune (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof.Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

...../...../.....

Duygu BİRDAL

¹“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ile ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.**

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Örsan cal AKBULUT** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Duygu BİRDAL

ÖZET

BİRDAL, Duygu. *İngiltere-İskoçya Arasındaki İlişkinin Ekonomi-Politik Niteliğinin AB Üyeliği Bağlamındaki Dönüşümü*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2023.

Bu tez, İngiltere-İskoçya-AB arasındaki ekonomi-politik ilişkiyi incelemektedir. Ülkeye özgü koşullar nedeniyle ilk olarak İngiltere’de gerçekleşen Endüstri Devrimi ile birlikte yoğun üretime geçilmiş, artan üretim sonucunda yeni pazarlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu yeni pazarların bulunması sömürgecilik aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Sömürgeciliğin, İngiltere ile sömürgeleri arasındaki ilişkilerde süreklilik arz eden önemli etkileri olmuştur. 1707 yılında İngiltere ve İskoçya’nın birleşmesi ile kurulan birlik, sömürgecilik ile ilgili olarak İskoçya için önemli tartışmaların odağını oluşturmaktadır. Literatürde İskoçya’ nın durumuna ilişkin olarak İskoçya’nın İngiltere’nin sömürgesi olduğuna dair görüş ile İskoçya-İngiltere arasındaki ilişkinin karşılıklı çıkar esasına dayalı olduğuna dair iki farklı görüş bulunmaktadır. Bu tezde İskoçya’nın ele alınmasının sebebi İskoçya’nın bu tartışmalı durumudur. Bu iki farklı görüş sonucunda İngiltere ve İskoçya arasında sömürgecilik ilişkisinin atipik bir sömürgecilik ilişkisi olduğu sonucuna varılmaktadır. AB üyeliği, İngiltere-İskoçya arasındaki ilişkide önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Üyelik öncesinde ilişkiler karşılıklı fayda üzerinde kuruluyken, üyelikle birlikte ilişkinin içeriğini bölgeselcilik ve bağımsızlık belirlemektedir. İngiltere’ nin eski sömürgeleri olan *Commonwealth* ülkeleri ile ilişkisi AB ile olan ilişkisini etkilemiştir. İngiltere’ deki Avrupa şüpheçileri, AB’ yi İngiltere’nin serbest ticaretini engelleyen bir unsur olarak nitelendirmektedirler. Avrupa şüpheçilerine göre, İngiltere, AB üyeliğinden ayrılmalı eski sömürgeler ile olan ekonomik ilişkilerini yeniden canlandırmalıdır. Bu fikir Brexit’i destekleyenlerin en önemli argümanlarından biridir.

Anahtar Kelimeler: Sömürgecilik, İngiliz Sömürgeciliği, Bütünleşme Kuramları, AB Bütünleşmesi, İskoçya, Brexit

ABSTRACT

BİRDAL, Duygu. *The Transformation of the Economy-Politics of the Relationship between England and Scotland in the Context of EU Membership*, Master's Thesis, Ankara, 2023.

This thesis analyses the economy-politics relationship between England-Scotland-EU. Due to country-specific conditions, intensive production began with the Industrial Revolution, which first took place in England, and new markets were needed as a result of increased production. These new markets were found through colonialism. Colonialism had a significant and lasting impact on the relationship between England and its colonies. The union of England and Scotland, established in 1707, is at the centre of important debates for Scotland in relation to colonialism. There are two different views of Scotland's status in the literature: the view that Scotland is a colony of England, and the view that the relationship between Scotland and England is one of mutual interest. This controversial situation of Scotland is the reason why Scotland is discussed in this thesis. As a result of these two different views, it is concluded that the colonial relationship between England and Scotland is an atypical colonial relationship. EU membership represents an important turning point in the relationship between England and Scotland. Whereas before membership the relationship was based on mutual benefit, after membership the content of the relationship is determined by regionalism and independence. British relations with its former colonies, the *Commonwealth* nations, has influenced its relationship with the EU. Eurosceptics in the England view the EU as a hindrance to the England's free trade. They suggest that the England should withdraw from the EU and re-establish its economic ties with the former colonies of the *Commonwealth*. This notion is among the leading arguments of the proponents of Brexit.

Keywords: Colonialism, British Colonialism, Theories of Integration, EU Integration, Scotland, Brexit

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar DİZİNİ	viii
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM: İNGİLTERE VE İSKOÇYA ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMİ-POLİTİK NİTELİĞİ	6
1.1. İNGİLTERE VE KOLONİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN OLUŞUMU	6
1.1.1. İngiliz Kolonyalizminin Karakteristiği Olarak Para ve Pazarlama Kurulları.....	19
1.1.2. İngiliz Kolonyalizmi ve Dekolonizasyon	222
1.1.3. Küresel Dönemde İngiliz Kolonyalizmi.....	266
1.2. BRİTANYA'NIN KURULUŞU BAĞLAMINDA İSKOÇYA	300
1.2.1. İç Sömürgecilik	355
1.2.2. İngiltere-İskoçya İlişkisinin Hukuki ve Politik Niteliği	377
1.2.3. İngiltere-İskoçya İlişkisinin Ekonomik Niteliği	39
1.2.3.1. <i>Highland</i> ve <i>Lowland</i>	400
1.2.3.2. İskoçya ile İngiltere Arasındaki Ticaretin Niteliği	49
1.3. BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ	511
2.BÖLÜM: AVRUPA BİRLİĞİ'NDE İNGİLTERE-İSKOÇYA İLİŞKİSİ	533

2.1. AB VE ÜYE DEVLETLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN HUKUKİ VE POLİTİK NİTELİĞİ	533
2.2. YENİ BÜTÜNLEŞME BİÇİMİ OLARAK AB BÜTÜNLEŞMESİ.....	566
2.2.1. Bütünleşme Kuramları.....	577
2.2.2. İç Bütünleşmenin Ticaret Anlaşmalarına Etkisi	622
2.2.3. Avrupa Ekonomik Alanı ve AB.....	711
2.3. TİCARİ ETKİNLİK YOĞUNLUĞU BAĞLAMINDA AB VE BİRLEŞİK KRALLIK İLİŞKİSİ	722
2.3.1. İngiltere'nin AB'ye Üye Olması ve <i>Commonwealth</i>	722
2.3.2. Ekonomik Yapılar Bağlamında AB ve İngiltere İlişkisi	755
2.3.3. AB-Birleşik Krallık'ın Ticari İlişkisi	788
2.4. İKTİSADİ BÜTÜNLEŞME VE TİCARİ ETKİNLİK EKSENİNDE AB İLE İNGİLTERE-İSKOÇYA İLİŞKİSİ	811
2.4.1. AB-İskoçya	822
2.4.2. Bölgesel Politika	844
2.4.3. AB-İngiltere-İskoçya.....	866
2.5. BREXIT.....	90
SONUÇ.....	955
KAYNAKÇA.....	99
EK 1: ORJİNALLİK RAPORU.....	108
EK 2: ETİK KURUL MUAFİYET FORMU.....	110

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1: İskoçya ve Birleşik Krallık İhracat ve İthalat Dağılımı (2014).....	50
Tablo 2: Ticaret: Birleşik Krallık'ın Ticari Hizmetlerinin Toplam Ticaret İçindeki Payında Uzun Vadeli Eğilimler.....	78
Tablo 3: Birleşik Krallık Tarafından 2021 Yılında İhraç Edilen Ürünler İçin İthalatçı Ülkeler Listesi.....	79
Tablo 4: Birleşik Krallık Tarafından 2021 Yılında İthal Edilen Ürünler İçin Tedarikçi Ülkeler Listesi.....	80

GİRİŞ

İngiltere, ülke içindeki özgün koşulların biraraya gelmesiyle Endüstri Devrimi'nin gerçekleştiği ilk ülkedir. Endüstri Devrimi İngiliz sömürgeciliği üzerinde büyük bir etki oluşturmuştur. İngiltere'de yaşanan Endüstri Devrimi sonucunda modern endüstri gelişmiş ve yoğun üretime geçilmiştir. Üretimin artmasıyla birlikte ortaya çıkan fazla ürünlerin satılması için yeni pazarlara ihtiyaç duyulmaya başlandı (Luraghi, 2000:161). 1450-1800 arası dönem, merkez ülkelerde ilkel birikimi mümkün kılmıştır. On dokuzuncu yüzyılın başlangıcından itibaren merkez ülkeler ile çevre ülkeler arasındaki farklılıklar oldukça artmaya başlamıştır. On beşinci yüzyılda Avrupa ülkeleri ile Hindistan, Orta Doğu ve Çin arasındaki güç ve zenginlik farkı çok azdı. 1450-1800 yılları boyunca dünya sisteminin endüstri öncesi gelişimi, Kuzeybatı Avrupa'nın merkez olarak konumlanmasını sağlamıştır (McGowan ve Kordan, 1981:45). İlk endüstri ülkesi olan İngiltere, Viktorya döneminde dünya ekonomisini kendi gereksinimlerine göre biçimlendirmiş bu yüzden dünya sisteminde diğer merkez ülkelerden farklı bir rol üstlenmiştir (McGowan ve Kordan, 1981:49). İngiltere'nin rolü, dünya ticaretini dönüştürmüştür. Bu yüzden İngiltere ve İngiltere ile birlikte diğer merkez ülkeler endüstrileşirken, çevre ülkeler ise endüstrileşmemiş ve birincil ürün üreten ülkeler ve sömürgeler haline dönüşmüştür (McGowan ve Kordan, 1981:57).

Bu noktadan hareketle tezin ilk bölümünde İngiliz sömürgeciliğinin on beş ve altıncı yüzyıllarda başlamak üzere yirminci yüzyıla kadar olan dönüşümü açıklanacaktır. İngiliz sömürgeciliği sömürgecilik tarihinde geliştirdiği kurum ve uygulamalarıyla oldukça önemli bir konumdadır. İngiltere'nin neden sömürgecilikte diğer ülkelere kıyasla öne geçtiği sorgulanacaktır. İngiliz sömürgeciliğinin diğer sömürgeci ülkelerden farklılaşan kurumları ve sistemleri incelenecektir. Endüstri Devrimi, dünya tarihindeki en köklü dönüşümlerden biridir. Endüstri Devrimi sadece İngiltere'nin tarihiyle aynı zamanda olan dönemde gerçekleşti. Tüm dünya ekonomisi İngiltere'nin çevresinde kaldı ve İngiltere neredeyse tüm dünyanın geçici olarak atölyesi, ihracatçısı, ithalatçısı, sömürgecisi haline geldi (Hobsbawm, 2003:13).

İngiltere'nin kendine özgü toplumsal mülkiyet yapısı, hem ülkenin ekonomik gelişimini ülke içersinden yönlendirmekte hem de İngiltere'yi diğer ülkelerden ayrı kılmaktadır. Toplumsal mülkiyet yapısı öte yandan İngiliz sömürgeciliğini de yönlendirmiştir.

İngiltere'nin, sömürgecilik girişimine ilk başladığı yer çevre ülkesi olan İrlanda olmuştur. Diğer çevre ülke olan İskoçya üzerinde literatürde iki ayrı görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden birine göre, İskoçya çevre ülkelere ait olarak gösterilen ekonomik özelliklere sahip olduğu ve İngiltere merkez ülke olarak konumlandırıldığı için, İskoçya İngiltere'nin sömürgesi konumundadır. Diğer bir görüşe göre Britanya'nın kuruluşu karşılıklı çıkar çerçevesinde geliştiği için sömürgecilik ilişkisinden bahsedilemez. Bir başka deyişle hem İngiltere hem İskoçya imparatorluk kazanımlarından istifade etmiştir. Bu durum da sömürgecilik ilişkisinden bahsedilememesine yol açmaktadır. İngiltere'nin sömürgeciliğinin gelişimi boyunca İskoçya ile arasında atipik bir sömürgecilik ilişkisi oluşmuştur. Küresel dönemde İngiltere'nin AB'ye üye olmasıyla birlikte bu ilişki bölgeselleşme sorununa dönüşmüştür.

Bu tezde İskoçya ve İngiltere arasında emek ve sermaye hareketliliği olduğu için ikisi arasındaki piyasanın bütünleşik bir piyasa olduğu öne sürülmektedir. İngiltere ve İskoçya arasındaki ilişkinin ekonomik niteliğinin dönüşüm geçirdiği de bu tezde vurgulanan diğer hususlardan birisidir. İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde İskoçya İngiltere'ye birincil ürün ihraç ederken, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle 1970'ler itibariyle küresel dönemle birlikte bu ihraç ürünlerin niteliği finansal nitelikli ürünlere dönüşmüştür.

Bu bölümde Britanya'ya yer verilmesinin nedeni ikinci bölümde ele alınacak AB ile olan ilişkiden dolaydır. Avrupa şüphecilerine göre AB üyeliği Britanya'nın imparatorluğunun gelişmesine engel oluşturmuştur. Bu görüşe göre Britanya eski sömürgeleriyle olan ilişkilerini geliştirmelidir bu sayede imparatorluk günlerine geri dönecektir. Bu husus Brexit'in gerçekleştirilmesindeki en önemli noktalardan biridir. Bazı politikacılara göre, AB serbest ticaret önünde bir engel oluşturmaktadır bu nedenle küresel Britanya için destek beklemektedirler (Bulmer ve Quaglia, 2018:1091).

Bu tezin ilk bölümünün ilk kısmında literatürde kullanılan sömürgecilik, kolonyalizm ve emperyalizm terimleri farklı anlamlara gelmekle birlikte, kapsamaları da farklıdır. Bu tezde kullanıldığı haliyle bu terimlerin ilgili yerlerde neden kullanıldıklarının açıklanması tezin mahiyeti açısından oldukça önem taşımaktadır. Sömürge terimi, egemen olmayan ve ondan daha uzakta bulunan başka bir ülkenin egemenliği altına

alınan idari birimleri ifade etmektedir (Wallerstein, 2011:103). Sömürgecilik ile emperyalizm birbirine karıştırılmamalıdır. Sömürgecilik, uzun bir zaman farkı nedeniyle emperyalizmden önce gelir ve tarihte, anlamlı, tek tip bir kategori oluşturamayacak kadar çok farklı işlevler yerine getirmiştir (Amin, 2018:277). Sömürgecilik ayrıca kolonyalizmi de kapsamaktadır. Öte yandan sömürgecilik modern anlamı da kapsayacak şekilde literatürde daha sık kullanılmaktadır. Bununla birlikte, klasik emperyalizm teorileri, kapitalizmin, dünyanın birçok yerinde oldukça gelişmiş olmasına karşın, gerçek anlamda küresel bir ekonomik sistem olmaktan hâlâ çok uzak olduğu döneme aittir (Wood, 2006:142). Dolayısıyla sömürgeciliğin hem emperyalizme hem de kolonyalizme göre daha kapsamlı olması hasebiyle bu tezde sömürgeciliğin kullanılmasının daha uygun olacağı düşünülen yerlerde sömürgecilik terimi tercih edilmektedir.

Birleşik Krallık, Britanya ve İngiltere esasen farklı anlamlara gelmektedir ancak sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Burada açıklama yapılmasının sebebi bu farklılıkları belirterek tezde ilgili yerlerde neden tercih edildiklerini göstermektir. Birleşik Krallık resmi olarak egemenliğin Westminster parlamentosunda bulunduğu farklı bölgelerden oluşan bir birlik devletidir (Gowland, Turner ve Wright, 2010:130). Birleşik Krallık belirgin bölgesel farklılıklara sahiptir. İskoçya, kendi hukuk sistemi, eğitim sistemi dahil olmak üzere bir antlaşma ile 1707 yılında İngiltere ile birleşmiş tarihi bir devlettir. Galler, İngiltere ile daha önce, 1536 yılında birleşmiştir ve kurumsal olarak daha fazla değişim olmuştur. Galler'de dini ve siyasi gelenekler kendine özgü bir şekilde gelişim göstermiştir. Kuzey İrlanda, 1922 yılında İrlanda Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını kazanmasının ardından Birleşik Krallık içinde kalmıştır ve siyasetine Birleşik Krallık'a mı yoksa birleşik bir İrlanda'ya mı ait olması gerektiği konusu hakimdir. İngiltere içinde bölgesel farklılıklar daha detaylı ve siyasete daha az bağlı olmakla birlikte Londra'nın üstünlüğüne duyulan öfke, ekonomik dezavantajlardan ve belirli kültürel özelliklerden kaynaklanmaktadır (Jones ve Keating, 1995:89-90).

İngiltere merkez ülke konumundadır. Tezde İngiltere'nin bu konumundan dolayı tarihte ilk sömürgecilik hareketleri incelenirken İngiltere tabiri kullanılmaktadır. İngiltere, İskoçya ve Galler'in bir araya gelmesi Britanya'yı oluşturmaktadır. Tezin ilgili yerlerinde Britanya'nın kullanılmasının sebebi özellikle imparatorluğa yapılan atıfları belirtmek içindir. Britanya'nın Kuzey İrlanda'yı kapsayacak şekilde genişletilmesi

Birleşik Krallık'ı ifade etmektedir. Birleşik Krallık uluslararası ilişkilerde ulus-devlet olarak geçmektedir ve Birleşik Krallık hükümetiyle ilişkiler sürdürülmektedir. Birleşik Krallık özellikle AB ile olan ilişkileri açıklarken kullanılmaktadır. Ayrıca siyasi sınırlar belirtilirken de Birleşik Krallık ifade edilmektedir.

Tezin ikinci bölümünde AB-İngiltere ve AB-İngiltere-İskoçya ilişkisi ele alınacaktır. AB dünyanın ekonomik olarak en fazla bütünleşmiş bölgelerinden birisidir. Bu bütünleşmiş yapısının daha net anlaşılabilmesi amacıyla bütünleşme kuramları incelenecektir. Bütünleşmenin ticaret ve ticaret anlaşmaları üzerinde önemli bir etkisi vardır. Bu etkiden dolayı derin ticaret anlaşmaları incelenecek ülkeler ve bölgeler arasındaki farklılıklar ve ticaret anlaşmalarının içeriğinin değişimi açıklanacaktır.

İngiltere ve AB arasındaki ilişki her zaman tartışma konusu olmuştur. Hem AB üyesi olmadan önce hem de AB üyeliğiyle birlikte bu tartışmalar devam etmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi AB'nin İngiltere'nin serbest ticareti üzerinde engel oluşturduğunu belirten Avrupa şüpheli bir görüş vardır. Bu görüş AB' ye üyelik başvurularını da önemli ölçüde etkilemiştir. Tezin ikinci bölümde *Commonwealth* ve AB içerisinde bu görüş açıklanacaktır.

AB Birleşik Krallık'ın en önemli ticaret ortağıdır. Bu ortaklığı daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla ikinci bölümde veriler kullanılarak açıklanacaktır. Uluslararası ticaretin en önemli teorilerinden biri olarak kabul edilen çekim teorisi çerçevesinde bu ticaret ortaklığı açıklanacaktır. Sonuç itibarıyla Birleşik Krallık ve AB arasında yoğun bir ticari ilişki vardır.

AB'ye üye olunmasıyla birlikte İngiltere-İskoçya arasındaki ilişkide de değişimler olmuştur. İskoçya'nın AB içerisinde bölgesel politika ve yetki devri tartışması bağlamında oldukça önemli bir yeri vardır. Yetki devri sonucunda yaklaşık 300 yıl sonra İskoçların parlamentolarını seçmek amacıyla sandığa gitmeleri AB-İskoçya arasında yeni ilişkinin kurulması olarak nitelendirilmektedir. Bu tez İngiltere-İskoçya arasındaki ilişkinin ekonomik ve politik yönlerini saptayıp, AB üyeliğiyle birlikte bu ilişkinin niteliğinin dönüşümünü açıklamayı amaçlamaktadır.

Tezin son bölümünde Brexit'e yer verilmektedir. Brexit daha önce vurgulandığı üzere AB'nin İngiltere'nin serbest ticaretini etkileyen bir unsur olarak görülmesiyle yakından

ilişkilidir. Bu görüşün hakim olmasıyla İngiltere AB'den ayrılmıştır. Brexit'in İngiltere üzerinde ekonomik ve siyasi etkileri olacaktır. Ekonomik etkilerinin sebebi AB' den ayrılmasıyla refahının düşeceğine ilişkin açıklamalardır. Siyasi etkileri ise Brexit ile birlikte İskoçya'nın bağımsızlığı tartışmalarının da beraber gelmesidir. Brexit'in AB üzerindeki etkisi bütünleşme çalışmaları açısından olacaktır. Brexit sonucunda bütünleşme kuramlarının içerikleri değişecektir.

Tezin sorusu İngiltere-İskoçya arasındaki ekonomik ve politik ilişki ve bu ilişkinin AB üyeliğiyle birlikte olan dönüşümüdür.

1. BÖLÜM

İNGİLTERE VE İSKOÇYA ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMİ-POLİTİK NİTELİĞİ

İngiliz sömürgeciliği ülke içi gelişim dinamiklerindeki farklılıklar nedeniyle sömürgecilik tarihinde kendine özgü bir karakteristiğe sahiptir. Bu bölümde İngiliz sömürgeciliğinin gelişimi, özellikleri, diğer sömürgeci ülkelerden ayrılan yönlerine yer verilecektir. Öte yandan İngiliz sömürgeciliğinin koloniler bağlamında ortaya çıkan farklı sonuçları açıklanacaktır. İngiliz sömürgeciliğinin dönüşümüyle birlikte dekolonizasyon süreci de açıklanan noktalardan olacaktır. Belirtildiği üzere İngiliz sömürgeciliğinin kendine özgü karakteristiği çerçevesinde kurulan ve literatürde pek fazla yer verilmeyen para ve pazarlama kurulları yirminci yüzyılda İngiliz sömürgeciliğinin dönüşümü bağlamında açıklanacaktır.

İkinci kısımda İskoçya'nın İngiltere ile olan ilişkisi incelenecektir. İskoçya'nın iç sömürgecilik tartışmaları bağlamında konumuna yer verilecektir. Dolayısıyla bu açıklamalar çerçevesinde Britanya'nın sömürgecilik tarihindeki konumu da belirlenmiş olacak ve ilgili yerlerde artık İngiltere değil de Britanya tabiri kullanılacaktır. İskoçya'nın İngiltere ile olan ilişkisinin hukuki, politik ve ekonomik yönlerine yer verilecektir.

1.1. İNGİLTERE VE KOLONİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN OLUŞUMU

Bu başlık altında İngiltere'nin sömürgeciliğe başlamasının ardındaki teoriler çerçevesinde sömürgeciliğinin nasıl geliştiği açıklanacaktır. İngiliz sömürgeciliğinde, sömürü türleri farklılık göstermiş, bölgelere ve ülkelere göre farklı tip sömürgecilik uygulanmıştır. Dolayısıyla tek bir başlık altına İngiliz sömürgeciliğini indirgemek mümkün değildir. Bu kısıttan dolayı İngiliz sömürgeciliği ana hatlarıyla incelenecektir. İngiltere'de başlayan Endüstri Devrimi sömürgeciliği etkileyen en önemli hususlardan biri olmuştur. Endüstri Devrimi yeni pazarlar gerektirmiş ve bu gerekliliğin yerine getirilmesi sömürgecilik ile olmuştur.

Wood'un (2006:105) belirttiği gibi, İngiltere, bitişik ve bir deneme alanı olan İrlanda'da sömürgeciliğe başladı. On ikinci ve on üçüncü yüzyılda İngiltere fetih hakkı ile İrlanda'nın çoğunda hakimiyet kurdu. On dördüncü ve on beşinci yüzyıllara gelindiğinde İrlandalılar İngiltere'nin kontrolündeki topraklardan çoğunu geri almalarına rağmen yasal olarak mülkiyet sahibi olmadılar (Canny, 1973:579).

Normanlar fethettikleri topraklardan sadece hükümdarları kovdular ve nüfusun büyük bir çoğunluğunun kiracı ve köylü olarak kalmasını sağladılar. Daha önceki fatihlerin torunları olan Eski İngilizler de benzer bir yolu takip etti. İrlanda'daki mücadeleyi açıkça Gal ve İngiliz kültürleri arasındaki bir çatışma olarak algıladılar ancak Gal yönetim sistemini acımasız ve bu nedenle barbar bulmalarına rağmen Gal yönetimi altında yaşayan insanları uygarlaşmaktan aciz olarak görmediler. Aksine, Galli reislerin devrilmesinden ve Gal hukukunun kaldırılmasından sonra, kölelikten kurtulan yerlilerin, İngiliz hukukunun tebaası olarak kabul edileceğine inandılar (Canny, 1973:579-80).

On altıncı yüzyılın ortalarında, İngilizlerin her zaman biraz yakın olduğu bir halk olan İrlandalıların nasıl olup da medeniyetsiz olarak görülmeye başladığı ve ayırım gözetmeksizin 'öldürme' ve 'mülksüzleştirme' için hangi gerekçelerin kullanıldığı sorulması gereken sorulardır. Bu durum, Norman Fethi'nden bu yana, İngilizlerin büyük bir bölümünün kendi alanlarında Gal İrlandalılarla doğrudan karşı karşıya gelmiş olması ile ilgiliydi (Canny, 1973:583). Burada İngilizlerin çoğunluğunun, etki alanlarında Gal İrlandalılarla direkt etkileşime geçmeye başladığı ifade edilmektedir.

On altıncı yüzyılda İngiltere, yerli halkların ezilmesi için gerekçe sağlayacak bir sömürgecilik başlattı. Ancak İngilizler, yalnızca kullanılmayan veya ekilmemiş toprakları değil, aynı zamanda İngiliz ticari tarım standartlarına göre yetersiz şekilde kullanılan toprakları da sömürgecilik kapsamına dahil etti. Sömürgeciliğin bu şekilde kavramsallaştırılması, İngiltere'nin kendi içerisindeki gelişmeler ışığında anlaşılmalıdır. İlk olarak, toprağın sömürgeleştirilmesi İngiltere'nin kendi içinde meydana geldi ve bu durum İngiliz emperyal yayılmasının yönünü belirledi. Bir süredir devam eden olaylar, açık bir şekilde on altıncı yüzyılda hız kazandı ve bu olayların sonucunda sadece kapitalist tarımın temel prensipleri değil, aynı zamanda imparatorluk düşüncesi de belirlendi (Wood, 2006:91).

İrlanda'da emperyal gücünü sağlamlaştırmaya çalışan İngilizler on altıncı yüzyılda, bunun için plantasyon kavramını kullanmaya başladılar. VIII Henry'nin tahta çıkmasından önce, İrlanda'daki İngiliz gücü tüm zamanlara göre en düşük seviyesindeydi. Henry krallığını yeniden kurarken, önce yerlileri ticarete fayda sağlayacak medeni bir yaşama çekmek için uzlaşmaya çaba gösterdi. Ancak İrlandalılar bunu kabul etmediler, bunun sonucunda uzlaşmayı baskıyla birleştirmek gerekli görüldü ve ancak isyanların bastırılmasından sonra İrlanda'da 1540'a kadar yönetim sağlandı. Henry'nin ölümünden sonra hoşnutsuzluklar ortaya çıktı. Britanya'nın sahip olduğu barut tekeli kraliyet ordusunun üstünlük kurmasını sağladı, ancak askeri baskıların tek başına ülkeyi ayakta tutmaya yetmeyeceği giderek daha açık bir hale geldi. Buna bağlı olarak, Elizabeth döneminde İrlanda'da İngiliz plantasyonları fikri ön plana çıkmaya başladı (Jones, 1942:451).

Plantasyon kavramıyla birlikte koloni kavramı da on altıncı ve on yedinci yüzyıllar itibariyle yeni olan ve ön plana çıkan kavramlardır. Kuzey Amerika kıtasındaki İngiliz kolonilerinin yerleşimi ve büyümesiyle ilgili çok sayıda yazı olsa da, kolonileşme fikrinin ortaya çıktığı kaynaklara çok az dikkat edilmiştir. İngiltere'de koloni kavramı nasıl ortaya çıkmıştır? Hangi tarihsel ya da yabancı emsaller bu kavramın şekillenmesine katkı sağlamıştır? İngilizler hangi deneyimlerden yararlanmış ve bu deneyimler sonucunda Amerika kıtasını algılama biçimleri ne yönde değişmiştir? (Jones, 1942:448).

İngiltere'nin İrlanda'yı sömürmeye başlama düşüncesi, sömürmeye başlayacağı yerlerin yönünü belirlemiş ve üstün olduğu alanların gelişimini de etkilemiştir. İngiltere'nin denizcilik alanındaki kabiliyetine rağmen Avrupa'daki ticari üstünlük yarışında geri kalmış olması bu durumun bir göstergesidir. İngiltere'nin ciddi denizaşırı genişlemesinin bir kısmı, tüccarlar ve ticaret şirketleri için bir ticari etki alanı sağlamaktı, ancak o sırada iç ekonomik gelişimi, imparatorluğun ve diğer ilkelerinin ortaya çıkmasına yol açmıştı. Bu yeni imparatorluğun laboratuvarları denizaşırı topraklar değil, yakın bölgeler, Britanya Adaları'nın sınır bölgeleri ve özellikle İrlanda olmuştu (Wood, 2006:94).

On altıncı yüzyılın sonlarında daha önce bahsedilen İrlanda'daki ayaklanmalar ve isyanlar sonucunda, İngiltere İrlanda'da bir sömürgeleştirme başlattı. Orta Çağ'da

olduğu gibi İrlandalıların isyanlarını bastırmak için büyük ölçüde İrlanda'da yaşayan İngiliz lordlarına güvenildi. Ancak on altıncı yüzyılda, bu feodal sömürgeci yönetim, bir sömürge egemenliği aracı olarak etkinlik sağlamadı. İngiltere, İrlanda'yı kontrol altında tutmak istedi, ancak eski İngiliz lord ailelerin toprakların kontrolünü talep etmeleri ve kendi askeri güçlerini kullanmak istemeleri nedeniyle amacı gerçekleşmedi. İngilizler, İrlandalılar üzerinde kendi kurallarını zorla uygulayabilirlerdi. Ama yalnızca amaçları İngiliz egemenliğini dayatmak değil, aynı zamanda İrlanda topraklarını daha verimli hale getirmeye başlayacak olan İngiliz ve İskoç yerleşimcilerin yerleştirilmesi yoluyla dönüştürmek de amaçlanıyordu. Amaç sadece İrlandalıların medenileştirilmesi değildi, aynı zamanda o zamana kadarki başarısız entegrasyon girişimlerinin ötesine geçerek İrlanda'nın bağımlı hale getirilip İngiliz ekonomisine dahil etmektir (Wood, 2006:95-96). Oliver Cromwell döneminde, İngiltere muhtemelen Avrupa'nın en iyi ordusuna sahipti. Cromwell askeri güçleri İrlanda isyanına karşı seferber etti. Hedef İrlandalı toprak sahiplerini mülksüzleştirmek, bu kez toprak sahiplerini topluca topraklarından çıkarmak ve yerlerine sömürgeci yerleşimcileri getirmektir (Wood: 2006:99).

On yedinci yüzyıl gibi erken bir tarihte, İngilizler sadece ülkede değil aynı zamanda İrlanda'da da yasal mülk edinme, elkoyma ilkesiyle hareket ettiler ve bu ilke yalnızca işgal edilen toprakları değil, aynı zamanda ekili toprakları da kapsıyordu. Aynı yüzyılın içerisinde, John Locke bu ilkeyi daha sistematik ve teorik bir hale dönüştürdü. Locke, kendisinden önceki William Petty'nin yaptığı gibi, teorisini değer kavramına dayandırdı. Bununla birlikte, Petty, yalnızca toprağın paylaşılmasını ve vergilendirilebilir değerini hesaplamak için bir emek değeri teorisi geliştirirken, Locke tarafından geliştirilen emek mülkiyet teorisi, yalnızca ülke içinde topraktan atma veya toprakları çitle (çevirmeyi) değil, aynı zamanda kolonyal el koymayı da meşrulaştırmak için kullanılabilirdi (Wood, 2006:112).

William Petty'nin ekonomi dışı yollarla ticari faydalar elde etmenin kapitalist olmayan yöntemlerden farklı şekline vurgu yapması, maliyet-etkin üretimin önemini artırması yalnızca ülke içindeki ekonomik gelişmeyi etkilemekle kalmamış aynı zamanda sömürgeci genişlemeyi de etkilemiştir. Sömürgecilerin yeni üretim yöntemlerine uyum sağlamasının yanı sıra sömürgelerden gelen ürünleri ve hammaddeleri rekabetçi yerel endüstrileri geliştirmenin bir aracı olarak kullanabilecekleri bekleniyordu (Wood, 2006:101-2).

İngiltere'nin Amerika kıtasına yönelmesi kıtada görülen potansiyellerle ilgiliydi. İngilizlerin Kuzey Amerika'yı sömürgeleştirmesi, kendi soyundan gelenlere her zaman için çok cazip bir fikir olarak görüldü ve bunun nedeni elde edilen kârlardı. Yeni Dünya'nın imkanlarını fark eden ve Elizabeth'ten cesaret alan İngilizler, Amerika'ya duydukları ilgisizliği bir kenara bırakarak bir sömürge girişimi başlattılar. Sonraki iki yüzyıl boyunca Amerika kıtasında sömürgecilikte bulundular. Kuzey Amerika'nın Atlantik kıyıları boyunca hegemonyalarını kurdular (Earle, 1992:478).

On yedinci yüzyılın ilk kırk yılı boyunca İngilizler, Akdeniz'deki hegemonyasını güçlendirmiş ayrıca Hint Okyanusu'nda güçlü bir ticari üs kurmuştur. Bu süre zarfında İngiltere, İspanya'nın Batı Yarımküre'deki zayıflayan gücünden yararlandı, Kuzey Amerika ve Karayipler'de önemli kazanımlar elde etti. İngiliz uluslararası ticari yayılmasının devam eden dinamizmi, İngiliz tüccarların İtalya ve İberya'nın gerilemekte olan ticaret ile ilgilenen uluslarına üstün gelmek için yeterli ticari güce sahip olmasına bağlıydı. Aynı şekilde İngiltere'nin ticari açıdan daha fazla büyümesi, Hollanda'nın yükselen gücüne karşı koymasına da bağlıydı. İngiltere'nin ticari yönden büyümesi, yalnızca ticari girişimin yakın ve başarılı bir şekilde bütünleşmesi ve gücün doğrudan uygulanmasıyla mümkün olmuştur (Brenner, 2003:50).

Amerika kıtası için İngiltere'nin sömürgeci amaçları ile Fransa'nın amaçları farklılık göstermiştir. Amerika'da Fransızlar gibi kürk ticaretiyle ilgilenen İngiltere'nin sömürgeci amaçları, genel olarak Fransa'nın sömürgeci amaçlarından büyük ölçüde farklı olmuştur. İngiliz sömürge yerleşimcileri başlangıçta Amerika'da yerlilerle bir arada yaşamayı düşünmüşlerdir, ancak kısa süre sonra bu düşüncelerinden vazgeçtiler ve onları sistematik olarak topraklarından sürmeye başladılar. Fransız sömürgecilere benzer bir şekilde, İngiliz sömürgeciler de geleneksel ticaret ve ticaret biçimleriyle ilgilenselerdi nispeten barışçıl ve en azından daha az 'soykırımcı' bir ilişki kurabilirlerdi. Ancak sömürgeleştirmenin esas amacının toprak elde etmek ve kalıcı yerleşim olduğu giderek daha fazla anlaşıldıkça, yerliler ve sömürgeciler arasında uzun süreli bir çatışma kaçınılmaz hale geldi (Wood, 2006:109-110).

Kapitalizmin gelişimine gelince, imparatorluk ile on üç koloni arasındaki ilişki çok daha nettir. İlk olarak Virginia'da ve daha sonra Maryland'de bulunan ilk büyük yerleşimler, açıkça geliştirme ve üretime dayalı kâr ilkelerine dayanıyordu. Asla yalnızca ticaret

kurumları olarak ve eski ticaret imparatorluklarınınkine benzer bir şekilde hizmet etmeyi amaçlamamışlardı. Amaçları, ticari olarak pazarlanabilir tahıllar yetiştirerek toprağı yoğun bir şekilde geliştirmek, işletmek ve anavatandaki ticari tarıma ve tekstile dayalı endüstriler oluşturmaktır. Sömürge tarihindeki bu karlı yatırımlar aynı zamanda İngiltere'deki yerli imalat projeleri için de laboratuvarlar olarak görülüyordu. Ancak ilk olarak başarısız olan çeşitlendirilmiş ticari ekonomik planın yerini hızla tek, geniş çapta pazarlanabilir bir ürün olan tütün aldı. Bu, yalnızca geniş topraklara sahip olmayı ve yerli nüfusun mülksüzleştirilmesini değil, aynı zamanda ağır bir şekilde sömürülen bir iş gücünü de gerektiriyordu. İlk aşamalarda, iş gücünün yüzde 70 veya 80'i İngiltere nüfusunun mülksüzleştirilmiş ve işsiz kesimlerini temsil eden, sözleşmeli hizmetçi olarak kolonilere gelen İngiliz göçmenlerden oluşuyordu. On yedinci yüzyılın sonlarında artan iş gücü maliyetleri, imparatorluğun anavatanında genişleyen istihdam olanakları ve artan iş gücü fiyatları nedeniyle iş gücü arzı talebi karşılayamadı. Giderek artan sayıda köle ya Afrika'dan ya da Karayipler'den getirildi. Avrupa imparatorlukları için başka bir ticari kazanç kaynağı olmasına rağmen, köle ticaretinin büyümesinin artık daha da yoğunlaştığı gözlemlenmektedir (Wood, 2006:120-121).

Kasıtlı olarak İngiliz sosyal ve ekonomik sistemini taklit ederek gelişen koloniler, daha büyük bir kapitalist sistemle giderek daha fazla bütünleştiler ve büyüyen plantasyon sınıfına ve kölelere dayanan kendi farklı ticari sömürü modellerini oluşturdular. İngiliz kolonilerinde köleliğin yükselişi, kapitalizmin gelişiminin belirli aşamalarında nasıl kapitalist olmayan sömürü yöntemlerine sahip olabileceğinin açık bir örneğidir (Wood, 2006:121).

Atlantik köle ticareti, Portekiz İmparatorluğu ve İspanyol İmparatorluğu tarafından kuruldu ve Portekiz İmparatorluğu, özellikle kolonyal plantasyon köleliğinin öncüsü oldu. Ancak köle sömürüsüne bu imparatorluklara kıyasla geç başlayan İngiltere, İngiliz kapitalist ekonomisinin gelişmesiyle birlikte, Karayipler ve Güney Amerika kolonilerindeki bu eski sömürüye yeni bir hız verdi. Yurtiçi ekonomik büyüme ve endüstrileşme sayesinde İngiltere, Atlantik köle ticaretinde baskın bir güç haline geldi. İngiltere'nin Avrupalı rakipleri ve on sekizinci yüzyılda özellikle Fransa benzer şekilde plantasyon köleliğine başlamıştı ve hatta Fransa rekabeti İngilizler için belli bir dönem önemli bir tehdit oluşturdu. Ancak İngiltere'nin büyümesini, Avrupa'da eşi benzeri

olmayan kentli endüstri sınıfları tarafından büyütülen İngiliz pazarının büyüklüğü mümkün kıldı (Wood, 2006:122).

On sekizinci yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri'ndeki (ABD) İngilizlerin Fransız topraklarını fethetmesinden ve Kanada'da büyük bir bölgesel imparatorluğun kurulmasından sonra, yerleşimler tedricen arttı. Ne var ki bu koloninin hangi amaca hizmet ettiği tam olarak anlaşılamadı. Bilhassa güneydeki koloniler güçlü bağımsız devletlere ve potansiyel sömürgeci rakiplere doğru evrilirken, jeopolitik ve askeri hedefler ekonomik çıkarların önüne geçti. Nispeten dağınık bir yerleşimci nüfusa karşı çok büyük bir askeri varlık, kolonide temel bir birliğin olmaması, yalnızca İngiltere ve Fransa'yı değil, aynı zamanda çeşitli İngilizce konuşulan bölgeleri de ayıran bu bölünme, birleşik bir ekonominin yaratılmasını uzun süre engelledi. Kanada'daki İngiliz sömürgeciliğinde, imparatorluk gücü ile yerli halklar arasında imparatorluğun başka yerlerinde olduğundan daha uyumlu bir ilişki söz konusu oldu. Kanada, her konuda olduğu gibi bu konuda da ABD'yi kuran on üç sömürgeci çok farklıydı ve yeni kapitalist emperyalizmin mantığından çok daha az etkilendi (Wood, 2006:120).

1760'ların başında, Avrupa yayılmacılığında ve özellikle de en başarılı imparatorluk kurucusu olarak gösterilen Büyük Britanya'da yeni bir aşamayı tanımlayan gelişmeler bir araya gelmiştir. Bu dönemde sadece İngiltere'deki Endüstri Devrimi değil, aynı zamanda İngiltere'nin Yedi Yıl Savaşları'nda Fransa'ya karşı kazandığı zaferin sonuçları ve ikinci Britanya İmparatorluğu'nun başlangıcı da görülmektedir. Paris Antlaşması sonucunda Fransa sömürge imparatorluğunu büyük ölçüde kaybederken, İngiltere, İspanya haricinde, dünyanın en büyük sömürge gücü haline geldi (Magdoff, 1978:21).

İngiliz Endüstri Devrimi geliştikçe, yeni pazarlar ve kaynaklarla farklı zamanlarda bağlantı kuruldu. Bununla birlikte sömürgeciliğin derecesi de buna bağlı olarak değişti. Viktorya döneminin ortalarında merkantilist resmi imparatorluk yöntemleri Hindistan için kullanılırken, aynı dönemde Latin Amerika'da serbest ticaretin gayri resmi yöntemleri aynı maksatla kullanılmıştır. Bu yüzden, sömürgeciliğin aşamalarını doğrudan sömürgeci ülkenin ekonomik büyümesindeki aşamalarla ilişkilendirme çabaları başarısız olacaktır (Gallagher ve Robinson, 1982:7). Yine İngiliz endüstrisinin büyümesi yeni talepler oluşturmuş ve çevrede kalan bölgelerin İngiltere'nin dış ticareti ile ilişkilendirilmesini gerektirmiştir (Gallagher ve Robinson, 1982:9).

İkinci Britanya İmparatorluğu döneminde en güçlü rakip ülke olan Fransa tehdidinin ortadan kalkmasıyla, İngiltere'nin Hindistan'ı fethetmesine ve Kanada ile Kuzey Amerika kıtasının batı bölgelerinde İngiliz yerleşimini genişletmek amacıyla Kuzey Amerika yerlilerine karşı saldırılarına zemin hazırladı. Ayrıca denizlerdeki hakim konumu, Büyük Britanya'ya Asya ve Afrika'da da pazarlar arama ve Güney Amerika'daki İspanyol ticaret tekeline kırmaya çalışma fırsatı da sağladı. Bu dönemde Britanya'nın dünyadaki çıkarlarının kapsamı önemli ölçüde genişledi ve bu çıkarlar Uzak Doğu, Güney Pasifik, Güney Atlantik ve Afrika kıyılarına kadar uzandı (Magdoff:1978:21-22).

Fetih ve toprak genişletme yolu düzenli değildi. Sömürgecilik yönü, sömürgelerde ve Avrupa kıtasında, özellikle Britanya, Fransa, İspanya ve Hollanda arasında yenilenen veya artan rekabet nedeniyle sık sık değişti. Ama on sekizinci yüzyıldaki Britanya'nın sömürgeciliğini etkileyen en önemli konulardan biri, Amerika'daki on üç koloninin isyan etmesi olmuştur. Bu koloniler, esas olarak İrlanda, Kuzey Amerika kolonileri ve Batı Hint Adaları'ndaki plantasyon kolonilerinden oluşan eski ya da genellikle ilk Britanya İmparatorluğu olarak isimlendirilen imparatorluğun merkeziydi. İronik bir şekilde, ilk Britanya İmparatorluğu'nun merkezinin bu şekilde ortadan kalkması, Yedi Yıl Savaşları'ndan sonra imparatorluk inşasının yükselişinden büyük ölçüde etkilenmiştir. Britanya İmparatorluğu'nun genişlemesiyle ilgisi olmayan iki ayrı faktör, Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın (1775-1783) başlamasını ve başarıya ulaşmasını mümkün kıldı. İlki, Fransızlar kıtadan çıkarıldıktan sonra Britanya'nın askeri desteğine duyulan ihtiyacın azalması ve ikincisi, Britanya'nın artan deniz gücü ve yayılmacılığında endişe duyan Fransız ve İspanyolların Amerika'nın bağımsız olmasını isteyenlere destek vermesidir (Magdoff, 1978: 22-23).

1763 yılında ilk Britanya İmparatorluğu'nun odak noktası Kuzey Amerika'ydı. On üç koloni bağımsız olmuştu ancak 1815 yılına gelindiğinde Britanya, Kanada ve Karayipler'den Ümit Burnu'na, Hindistan ve Avustralya'ya kadar uzanan ikinci bir imparatorluğa sahip olmuştu. Bu imparatorluk, Britanya'nın Avrupalı rakiplerinin çok ötesinde bir deniz gücüyle destekleniyordu. Elli yıllık küresel genişleme, ikinci Britanya İmparatorluğu'na geçişin bir yönünü oluşturmaktadır. Yeni imparatorluğun yaptığı faaliyetler, İngiliz toplumunda önemli değişikliklerin olduğunu gösteriyordu. Ulusal zenginliğin ana kaynağı olarak ticari girişimin yerini endüstri girişiminin alması, ulusal

ve sömürge politikasını yeni çıkarlar hiyerarşisiyle daha uyumlu hale getirecek değişiklikleri de zorunlu kılmıştır. On altıncı ve on yedinci yüzyıllarda köle ticareti, sömürge plantasyonları ve tekelci ticaret şirketlerine dayanan ticari patlamanın temelini oluşturan kısıtlayıcı ticaret uygulamaları ve tekelci ayrıcalıklar, dünyanın atölyesi olma yolunda ilerleyen bir ülke için en etkili ortamı sunmuyordu (Magdoff, 1978:24-25).

Dönem içerisinde Britanya'nın karşı karşıya olduğu tek sorun, Kuzey Amerika'da kolonilerin bağımsızlık elde etmesi olmamıştır. İngiltere'nin sömürgesi olan İrlanda, zamanla önde gelen İngiliz serbest tüccarlarının mevcut sömürge politikalarına ve hatta sömürgeciliğin kendisine yönelik saldırılarına eleştiriler yöneltmeye başladı. Fakat bu tür eleştirilerin, Kanada ve İrlanda gibi bağımlı ülkelerdeki fiili ve olası bağımsızlık hareketlerine karşı sömürgeci idari reformu teşvik etmek haricinde çok az etkisi oldu (Magdoff, 1978:23). İngiliz sömürgeci çıkarları Amerika'nın bağımsızlığından sonra diğer bölgelere de yayıldı. Avustralya'ya yerleşimlerin başlaması buna bir örnek olarak gösterilmektedir. Ancak, Hindistan, harcanan çaba ve elde edilen sonuçların önemine bakıldığında en önde yer almaktadır. Bengal'in kontrolünün ele geçirilmesi ve özellikle Fransız etkisinin Hint Okyanusu'ndan kaldırılmasından sonra, İngilizler Hint halkına karşı sürekli savaş yürüttüler ve iç bölgelerin giderek daha fazlasını ele geçirdiler. Bu durum on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar devam etti. Bu uzun süreli çabanın finansmanı ve insan gücü büyük ölçüde Hindistan'dan sağlandı. Hindistan'da toprakların, Yeni Güney Galler ve Sierra Leone'de sömürgecilerin edinilmesi haricinde, Yedi Yıl Savaşları ile Napolyon döneminin sonu arasında Britanya'nın denizaşırı mülklerindeki büyüme, rakip Avrupalı sömürgeci güçlerle yaptığı savaşları kazanmasının bir sonucuydu (Magdoff, 1978:23-24).

İngiliz Doğu Hindistan Şirketi, Hindistan'daki sömürü biçiminde değişiklik oluşturdu. İngiliz Doğu Hindistan Şirketi, on sekizinci yüzyılın ikinci yarısında Hindistan'da farklı bir uygulamaya yöneldi. Şirket, gelir kaynağı olarak Hindistan'a odaklanmaya başladı. Yalnızca ticari kar elde etmeye çalışmakla kalmadı, aynı zamanda üreticilerden vergiler alarak, kapitalist olmayan biçimlere tekabül eden sömürü biçimine başladı. İngiliz hükümeti tarafından desteklenen şirket, Hindistan'ı modernize etme hedefinden uzaklaşarak önceki kapitalist olmayan biçimine geri döndü (Wood, 2006:128-129). İngiltere'nin Hindistan'daki sömürgeciliği farklı sonuçlanmıştır. İngiltere'nin Hindistan'da konumu, İngiltere'nin daha önceki kapitalist olmayan imparatorluk

biçimlerine dönüşünün bir tezahürü gibi görünmekteydi. Kapitalizmin kuralları ile bölgesel imparatorlukların talepleri arasındaki sürekli gerilim, Britanya İmparatorluğu'nu sonuna kadar şekillendirmeye devam etmiştir (Wood, 2006:106).

Hindistan, İngiltere için hem askeri hem de ekonomik açıdan oldukça önem taşıyan bir yerdi. Hindistan ve aslında imparatorluğun diğer bölgeleri, Britanya'nın güvende olmasını sağlayan bir korumalık sağladı. Britanya'nın çevre ve yarı-çevre ülkelerdeki gayri resmi imparatorluk üzerindeki hâkimiyeti, Britanya'nın merkez ülkeler arasındaki üstünlüğünü korumasına yardımcı oldu. Serbest ticaret döneminde, dünya ekonomisi İngiltere'nin ekonomisini tamamlayıcı nitelikte iken, dünya ekonomisi rekabetçi hale dönüştüğünde İngiltere çevre ülkeler üzerinde resmi emperyal kontrol kurma ve korumaya yöneldi. Dolayısıyla sömürü olasılıkları dünya sistemi içinde arttı (McGowan ve Kordan, 1981:57-58).

İngiltere, on sekizinci yüzyılın sonuna gelindiğinde dünyanın en önemli sömürgeci güçlerinden biri ve endüstrileşen tek ekonomisi olmuştu. İngiltere'nin sömürgecilik faaliyetlerinin on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllar itibariyle sınıflandırılması kolay olmaktadır. Bunun nedeni İngiliz sömürgeciliğinin ticaretinin ve yatırımlarının İngiliz kolonileri ile yapılıyor olmasıydı. Ancak bu sınıflandırmayı on yedinci ve on sekizinci yüzyıllar için yapmak bu kadar kolay değildir (Austen ve Smith, 2006:54-5). İngiltere'nin on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda denizaşırı ekonomik ilişkileri farklılık göstermekte ve sömürge olarak nitelendirilen yerlerin neye göre belirlendiğini fark etmek ilk etapta mümkün değildir. Sömürgeci devletin (burada kastedilen devlet İngiltere'dir) bağımlılık oluşturmak amacıyla sömürülen bölgeye baskı uygulaması (coercion) sömürgeciliğin temel belirleyicisidir. Fiili ya da potansiyel baskı, on dokuzuncu yüzyıl sömürgeciliğinin karakteristik özelliğidir. Dolayısıyla zorlama düzeyinin düşük olması durumunda sömürgecilikten bahsetmekte sorun oluşmaktadır (Austen ve Smith, 2006:56-7).

On dokuzuncu yüzyılda, 1870-1914 arasındaki dönem klasik emperyalizm dönemi olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemde demiryolu ulaşımı Avrupa ve Kuzey Amerika dışına yayılmış, yelkenlilerin yerini buharlı gemilerin almasıyla dünya ticaretinde büyük bir artış gerçekleşmiştir (McGowan ve Kordan, 1981:48). Viktorya dönemi olan on dokuzuncu yüzyılda, Amerika kıtasında İngiliz etkisini kıyılardan iç bölgelere doğru

yaymak için resmi ve gayri resmi bağımlılıklarda çok çaba harcanmıştır. Ayrıca iç bölgelerin geliştirilmesine de önem verilmiştir. Bu çabayla, bu bölgelerin İngiltere için hammadde ve gıda sağlaması amaçlanmıştır. Ayrıca bu bölgelerin, genişleyen pazarlar için tamamlayıcı uydu ekonomilere dönüştürmek de bir diğer amaç olmuştur (Gallagher ve Robinson, 1982:10).

Britanya, on dokuzuncu yüzyılda anayasal olarak egemenlik kurduğu gibi aynı zamanda gayri resmi (informal) imparatorluk da kurmuştur (Gallagher ve Robinson, 1982:1). Resmi imparatorluk Britanya'nın tüm sömürgelerini ve dominyonlarını kapsamaktadır. Gayri resmi imparatorluk Latin Amerika'nın çoğu, Çin ve Levant bölgeleri gibi Britanya'nın doğrudan siyasi kontrol kurmadığı ancak ekonomik ve diplomatik olarak üstün olduğu bölgeleri içermektedir (McGowan ve Kordan, 1981:56). Resmi ve gayri resmi imparatorluk arasındaki ayrım, temel niteliklerinden ziyade derece farkından kaynaklanmaktadır. Bir bölge bir statüden diğerine kolaylıkla geçebilmektedir. Hindistan son iki yüzyıl içerisinde, Britanya ile önce gayri resmi bir ilişki kurmuş daha sonra resmi bir ilişkiye geçmiş ve İkinci Dünya Savaşı itibariyle gayri resmi bir ilişkiye yeniden geri dönmüştür (Gallagher ve Robinson, 1982:8). Gayri resmi imparatorluğun türleri ve sömürmeye çalıştığı durumlar çeşitlilik göstermiştir. İngiltere, ABD pamuk ticaretini kullanarak güneyi sömürge ekonomisine dönüştürmüştür. İngiliz yatırımcılar aynı stratejiyi Orta Batı'da da kullanmak istemiştir. Fakat siyasi güç bu durumu engellemiştir. Aslında, Amerika'nın endüstriyel gelişmesini durdurmak mümkün değildi ve endüstrileşmiş bölgeler, İngiltere'ye bağımlı olan bölgelerin itirazlarına rağmen gümrük vergileri konusunda bir kampanya sürdürdü. Aynı şekilde, Amerika'nın siyasi gücü, İngilizlerin gayri resmi olarak Meksika, Teksas ve Orta Amerika'yı kontrol etme girişimlerini engelledi (Gallagher ve Robinson, 1982:12).

İngiltere'nin 1846-1914 dönemi boyunca merkez rolü değişime uğramıştır. Dünya ekonomisinde İngiltere'nin merkez rolünün değişimi iki aşamada olmuştur. İlk aşama 1846'da İngiltere'nin serbest ticaret döneminden 1879'da Almanya'nın korumacı tarifeler uygulamasına kadar süren aşamadır. Bu dönemde, İngiltere endüstrileşen dünya ekonomisinde en güçlü ülke konumundaydı. Öte yandan, İngiltere'nin serbest ticaret ve laissez-faire teorisi de yayılmaya başlamıştı. 1860'ların ortalarında, Birleşik Devletler haricinde, endüstrileşen dünya serbest ticarete, o döneme kadar hiç olmadığı kadar yakındı (McGowan ve Kordan, 1981:55). 1846-1879 dönemi İngiltere ile

dünyanın geri kalanı arasındaki bir tamamlayıcılık dönemidir. Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ekonomik büyümelerini hızlandırmak amacıyla İngiliz sermayesine ve ürünlerine ihtiyaç duymakta ve bunları ithal etmekteydi. İngiltere ise bu ülkelerden gıda ürünleri ve hammadde ithal etti. İngiltere, Hindistan'a külçe altına karşılık olarak sermaye malları ve tekstil ihraç etmiştir. Bu bir şekilde yıllardır devam eden ticaret modelinin değiştiği anlamına gelmektedir (McGowan ve Kordan, 1981:55-6).

Dünya ekonomisinde İngiltere'nin merkez rolünün değişiminin ikinci aşaması 1879-1914 arası döneme tekabül etmektedir. ABD ve Avrupa, İngiltere'nin ilk aşamadaki en önemli ticaret ortaklarıdır. Bu ülkeler, daha fazla koruyucu tarife uygulayarak güçlü bir endüstrileşme gerçekleştirmiştir. Almanya, ABD ve Fransa, İngilizlerin dünya pazarında ve hatta İngiliz iç pazarında rakipleri haline geldiler. İngilizler bu durumun önüne geçemediler çünkü İngilizlerin bu rekabetçi, güçlü merkez ülkeler üzerinde siyasi kontrolü yoktu (McGowan ve Kordan, 1981:56).

Dünya ekonomisi 1870-1914 yılları arasında büyümüş ve gelişmiştir. Bu büyüme ve gelişme, İngiltere'de başlayan endüstrileşmenin Avrupa ve Kuzey Amerika'ya yayılmasından ve dünya ticaretinin hızla artmasından kaynaklanmaktadır (McGowan ve Kordan, 1981:49). 1870-1914 yılları boyunca birçok farklı faktör, farklı çevre ve yarı çevre ülkelerini ve bölgelerini farklı temel tarım ve maden ürünlerinin ihracatına odaklanan ticaret seçeneğine yönlendirmiştir. Bu durum, ihracata dayalı bir ekonomik büyümeye yol açmakla birlikte ekonomik kalkınma ile sonuçlanmamıştır. Yine aynı dönem boyunca merkez ve çevre arasındaki artan farklılığı sadece ekonomik bir olgu ile açıklamak eksik kalacaktır. Merkez ve çevre arasındaki ilişkiler özellikle 1880'ler ve 1890'larda köklü bir şekilde değişim göstermiştir. Avrupa'nın merkez ülkeleri ile ABD ve İtalya gibi bazı yarı-çevre ülkeler 1880'den sonra emperyalist politikalar izlediler. Bu yeni emperyalizm dünya sisteminde önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Bu dönemden itibaren, gerek ekonomik kontrol gerek siyasi kontrol ya da her ikisi aracılığıyla dünyanın her yerindeki bölgeler bir dünya sistemi üyesi olarak birbirine bağlandı (McGowan ve Kordan, 1981:51).

İngiliz ekonomisinde 1842-1873 yılları arasında (büyük Viktorya dönemi patlaması olarak isimlendirilmektedir) ekonomi düzenli ve hızlı bir şekilde büyüdü. Bu eş benzeri görülmemiş olarak nitelendirilen büyümenin anahtarı, serbest ticaret politikaları,

demiryolu yapımı, buhar teknolojisinin genel olarak endüstride kullanılması ve dünya genelindeki nüfus artışıydı. İngiliz ihracatı diğer tüm dönemlere kıyasla daha hızlı büyüdü (McGowan ve Kordan, 1981:53). Ardından 1873-1896 yılları arasında bu büyüme tersine dönmüştür. Bu dönem "Büyük Buhran" olarak adlandırılmaktadır çünkü İngiliz ekonomisi önceki döneme göre yavaşladı. Milli gelir ve ihracattaki büyüme önemli ölçüde yavaşladı ve fiyatlar, karlar ve faiz oranları düştü ya da çok düşük kaldı (McGowan ve Kordan, 1981:53). İngiltere'de 1873 ile 1896 yılları arası dönemde karlar azalmıştır ve 1870 ile 1914 dönemi sürekli olarak büyüme ve çöküş döngüleriyle tanımlanmıştır (McGowan ve Kordan, 1981:59). Viktorya döneminin ortasındaki üstünlüğünden gerilediği vurgulanmasına rağmen, İngiltere 1890-1914 yılları arasında dünya sisteminin baskın merkez ekonomisi olarak tanımlanmaktadır (McGowan ve Kordan, 1981:51). Viktorya dönemi ortaları, İngiltere'nin denizaşırı yayılma tarihinde büyük bir öneme sahipti. Bu dönemde Britanya'nın ticari ve politik etkisi bir araya geldi ve İngiltere, kendi ekonomisinin en iyi şekilde yönetilebileceği ülkelere hükmetti (Gallagher ve Robinson, 1982:13).

1870-1914 yılları arasında dünya sistemi, İngiltere açısından üç bölgeye ayrılmaktadır. Birinci bölge resmi İngiliz İmparatorluğu'dur ve tüm kolonilerini ve dominyonlarını içermektedir. İkincisi gayri resmi imparatorluktur ve Latin Amerika, Balkanlar, Çin ve Levant bölgelerini kapsamaktadır. Üçüncü bölge endüstrileşmiş güçlü Avrupa devletleri ile ABD'den oluşan dünyanın geri kalanıdır (McGowan ve Kordan, 1981:63). Üç dünya bölgesindeki yatırımlar ve ihracat analiz edildiğinde, resmi ve gayri resmi imparatorluklara yapılan yatırımların ve bu yatırımlar sayesinde gerçekleşen ihracatın bu dönemde İngiltere'de ekonomik refah ve istikrar için gerekli bir koşul olduğu öne sürülmektedir (McGowan ve Kordan, 1981:66).

Alesina, Spolaore ve Wacziarg (2000:1291), on dokuzuncu yüzyılın sonlarında, Avrupa'daki ticaretin yavaşlaması ve korumacılığın artışı gibi nedenlerin sömürgeciliği daha önemli hale getirdiğini ileri sürmektedirler. Onlara göre bu dönemde, pazarların genişletilmesi gereksinimi ortaya çıkmış ve bu gereksinim sonucunda sömürgecilik, Avrupalıların heterojenlikten çok fazla ödün vermeden büyük pazarlara sahip olmalarını sağlamıştır.

Bu bölümde İngiltere'nin kolonilere ile olan ilişkisine yer verilmiş hem de on altıncı yüzyıldan başlamak üzere yirminci yüzyıla kadar İngiltere'nin iktisadi değişimi ve dünyayı bu ölçüde ne şekilde etkilediği açıklanmıştır. İngiliz sömürgeciliğinin koloniler bağlamında gelişiminde görüldüğü üzere, İngiltere'nin İrlanda, Amerika ve Hindistan'da sömürgeciliği farklı sonuçlanmıştır. Kısaca kolonileri özetlemek gerekirse, İngiltere ülke içinde gelişimlere de bağlı olarak sömürgecilik girişimine ilk olarak İrlanda'da başlamıştır. Amerika'da oluşan sömürgeciliği ise kolonilerin bağımsızlığıyla sonuçlanmıştır. Hindistan'daki İngiliz sömürgeciliğinde ise İngiltere'nin ekonomi-dışı güçlere döndüğünün işareti şeklinde yorumlanmıştır. İngiltere, tüm sömürgelerini kapsayan resmi imparatorluk kurduğu gibi doğrudan siyasi kontrol kurmadığı ekonomik açıdan üstün olduğu bölgeler olarak nitelendirilen gayri resmi imparatorluk da kurmuştur. Bir sonraki bölümde yirminci yüzyılda para ve pazarlama kurulları açıklanacak ve bu kurullar aracılığıyla İngiliz sömürgeciliğinin bu dönemde değişen işlevi gösterilecektir.

1.1.1. İngiliz Kolonyalizminin Karakteristiği Olarak Para ve Pazarlama Kurulları

Bu bölümde para ve pazarlama kurullarının nasıl kurulduğu ve işleyişi açıklanacaktır. Pazarlama kurullarının amacı emperyal birliği sunmak olmuştur. Para ve pazarlama kurullarının yirminci yüzyılda sömürgeler üzerinde para birimleri ve ihracat açısından önemli etkileri olmuştur.

Para kurulları ve pazarlama kurulları, yirminci yüzyıl İngiliz sömürge yönetiminin ayırt edici özelliklerinden biri olarak nitelendirilmektedir (Krozewski, 2001:7). Para kurullarının nasıl kurulduğu ve genel nitelikleri aşağıda açıklanmaktadır. Dört Batı Afrika hükümeti adına, külçe altın satın almak ve madeni para basmak üzere Londra'da bir para kurulu kurulması ve bu şekilde elde edilen kârların, gerekli olması halinde madeni paraların sterline dönüştürülebilirliğini desteklemek için bir fona yatırılması önerildi. Madeni paranın Londra'da sterlin ya da Batı Afrika'da altın veya İngiliz gümüş sikkesi karşılığında çıkarılması ileri sürüldü. Bu öneriler Birleşik Krallık Hükümeti tarafından onaylandı (Clouston, 1944:5).

Para kurullarıyla yerel para biriminin değerinin korunmasını ve değişim aracını düzenleyerek ticareti kolaylaştırmayı amaçlanıyordu. İngiltere, o dönem kullanılan farklı ulusal para birimlerini (kumaş, bürülce kabuğu, ve toz altın) sterline sabitlenmiş bir sömürelere ait para birimiyle değiştirdi. Para kurulu kolonilerdeki para arzı ile ihracattan gelen gelirlerini otomatik olarak birbirine bağlamış oldu ve aynı zamanda kolonyal para biriminin tamamen İngiliz sterlini olarak kullanılmasını sağladı. (Krozewski, 2001:19).

Londra'da üç para kurulu vardı: Batı Afrika Para Kurulu (Gambiya, Altın Sahili, Nijerya ve Sierra Leone ülkeleri), Doğu Afrika Para Kurulu (Kenya, Tanganika Bölgesi, Uganda ve Zanzibar ülkeleri) ve Filistin Para Kurulu (Filistin ve Ürdün) (Clauson, 1944:10). Para kurulları gerekli ilkelere göre işlemesi önemliydi, nerede faaliyet gösterdiklerinin bir önemi yoktu. Para kurulunun merkezleri değişebiliyordu. Örneğin Batı Afrika ve Doğu Afrika kurullarının merkezi Londra'daydı oysa Malaya para kurulunun merkezi kolonideydi (Krozewski, 2001:88).

İki savaş arasındaki dönemde gerçekleşen tarım krizi, hükümetleri 1930'dan itibaren harekete geçirerek İngiliz tarımını kurtarma çabalarına yöneltti. En önemli yöntemler olarak, pazarlama kurulları ve tarım fiyatlarının desteklenmesi ve garanti edilmesi şeklinde belirlendi (Hobsbawm, 2003:187). Ülke içindeki tarımsal üretimi ve pazarlamayı rasyonelleştirmeyi amaçlayan hükümetin, ekonomi politikasında zaten bilinen bir aracın sömürge koşullarına uyarlaması söz konusuydu (Butler, 1997:23).

İngiltere, 1947 yılında Batı Afrika'da emtia pazarlama kurullarını kurdu (Krozweski, 2001). Britanya, Batı Afrikası üzerinde (bu ülkeler Gambiya, Nijerya, Altın Sahili ve Sierra Leone'dir) kakao, yer fıstığı, palmiye çekirdeği, palmiye yağı, gibi ürünlerin ihracatı üzerinde hükümet pazarlama kurullarının tekeline sahiptir. Bunlar bu bölgeden yapılan tarımsal ihracatın neredeyse tamamını oluşturmaktadır (Bauer, 1954:197).

İkinci Dünya Savaşı'nın Batı Afrika'daki Avrupalı ticari kalıplar üzerinde önemli etkileri olmuş ve firmaların davranışlarını değiştirmiştir. Önemli olarak görülen, devlet kontrolünde ürün pazarlamasının başlatılmasıydı. Bu politika sonucunda firmalar devletin başlıca aracılara haline gelmiştir. Firmalar ürünleri satın aldılar ve fiyatları

belirleyen tek bir alıcı olan Pazarlama Kuruluna sattılar. Firmalar, kurulmasına yardım etmeye istekli oldukları bu sistemden faydalandılar (Butler, 1997:146).

Atılan adımlar, Sömürge İmparatorluğu Pazarlama Kurulu'nu açmak ve ihracata yardımcı olmak için yapılan pazar araştırması ve teknik danışmanlık gibi faaliyetlerdir. Sömürge ofisi, tarımsal aşırı uzmanlaşmanın ve ihracatın Avrupa oligopolü tarafından domine edilmesinin ekonomik ve siyasi sorunlarını kabul etse de, firmaların engellemesinden endişelendiği için alternatif bir pazarlama sistemi yaratacak güvenden yoksundu (Butler, 1997:51-52).

İngiliz Batı Afrika'daki pazarlama sistemi, daha sonra tüm İngiliz sömürgelerine genişletilmiştir; bu da ihraç ürünlerinin çoğunu kapsamaktaydı. Bu pazarlama sisteminin, milyonlarca insanın yaşadığı bölgede sosyal, ekonomik ve siyasi sonuçlar oluşturması olasıdır. Ancak bu kurulların bu etkisi pek fark edilmemiştir. Bu kurullar, üreticilere ödenecek fiyatları belirlemekte ve yasal olan tekelinin etkisiyle piyasa değerlerinden farklılaşabilmektedir. Pazarlama kurulları, üreticilerin gelir ve yaşam standartlarını belirleyen büyük bir rol oynamaktaydı. Kurullar, üreticilerin ürünlerinin fiyatını etkilemekte ve ihracat kararlarını belirlemektedir. Aracılar geniş lisans yetkilerine sahipti ve Batı Afrika'da pazarlama kurullarına bağlı olarak faaliyet gösterdiler. Ayrıca, büyük fonlara sahip oldukları için, faaliyet gösterdikleri ekonomilerde stratejik bir konum elde etmektedirler (Bauer, 1954:197-198). Krozewski'nin vurguladığı üzere Batı Afrika'daki pazarlama kurullarının ihtiyatlı üretici fiyat politikaları izlemesi ve enflasyonu azaltmak için hem zorunlu hem de gönüllü tasarrufları teşvik etmesi de ayrıca önemliydi (Krozewski, 2001:95-6).

Sonuç itibariyle, pazarlama kurullarının rolünü ve bölgeler arasındaki farklılıklarını şöyle açıklamak mümkündür. İhracatın sorunsuz bir şekilde yürütülmesini, yerel üreticiler ve İngiltere ihracatçıları arasında üretim ve fiyatların müzakere edilmesini sağlamak için tasarlanmıştır. Batı ve Doğu Afrika arasında belirgin bir fark vardı. Doğu Afrika'da (çoğu) yerleşik üretici aynı zamanda ihracatçıyken, Batı Afrika'da tüccarlar ürünlerin ihracatçısıydı. Bu durumun sebebi değişken küresel fiyatları istikrara kavuşturma ihtiyacı Batı Afrika'da daha fazla olabilir. Bu, sömürge hükümetlerinin 1930'lardan beri fiyatları istikrara kavuşturmada oynadıkları rolü kısmen açıklayabilir

(Krozewski, 2001:19-20). 1950'lerin ortalarına kadar, para kurulları ve Batı Afrika'nın pazarlama kurulları, imparatorluğun sterlinin statüsünü korumadaki rolüne yardımcı oldu (Krozewski, 2001:10).

Pazarlama Kurulu, İngiliz endüstriyel gücünün yardımıyla üretilebilecek malların bolluğunu tasvir ederek bir emperyal birlik anlatısı sunmayı amaçladı, ancak gerçek daha farklı olmuştur. Endüstriyel gücün azalması ve işsizlik, imparatorluğa yöneltilen eleştiri gibi iç sorunlar İngiliz hakimiyetine karşı gelmekteydi. Pazarlama Kurulu'nun çalışmaları, imparatorluğun ve onun değişen ekonomik, siyasi ve sosyal dinamikleri ile kültürel alanlarını incelemek için önemli ölçüde bir bakış açısı sunmaktadır. Pazarlama Kurulu, tüketicileri çalışmalarının ana odağı haline getirmiştir ve tüketicilerin önemi, İngiliz sömürgeciliğinin anlatısı içinde tüketicinin merkezi rolünü göstermeye katkı sağlamaktadır (Bower, 2020:184).

Kurullar üzerinde değişiklikler ise siyasi özerklikle birlikte ekonominin yönetiminin de eski kolonilere devredilmesiyle gerçekleşti. Ticaret alanında, siyasi özerklik, kolonilere uluslararası anlaşmalara uyumlarının bir parçası olarak ithalatlarını yönetme yetkisi verdi. Ayrıca, eski koloniler para ve finansal kurumlar üzerinde siyasi özerkliklerini kazandılar. Sonuç olarak, para kurulu sistemi ve pazarlama kurulu kurullarında önemli değişiklikler mümkün hale geldi (Krozewski, 2001:174).

Bir sonraki bölümde şimdiye kadar ele alınan sömürgecilikle ilişkili olarak dekolonizasyon açıklanacaktır.

1.1.2. İngiliz Kolonyalizmi ve Dekolonizasyon

Bu bölüme kadar ele alındığı üzere İngiliz sömürgeciliği, geniş kapsamlı olmasıyla tüm dünyayı derinden etkilemiştir. Dolayısıyla dekolonizasyon süreci de tüm dünya üzerinde oldukça etkili olacaktır. Bu bölümde bu süreç sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanması perspektifinde açıklanacaktır.

İngiltere'nin sömürgecilik alanı bir dönem için Uzak Doğu'dan Güney Amerika'ya kadar uzanmaktaydı. Britanya bir deniz imparatorluğuydu ve Portekiz ve İspanya ile kıyaslandığında sömürgeciliğe daha geç başlamasına karşın özellikle on sekizinci

yüzyıldan itibaren dünyanın önemli bir kısmının oluşumunda ve dönüşümünde oldukça etkili olmuştur (Li, 2014:249-250).

Clauson 1944 tarihli makalesinde Britanya'nın nüfusunu ve mali durumunu şu şekilde açıklamaktadır. Britanya Sömürge İmparatorluğu olarak bilinen bölge iki milyon mil kareden fazla bir alanı kapsamakta ve altmış milyondan fazla bir nüfus yer almaktadır. Bu ülkelerde dolaşımdaki paraların toplam değeri, kesin olarak tahmin edilememekle birlikte, (yaklaşık 150 milyon dolar) ve yıllık dış ticaretleri (ithalat artı ihracat) 500 milyon doları aşmaktadır. Olumlu olarak görülen 1937 yılındaysa bu rakam 700 milyon doları aşmıştır. Dış ticaret uluslararası mübadele olmadan yapılamaz ve Sömürge İmparatorluğu'nun para birimi ve mübadele sistemi bazı açılardan o kadar sıradışıdır ki, özellikle de mevcut savaşın sonuçlarından birinin tamamen yeni bir uluslararası mübadele sistemi olacağına kesin olarak beklendiği bir zamanda, anlaşılması önemlidir (Clauson, 1944:1).

Adamthwaite (1985:231), 1945 yılında Britanya'nın bir dünya gücü olarak algılanmasının apaçık ortada olanın ifadesi olduğunu ileri sürmektedir. Ancak, 1947-49 için algılar, 1945 için algılardan önemli ölçüde farklıydı. Britanya'nın uzun vadede bir dünya gücü statüsünü yeniden kazanabileceğine dair iyimserlik yerini, azalan gücüne ilişkin karamsar değerlendirmelere bıraktı. Savaştan sonra denizaşırı tanıtım enformasyon hizmetlerinin yaygınlaşması, bu azalan güç algısını ve dünyayı geleneksel prestij ve becerilerin ekonomik ve askeri gerilemeyi dengeleyebileceğine dair ikna etme ihtiyacını yansıtmaktaydı (Adamthwaite, 1985:231). İngiliz etki alanları karışıkta, ancak 1940'ların sonunda hala iyi görünüyordu. Paradoksal olarak, Britanya'nın 1945'ten sonraki ekonomik zayıflığı, onun sömürgeciliği düşünme eğilimini de güçlendirdi. Savaşın sonunda, Britanya'nın ihracat ekonomisi belirsizdi, döviz kaynakları yetersizdi, borçları, özellikle sterlin ve dolar kullanan ülkelere kıyasla, devasa boyutlardaydı. Ekonominin düzelmesine yardımcı olmak için gıda, hammadde ve diğer malzemelere olan ihtiyacı çok fazlaydı (Darwin, 1984:197). Cohen (1974), 1945 yılında Britanya'nın en büyük imparatorluk alanı olduğunu ancak sonraki yıllarda küçüldüğünün altını çizmektedir. 1945'te en büyük sömürgeci bölge hâlâ Büyük Britanya'ydı. Aynı zamanda önemli ölçüde küçülmüş ilk imparatorluktu. Dünya nüfusunun dörtte birinden fazlası olan yaklaşık olarak 600 milyon insan Londra'dan yönetilmekteydi. Üç yıl içerisinde, Hindistan alt kıtasında (Hindistan, Pakistan, Seylan) ve Burma'da yaşayan insanların

neredeşye üçte ikisi resmi olarak bağımsız hale geldi. 1956-1957 yıllarında Sudan, Malaya ve Gana'ya (eski adı Altın Sahili) egemenlik verilmesi, dünya haritasında 30'dan fazla yeni devletin ortaya çıktığı bir dizi büyük ölçüde barışçıl kurtuluş sürecini başlattı (Cohen, 1974:85). Dolayısıyla hem Cohen ve Adamthwaite hem de Darwin benzer şekilde Britanya'nın özellikle 1945'ten sonra zayıfladığını vurgulamaktadırlar. 1950'lerde ve savaş sonrası ilk yıllarda, İngilizlerin sömürgelerine ve İngiliz nüfuz alanına yönelik politikası, görünüşte çelişkili görünen bir dizi amaç sundu. Sömürge imparatorluğunun başka yerlerinde, 1950'lerde, daha geniş temsil ve yerel katılım için artan hükümlerle yeni anayasaların düzenli olarak ilan edildiğine tanık olundu (Darwin, 1984:198). 1940'larda ve 1950'lerde sömürgelerde ortaya çıkan sosyo-ekonomik yapı, sömürgeci çevrenin Britanya için oynadığı rolü de giderek zayıflattı (Krozewski, 2001:8).

1940'ların sonunda dekolonizasyonun sürecini ve sonuçlarını tahmin etmek, önemli ölçüde bir öngörü gerektiriyordu. 1945'ten beri İngiliz sömürge politikası çelişkilerle doluydu. 1947 yılındaki Hindistan ve Pakistan'ın bağımsızlığı, İngiliz siyasetçilerin son dakikaya kadar amaçladıklarının neredeyse tam tersi oldu. Burma ve Seylan'a isteksizce verilen özerklik tavizleri, Malaya ve Singapur'a üniter bir sömürge anayasasının dayatılmasıyla tezat oluşturuyordu. 1949'da Hindistan *Commonwealth'e* (İngiliz Milletler Topluluğu'na) cumhuriyet olarak katıldı. Bir yıl önce Londra, daha sonra Milletler Topluluğu'ndan ayrılan Burma'ya ise bu imtiyazı vermeyi kabul etmemişti. Afrika'nın 1948 ile 1958 yılları arasındaki eşitsizliği de aynı derecede çarpıcıydı. Örneğin Altın Sahili ve Nijerya 1948'den beri kendi kendini yönetmektedir. Bununla birlikte, Doğu Afrika'da, Kenya'daki Afrikalı siyasi faaliyetler 1950'lerde sıkı bir şekilde bastırıldı ve sömürge yönetiminin süresiz bir şekilde uzatılması öngörüldü (Darwin, 1984:190). Bazı emperyal yetkilileri ve genel olarak Afrika imparatorluğunun bürokrasilerindeki diğer yetkililer, yalnızca mesleki çıkarları nedeniyle değil, aynı zamanda Afrika kolonilerinin çoğunun tam bağımsızlığa hazır olmadığını düşündükleri için dekolonizasyon sürecine karşı çıkmışlardır (Devine, 2016:133).

Savaş sonrası İngiliz dekolonizasyonu tarihinde bir dönem olarak 1960'lar, 1950'lerden daha belirgin görünüyordu. 1960'ların dört önemli kararı birliklerin Doğu Afrika'dan, özellikle Kenya'dan hızla geri çekilmesi; Zambiya ve Malavi'de çoğunluk yönetiminin kabulü ve Orta Afrika Federasyonu'nun dağılması; 1961 ve 1967'de tekrar Avrupa'ya

başvuru yapılması ve 1971'de Süveyş'in doğusundaki tüm askeri müdahaleyi sona erdirmeye kararını, İngiltere'nin dünya siyasetindeki yerinin yeniden belirlenmesinin işaretiydi (Darwin, 1984:202-3).

Sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanması kısaca şu şekilde özetlenebilir. Hindistan 1947'de ve Burma 1948'de bağımsız oldu. 1960 ile 1967 yılları arasında Afrika, Asya, Karayipler ve Akdeniz'de yaklaşık olarak 25 sömürge bağımsızlığını kazandı. 1970 yılına gelindiğinde, bir zamanların güçlü imparatorluğunun nüfusu, 3 milyonu Hong Kong'da yaşayan 5 milyon kişiye düşmüştü. Bu son büyük sömürge olan Hong Kong da 1997'de Çin Halk Cumhuriyeti'nin bir parçası oldu (Devine, 2016:133). Hint alt kıtasından çekilmenin sömürgeciliğin sonu demek olduğu ve bu durum *Commonwealth* ve imparatorluğun geleceği hakkında önemli soruları ortaya çıkarmaktadır. 1947 yılında 'Dominyonlar Ofisi' yerine '*Commonwealth* İlişkileri Ofisi' kullanılmaya başlanmıştır (Maitland, 2001:3). 1968 yılına gelindiğinde İngiltere üç yıl sonra yürürlüğe girmek üzere doğudaki taahhütlerinden vazgeçtiğinde, İngiltere'nin dünya politikası anlayışı, Viktorya döneminin sonlarından bu yana neredeyse tamamen yok olmuştu (Darwin, 2009:611).

Dekolonizasyon, daha güçlü ülkeler tarafından alternatif egemenlik araçlarının ortaya konmasına neden olmuştur. Doğrudan sömürgeci yöntemlerle nüfuz sağlama yeni bir olgu değildir. Gayri resmi imparatorluk, pazarları güvence altına alma ve hammaddelere erişim aracı olarak kapitalizmin dönüşümü sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Gayri resmi imparatorluğun resmi sömürge yönetiminin yerine geçecek şekilde kapsamının artması ve yeni kontrol mekanizmalarının devreye sokulması, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri yeni sömürgecilik kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. ABD ve Batı Avrupa'daki geleneksel düşünce bu kavramın geçerliliğini reddetmesine rağmen, eski sömürge dünyasında yeni sömürgecilik kavramı geniş çapta kabul edilmekte ve tartışılmaktadır (Magdoff, 1978:73).

Dekolonizasyon yöntemleriyle birçok ülkede yeni sömürgeciliğin çerçevesi belirlendi. Eski İngiliz ve Fransız sömürgelerinin metropol ülkenin parasını kullanmaya devam etmesi, mevcut ticari ilişkilerin sürdürülmesini sağladı. Sömürgeci ülkelerin ihtiyaçlarının karşılanması için sömürgelerde yıllar içinde gelişen ekonomik yapı devam ettirildi. Bu durumda, sömürgeci ülkelerin finans ve endüstri merkezlerine

sömürgelerde ekonomik ve finansal bir bağımlılık oluştu. Yeni kurulan ülkelerde ekonomik kaynakların yeniden yönlendirilmemesi ve yabancı ticari faaliyetlerin devam etmesi ve üstelik artması sonucunda, sömürgeciliğin temel ilişkileri ve eski uluslararası iş bölümü, siyasi bağımsızlık kazanıldıktan sonra bile devam etmiştir (Magdoff, 1978:73-74).

Görüldüğü üzere dekolonizasyon süreci çok hızlı bir şekilde ilerlemiştir. Dekolonizasyon İngiltere'nin sömürgeciliğini etkilemiştir. İkinci bölümde açıklanacağı üzere, 1970'lerle birlikte İngiltere'nin Avrupa ile olan ilişkilerini değiştirdiği bir dönem başlamıştır. Küresel dönemde İngiliz sömürgeciliğin dönüşümü bir sonraki başlıkta ele alınacaktır.

1.1.3. Küresel Dönemde İngiliz Kolonyalizmi

Bu bölümde öncelikle dünya sistemleri analizi tartışmalarına yer verilecektir. Dünya sistemleri analizi günümüzde merkez-çevre ülkelerin iktisadi ve politik ilişkilerini anlayabilmek için oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu başlıkta sömürgecilik daha kapsamlı bir şekilde ele alınacak ve gelişmiş ülkeler kapsamında açıklamalara yer verilecektir.

Modern dünya-sisteminin kökenleri on altıncı yüzyıla dayanmaktadır. Modern dünya-sistemi ilk olarak, Avrupa'nın ve Amerika Kıtası'nın bazı kısımlarında yer almış, ilerleyen zamanla birlikte tüm dünyayı kapsayacak şekilde genişlemiştir. Modern dünya-sisteminin kökenlerini, coğrafyasını ve gelişimini daha iyi anlayabilmek için dünya-ekonomi ile kapitalizmin tanımlarının açıklanması gerekmektedir (Wallerstein, 2011:51). Dünya-ekonomi, içinde işbölümünü barındıran ve bu nedenle malların önemli ölçüde mübadelelerinin yapıldığı, sermaye ve emeğin dolaşımının sağlandığı bir coğrafi bölgedir. İşbölümü dünya-ekonomiyi en çok birleştiren unsurdur (Wallerstein, 2011:51-2). Kapitalizm ise yalnızca kar maksadıyla piyasada satış yapan üretici ve firmalardan oluşmaz. Üreticiler ve tüketiciler zaten binlerce yıldır tüm dünyada var olmuştur. Kapitalist sistemin ayırt edici özelliği sermayenin sonsuz birikimine verdiği önceliklidir. Sonsuz sermaye birikimi insanların ve firmaların daha fazla sermaye biriktirmek amacıyla sermaye biriktirdikleri, sürekli ve sonsuz bir süreçtir. Bütün bu noktalardan hareketle, yalnızca modern dünya-sisteminin kapitalist sistem olduğu

söylenmektedir (Wallerstein, 2011:52). Frank ve Gills (2003:103), birikim sürecinin kapitalist modern dünya sisteminden daha önce dünya ekonomik sisteminde yer aldığını öne sürmektedirler. Onların yaklaşımına göre dünya ekonomik sisteminde genişleme ve daralma süreklidir.

Sömürge kavramı, kendisinden uzakta olan başka bir devletin yönetimi altında bulunan ve egemen olmayan idari birimleri ifade etmektedir. Dünya-sistemin ekonomik genişlemesi, modern sömürgeleştirmenin temelini oluşturmaktadır. Bu genişleme boyunca, merkezdeki devletler yeni bölgeleri modern dünya-sistemine entegre etmeye çalıştı. Yeni bölgelerin tam anlamıyla dünya-sistemiyle bütünleşebilmesi için bu bölgeler üzerinde sömürge yönetimleri kuruldu (Wallerstein, 2011:103-4). Sömürgeci blok tarafında gelişmiş ülkeler yer almaktayken; bağımlı blokta periferi ya da az gelişmiş ülkeler yer almaktadır (Carchedi, 2009:199). Bağımlı devletlerin teknolojik seviyesi düşük ve buna bağlı olarak organik sermaye yapısı düşük, bu da daha gelişmiş (sermaye yapısı yüksek) sömürgeci güçler lehine bir değer aktarımıyla sonuçlanmaktadır (Norfield, 2014:29). Wallerstein'e göre, uluslararası işbölümü, imalat endüstrisindeki iyi ödüllendirilmiş işlerin merkeze, düşük ödüllendirilmiş işlerin emek-yoğun birincil ürünlerin üretiminin ise çevreye kaymasına neden olmuştur. Bu durumda çevre, merkezin bir uydusu haline gelmektedir (Smout, 1980:602-3). Bazı ülkelerde merkeze ve çevreye özgü ürünler eşit denebilecek düzeyde üretilmektedir. Bu ülkeler yarı-çevre olarak nitelendirilmektedir. Yarı-çevre ülkeler merkez ülkelerin baskısı altında olup, çevre ülkelere ise baskı uygulayan gruptur. Bu ülkelerin başlıca amacı merkez ülke statüsü kazanmak, çevre ülke statüsünden olabildiğince uzaklaşmaktır (Wallerstein, 2011:60-1).

Wallerstein'in modern dünya-sistemi yaklaşımı 500 yıl geriye gitmektedir. Frank ve Gills'in dünya sistemi yaklaşımı ise en azından 5000 yıl ötesine dayanmaktadır. Wallerstein'in dünya-sistemleri yaklaşımında dünya-sistemleri kapitalisttir ve özel bir üretim tarzına sahiptir. Buna karşılık Frank ve Gills'in öne sürdüğü dünya sistemi yaklaşımında dünya sistemi, herhangi bir üretim tarzından (ister feodal ister kapitalist olsun) çok daha önce oluşmuştur ve herhangi bir üretim tarzından bağımsızdır (Frank ve Gills, 2003:34). Wallerstein (2011:52), tarafından sürekli sermaye birikimi modern-dünya sisteminin ayırt edici özelliği olarak vurgulanmaktadır. Frank ve Gills (2003:42), sermaye birikimi sürecinin birkaç bin yıldır dünya sisteminde en önemli olmasa bile,

önemli güçlerden biri olarak yer aldığını ileri sürmüşlerdir. Dünya-sistemleri analizi güç dengesi teorileri ve genel sistem analizini de kapsamaktadır. Fakat asıl odak noktası uluslararası politik değişimin sosyal, demografik ve ekonomik temelleridir (McGowan ve Kordan, 1981:44).

Dünya-sistemleri büyük ölçüde sosyal sistemlerdir. Roma ve Çin gibi imparatorluklar tek bir yönetime sahiptir oysa ki dünya-sistemleri rakip devletler halinde siyasi olarak parçalanmıştır. Daha önce de açıklandığı gibi modern dünya-sistemi içerisinde yer alan merkez ülkeler güçlü olarak tanımlanmakla birlikte, yüksek ücretler ve ileri teknolojiler içermektedir. Çevre ülkeler zayıf olarak karakterize edilmekte ve düşük ücretler ile basit teknolojiye ekonomilere sahiptir. Yarı-çevre ülkeler ise her iki özelliği de bir arada barındırmaktadır. Çevreye kıyasla merkez, merkeze kıyasla çevre olarak nitelendirilirler (McGowan ve Kordan, 1981:44).

Küresel dönemde, 1970'lerin başında Bretton Woods para sisteminin çöküşünden bu yana, dünya çapında finansal piyasalardaki faaliyet ve ticaret önemli ölçüde arttı. Para birimi değerleri ve faiz oranları, önceki on yıllara göre çok daha değişken hale geldi ve bankacılık ve finans sektörü, GSYİH veya uluslararası ticaret büyümesinden çok daha hızlı büyüdü. Bu durum “finansallaşma” olarak adlandırılmaktadır (Norfield, 2014:13).

Bu dönüşüm karşısında İngiltere'nin ekonomik konumu nasıl değişmiştir diye bakıldığında finansal hizmetlerin gelişimi ön plana çıkmaktadır. Birleşik Krallık imalatının birçok sektörü hızla gerilerken, finansal hizmetler, medyaya dayalı sektörler güçlü bir büyüme yaşamıştır (Pope, 2013:15).

İngiliz ekonomisinin görünümü 1960'lardan bu yana değişti. İngiltere, başta Avrupa olmakla birlikte, tüm dünyaya ihracat yapmaktadır. Teknolojik değişimlerin sonuçlarından olan finansal hizmetlerdeki yenilikler, küresel borsa ve döviz piyasalarının yirmi dört saat açık kalmasını sağlamıştır. Bu teknolojik ve finansal hizmetlerdeki yenilikler, Londra'ya ve genel anlamda finans sektörüne otuz yıl önce hayal bile edilemeyecek kadar büyük bir ivme kazandırmıştır (Jamieson, 1995 akt. Holmes, 2001:158).

Genel olarak, Londra'nın büyük bir finans merkezi olmasını sağlayan faktörler, İngiliz hukukunun ticarete uygun olması, ilgili becerilere sahip bir iş gücü, bir iş dili olarak İngilizcenin önemi ve telekomünikasyon altyapısıdır. ABD' deki finansal işler New York, Chicago ve diğer merkezler arasında bölünmüş olsa da, yine de bu sayılan nedenlerden hiçbiri Londra'nın New York'a tercih edilmesi için özellikle güçlü bir sebep olarak görünmemektedir. Sıklıkla atıfta bulunulan önemli neden Londra'nın coğrafi konumudur. Hem kapitalist ticaret için önemli bir üs olarak görülen Avrupa'nın batı ucunda hem de Amerika ve Asya kıtaları arasında yer almaktadır. İş kararlarının ve iletişimin çoğunun alındığı normal iş günü göz önüne alındığında, bu durum Londra için New York'a göre açık ara bir avantajdır. Zira New York, Tokyo ve Singapur'un normal iş günlerinden kopuk kalmakta ve Avrupa sabahını kaçırmakta, Londra sabah Asya, öğleden sonra Kuzey ve Güney Amerika ve tüm gün Avrupa ile iletişim kurabilme imkânına sahiptir. Çalışma saatleri herhangi bir yerde değiştirilebilir veya uzatılabilir. Fakat saat diliminin uluslararası işler üzerindeki etkisini önemsiz hale getirmek için sadece o bölgedeki bankacıların değil, aynı zamanda hükümet ve merkez bankası yetkililerin, avukatların, muhasebecilerin ve şirket yöneticileri gibi görevlilerin de saatlerinin değiştirilmesi gerekecektir. Dolayısıyla bu saat farkı New York için uluslararası finans sektöründe bir dezavantajdır (Norfield, 2014:137-138).

İki savaş arası dönemde ve 1960'lar boyunca sterlin bölgesine katılan *Commonwealth* ülkeleri arasında ticaret ve yatırım bağlantıları kurulmuştur. Bu bağlantılar, 1970'lerde İngiltere'nin Avrupa'ya yönelmesiyle birlikte zayıflamaya başlamıştır. Ancak yine de çok uluslu İngiliz şirketler için *Commonwealth* önemini korumaya devam etti. İngiliz yatırımcılar Kanada, Avustralya ve Güney Afrika'da en önemli yatırımcılardı. İngiltere'nin imalat sektöründeki çokuluslu şirketleri, gelişmekte olan ekonomilerde lider konumdaydı. İngiliz şirketleri, Karayip bölgesindeki şeker üretiminden Nijerya'daki petrol endüstrisine, Malezya'daki palmye yağına kadar *Commonwealth* ülkelerinin doğal kaynaklarına yapılan en büyük yatırımları gerçekleştiriyordu (Lundan ve Jones, 2001:103-4).

Bahsedildiği üzere bu bölümde küresel dönem için sömürgecilik kapsamı geniş tutulmuş ve gelişmiş ülkeler için geçerli olacak şekilde açıklamaya çaba gösterilmiştir. 1970'lerden itibaren, gelişmiş ülkelerde endüstriyel istihdamı sadece oran olarak değil, çoğu durumda mutlak olarak da azalmaktadır. Gelişmiş ülkelerde endüstriyel üretim ile

endüstriyel istihdam arasındaki bağlantı kopmuştur (Türel, 2004:23). 1970-2000 yılları arasında endüstriyel gelişme merkez ve çevre ülkelerde düşük ücretler ve yüksek kar paylarına dayalı birikim modeli çerçevesinde gerçekleşti (Türel, 2004:45). Merkeze ait olan bir üretim, gelecek dönemde çevreye ait olacak şekilde dönüşebilmektedir. 1800'lü yıllarda merkeze özgü nitelik taşıyan tekstil, 2000'li yıllara gelindiğinde dünya-sisteminin her yerinde üretilebilmektedir (Wallerstein, 2011:60-1).

Dünya ekonomisi, 1970'lerden itibaren İngiltere için daha rekabetçi hale geldi. İngiltere'nin önünde iki seçenek vardır. Birincisi endüstri tesislerini yenilemek ve Alman ve Amerikan rakipleriyle rekabet etmektir. İkincisi eski yöntemlere bağlı kalmak ve ticaretini ve yatırımlarını Afrika, Hindistan ve Uzak Doğu gibi, hala avantajlı olduğu bölgelere yönlendirmektir (McGowan ve Kordan, 1981:56).

Bu bölüme kadar İngiliz sömürgeciliği ve dönüşümü açıklandı. Avrupa şüphecileri, Avrupa'nın İngiltere'nin serbest ticaretini engellediğini ileri sürmektedirler. Avrupa şüphecilerine göre, İngiltere eski kolonileri ile olan ticari ilişkilerine ağırlık vermelidir. Bu argümanlar, Brexit'i destekleyenlerin en önemli iddialarından birisidir. Bir sonraki bölümde Britanya'nın kuruluşu açıklanacak, İngiltere ve İskoçya'nın iktisadi, siyasi ve hukuki ilişkilerine yer verilecektir.

1.2. BRİTANYA'NIN KURULUŞU BAĞLAMINDA İSKOÇYA

Bu başlıkta ilk olarak Britanya'nın kuruluşu açıklanacaktır. Dönemin iktisadi düşüncesi olan merkantilizm Birlik'in kurulmasında etkili olmuştur. Bu etki göz önünde bulundurularak, Britanya'nın kuruluşu açıklanacak, bununla birlikte kısmi olarak İskoçya'nın bu birlik çatısı altındaki konumuna yer verilecektir.

İki eski düşman olan İskoçya ve İngiltere arasındaki birlik fikrinin İskoçya'da on altıncı yüzyıla kadar uzanan bir geçmişi olduğu ifade edilmektedir. Bağımsız krallıkların hayatta kalacağına dair inanç, erken modern dönemde baskın inançtı, ancak bazı İskoç düşünürler açısından bu inanç yalnızca daha barışçıl ilişkileri sağlama meselesi değildi. Bu inançla birlikte, Britanya'nın Britanya Adaları üzerinde hegemonya kurma konusundaki tarihi amacına bir alternatif sağlamak üzere bir koalisyon fikri savunuldu (Devine, 2016:13-14).

İskoçya Kralı olan James VI, 1603 tarihindeki Regal Birliği'nde her iki devletin de hükümdarı olduğunda, İskoçya ve İngiltere arasında daha yakın bir bağ kurmayı amaçladı. Fakat James VI'nin bu amacı, Westminster'da İskoçlara karşı olan ve İngilizlerin ticaret ve ticaret üzerindeki haklarını kuzeydeki güçsüz komşusu olan İskoçya'dan koruma konusundaki kararlılık gösterenlerin çabaları sonucunda çökmüştür. On yedinci yüzyıl için tek gerçek olarak nitelendirilen İngiliz-İskoç birliği birkaç yıl sonra ancak anlaşmayla değil, zorlama ile sağlanacaktı (Devine, 2016:14).

İskoçlar, 1649'da babasının idam edilmesinden sonra Charles II'nin kralları olmaları için Charles'ı desteklemişlerdir. Bu destek karşısında Oliver Cromwell ve ordusu İskoçya'yı işgal etmiştir. Cromwell 1650 yılında İskoç ordusunu yendikten sonra, İskoçya'yı Birlik'e dahil etti ve İskoçya'nın Lord Koruyucu (Lord Protector) olarak bağımsızlığına son verdi. Bu daha önce bahsedildiği üzere zorlama şeklinde olan bir birlikti (Devine, 2016:14).

1660 yılına gelindiğinde bu zorlama ile kurulan birlik Charles II yönetimindeki Stuart monarşisinin kurulmasıyla birlikte sona erdi. Ancak İngiltere ve İskoçya arasında bir birliğin kurulması fikri hakkında düşünölmeye de devam edildi. İskoç siyasetlerinin bu birliği düşünmeye devam etmelerinin nedeni, İngiltere'nin artan zenginliği idi. Bu düşünölmeye devam edilen birlik fikri sonucunda, 1668, 1670 ve 1688-9 tarihlerinde müzakereler gerçekleştirildi ama önemli bir sonuç elde edilmedi (Devine, 2016:14).

İngiltere'nin ticari olarak elde ettiği avantajlarından herhangi birinin, fakir bir ülkenin de faydalanmasına karşı çıkması engel olarak değerlendirilmektedir. Mevzu bahis dönemde Avrupa'da hakim olan iktisadi düşünce, dünyadaki kaynakların sınırlı olduğu ve bir devletin diğerine karşı ekonomik yönden avantajlı olması ancak savaşla ya da ticaretini korumak için sert korumacı yasalar çıkararak elde edebileceğine dayanan merkantilizmdi. Bu nedenle, on yedinci yüzyılın sonlarında İngiltere İskoçlar için ticaret yapma hakkı tanımadığı gibi, gümrük kurallarını daha da sıkılaştırmıştır (Devine, 2016:15).¹

¹ Bu bağlamda merkantilist düşünceyi açıklamak gerekmektedir. "Ticari kapitalizmin" ilk yüzyıllarında, merkantilist ekonomi politikaları, altın ve gümüş elde etmek için ihracatı artırmaya çalıştı. Bu dönemde devletler, ticaretin kurallara bağlanmasında, hazinenin gelirinin artırılmasında ve yerli üretime yönlendirmede merkezi role sahipti. Merkantilizme göre; ülkenin ihracat kapasitesinin artması iç endüstrinin gelişmesini gerektirmektedir. Kıymetli madenlerin ülke sınırları içinde birikmesi ancak

1690'lı yıllara gelindiğinde Devine (2016:24), İskoçya'nın bir iç krizi tetikleyen iki felaketle sarsıldığını ifade etmektedir. Bu iki felaketten ilki, sıcaklıklardaki düşüş nedeniyle kötü geçen hasat dönemidir. Kötü geçen bu hasat döneminin ardından tahıl fiyatları yükseldi, bu fiyat artışından dolayı yetersiz beslenme arttı ve ölüm oranları yükselmeye başladı. Nüfusun azalması yaklaşık yüzde 13 civarında oldu. Bu felaketin ardından güneybatı İskoçya'dan Ulster'a bir göç yaşandı. Yaklaşık olarak 40.000 ile 50.000 arasındaki kişi krizden kurtulmak amacıyla Kuzey Kanalı'nı geçti.

Devine (2016:24), Fransa ile olan savaşı ikinci felaket olarak nitelendirmekte; ikinci felaketi de şu şekilde açıklamaktadır. 1689 yılında İskoçya ve İngiltere'nin yeni bir hükümdarı olmuş fakat aynı zamanda bu iki ülke William'ın 14. Louis ile savaşını da yaşadılar. Dokuz Yıl Savaşı ya da Büyük İttifak Savaşı olarak da bilinen bu savaşta, İskoçya'nın Avrupa ile olan ticareti hem Fransız korsanları hem de Fransız düşmanla olan ticarete ambargo uygulamak isteyen Kraliyet Donanması gemileri nedeniyle risk altına girmiştir. Düşmanlıklar 1697 yılına kadar devam etmiş, o yıl yapılan barış anlaşmasının ömrü çok kısa olmuştur.

İskoçya'nın İngiltere ile birleşmesinin ekonomik nedenleri çok önemli bir yere sahiptir. Bu birleşme daha önce de belirtildiği üzere dönemin iktisadi düşüncesi olan merkantilizm² ile oldukça uyumlu bir şekilde seyretmiştir. İskoçya bu dönemde ekonomik olarak büyük zorluklarla karşı karşıyaydı. İngiltere ile 1603'te birleştiğinde, ticaret ve endüstri düzenlemeleri açısından geri kalmış, gelişmemiş ekonomik kaynaklara sahip bir ülkeydi (Keith, 1909:44).

Bu yetersizliklerden dolayı İskoçya'da endüstri teşvik edildi ve birkaç imalat girişimi başlatıldı. 1660'tan 1689'a kadar olan olaylar ile birlikte 1689'dan 1707'ye kadar olan olayların daha da açık hale getirdiği üzere, İskoçya'nın çıkarları İngiltere'nin çıkarları ile

ihracatın fazla olması durumunda garanti edilebileceğinden, dış ticaret üzerinde sıkı kontroller ve ithalatı sınırlayan gümrük vergileri merkantilizmin doğasında vardır (Berend, 2020:16-17).

² Whiglerin egemenliği altındaki on sekizinci yüzyılda, merkantilizm önemli ölçüde genişlemiştir. Sömürgeler, İngiliz endüstrisinin ürünleriyle rekabet eden ürünleri ihraç etmelerinin önüne geçmek amacıyla daha sıkı düzenlemelere tabi tutuldu. Bununla birlikte sömürgelerden yapılan hammadde ithalatı teşvik edildi (Dobb, 2012:306).

çatıştığında İskoçya ne dikkate alınacaktı ne de temsil edilecekti. İngiliz plantasyonlarıyla ticaret yapmasına izin verilmiyordu. İskoçya, bağımsız olmak istemesi durumunda İngiltere'den tamamen ayrılmak zorunda kalacaktı. Diğer seçenekte ise ticari çıkarlarını İngiltere ile birleştirmesiydi. İngiltere ise iki ülkenin tek bir yasama otoritesi altında toplanmasını istiyordu. Birliğin tamamen bozulmasını istemezdi, çünkü bu büyük olasılıkla Fransa ve İskoçya'nın ittifakının yenilenmesi anlamına gelecekti. Bu nedenle İngiltere, tek bir yasama otoritesinin kurulması ve her iki ülke için de aynı hükümdarın halefiyetinin güvence altına alınmasına karşılık olarak İskoçya'nın ticari ayrıcalıklarını kabul etti. James'in kral olmasından birkaç yıl sonra, iki ülke arasında, yerli ürünler olan yün, deri, post gibi ürünler hariç olmak üzere, ticaret serbestliği ilan edildi. Bu ticaret serbestliği Cromwell'in İskoçya'yı işgal etmesine kadar devam etti. 1654 yılında tam bir birlik kuruldu bu birlikte sadece serbest ticaret kurulmakla kalmadı, aynı zamanda ticaret ve gümrük kısıtlamaları ve düzenlemeleri ile tüketim vergileri her iki ülke için de aynı oldu. İskoçya'nın endüstrisi gelişmemiş olduğu için ve ihracatı ağırlıklı olarak hammaddelerden oluştuğundan İngiliz ürünleri için yürürlükte olan yün, post, deri gibi ürünlerin ihracatı üzerindeki kısıtlamalar ticaretini olumsuz olarak etkiliyordu. İngiltere her yıl İskoçya'nın yönetim giderlerine katkıda bulunmaktaydı. Bu nedenlerden ötürü 1660 yılında, her iki ülkede sadece merkez tarafından birleştirilen ayrı parlamento, dini ve ticari sistemlerle eski durumlarına geri döndüler (Keith, 1909:45-6).

İskoçlar, sahip oldukları İngiltere ile ticaret haklarından yararlanmaya devam edeceklerine kesin gözüyle bakıyorlardı. Ancak İngiliz parlamentosu farklı bir karar aldı ve İskoçya başka bir ülke olarak kabul edildi. İngiliz plantasyon ticaretinde İskoçlara hiçbir hak verilmedi. İngiliz yöneticiler İskoçya'ya da, İrlanda ve kolonilere davrandıkları gibi bir bağımlılık muamelesi yapmakta ve iktisadi ilişkilerini İngiltere'nin çıkarlarına göre belirliyorlardı. İskoçya ve plantasyonlar arasındaki ticaret, İngiliz ticareti açısından bir avantaj olmayacaktı, engel bile olabilirdi, çünkü İskoçya düşük ithalat vergileriyle sömürge ürünleri için bir depo olabilirdi. Siyasi açıdan ise İngilizler gelişmiş İskoçya'nın kralın İngiltere'deki parlamentosundan bağımsız olmasını sağlayabileceğinden endişeliydiler (Keith, 1909:46-7).

İskoçya korumacı bir politika izlemeye başladı. Üretimi teşvik eden yasalar 1661 ve 1681'de kabul edildi. Bu yasalar üretilmiş malların ithalatını yasaklamakta ve

hammadde ithalatını teşvik etmekteydi. Sermayenin belli bir bölümü İngiltere'den geldi. Büyüyen endüstri kuruluşları, iç talebi fazlasıyla karşılayabildiklerini görmeleri sonucunda dış pazar arayışına girdiler. İngiltere'de İskoçya'nın başlıca ürünlerinden biri olan keten için büyük oranda bir vergi vardı ve yeni kurulan imalatçılar İngiliz yurtiçi imalatçılarıyla rekabet etmeyi pek istekli değildiler. Keten, İskoçya'nın İngiltere'ye ithal ettiği ürünler arasında, vergiye rağmen, en önemli ürünü (Keith, 1909:48-9). İngiltere için, İskoçya Fransız mallarının girişi için önemli bir yerdi. Hollanda ticareti de İskoç tüccarlar için önemliydi. İngilizler, İskoçların plantasyon ya da Doğu Hindistan ticaretinde büyük bir rol oynamaları halinde, Hollandalı tüccarların İskoçya'dan Avrupa'ya ürün tedarik edeceğinden endişelenmişlerdir. İskoçların sömürge ticaretine dahil edilmemesinin nedenlerinden biri de bu durumdu (Keith, 1909:51-2). Bu dönemde gelişen olaylar neticesinde İskoçya'nın ya İngiltere ile tam bir birlik kurması ya da İskoçya'nın ondan tamamen ayrılması gerektiği belirtilmektedir. Ayrılmanın olması durumunda muhtemelen Fransa ile ittifak olacaktı ve bu İngiltere için tehdit oluşturacaktı (Keith, 1909:57).

Birlik için toplantılar Nisan'dan Temmuz 1706'ya kadar sürdü. Anlaşma ilk olarak İskoç parlamentosuna getirildi. Birliğin savunucularına göre, İskoçya ekonomik kalkınma ve artan güvenlik için daha geniş fırsatlardan yararlanacaktı. Muhalefetin karşı çıkması ise genellikle vatansever nedenlerle ilgiliydi. Antlaşma Ocak 1707'de çok az değişikliklerle onaylandı ve bu değişiklikler İngiliz parlamentosu tarafından da onaylanarak Mart ayında kabul edildi (Keith, 1909:59). Bu antlaşmayla birlikte Britanya İmparatorluğu kurulmuş oldu. Daha önce ele alınan sömürgecilik tartışmaları bağlamında bu birlik önemli bir ayrımı nitelemektedir. 1707 Birliği, Büyük Britanya'nın İrlanda topraklarının yarı-sömürge bağımlılığına, Amerika ve Karayip kolonilerinin sahip olduğu sömürgeci yarı-özerkliğe kadar bir dizi farklı imparatorluk anlayışını birbirinden ayırdı (Armitage, 2004:149).

İskoçya birlik sonrası dönemde, on dokuzuncu yüzyılın başlarında İngiltere'den birçok açıdan üstün olduğu kabul edilen bağımsız ve güçlü bir sistem geliştirdi. İskoçya İngiltere'nin bölgeleri anlamında sadece bir bölge olmadı. İskoçya'da ekonomik konularda tavsiyelerde bulunmak veya liderlik etmek için İskoç kurumları oluşturmanın hala mümkün olması bakımından önemli bir yetki devri olduğu doğru kabul edilmektedir. İskoçya, İngiltere'den hâlâ çok farklıydı. On sekizinci yüzyılda bu iki

ülkeyi, iki ayrı ama birbiriyle ilişkili piyasalar olarak düşünmeyi mümkün kıldı. Sterlin tek hesap para birimidir ve sermaye birinden diğerine hareket ediyordu. İşgücü de hareket etmekteydi (eğitilmiş insanlar genellikle İskoçya'dan İngiltere'ye gidiyorlardı), ancak bu hareketin kapsamı sınırlı düzeydeydi. Büyük Britanya'nın, modern bir entegre ekonomiye doğru geçmesi ancak 1800'den sonra başladı (Smout, 1980:611-612).

Bu noktada İrlanda ve İskoçya arasındaki önemli farklılıkları da açıklamak bu iki ülkenin İngiltere ile olan sömürgecilik ilişkisini anlamak açısından oldukça yararlı olacaktır. Gösterilen farklılıklardan biri toprak sahiplerinin siyasetidir. İrlanda'da, mülklerinde artan bir ticaret gören toprak sahipleri, dokumacı küçük toprak sahiplerini topraklarını paylaşmaya ve kısmi mirasları kabul etmeye teşvik etti. İskoçya'da, *Lowland* toprak sahipleri, çiftçilikte verimsizliğe neden olduğunu savunarak, sayıları artan küçük kiracılara ve alt kiracılara karşı çıkmaya başladı. Burada dokumacılar, araziden daha net bir şekilde ayrılmış ve toprağa bağlı çiftliklerden ziyade köylerde veya kasabalarda faaliyet gösteriyorlardı (Smout, 1980:619-20). İskoçya ve İrlanda arasındaki göze çarpan diğer önemli bir fark, her ikisine de İngiltere, ekonomik nedenlerle değil, stratejik nedenlerle uydu olarak ihtiyaç duymuştur. Ancak İskoçya on altıncı ve on yedinci yüzyılda İrlanda gibi sömürgeleştirilmemiştir (Smout, 1980:625).

İrlanda, İskoçya ve Galler arasındaki farklılaşma yirminci yüzyıla gelindiğinde önemli dönüşüme uğramıştır. Ekonomileri uzmanlaştıkça, Galler, İskoçya ve İrlanda, dış pazarlardaki fiyat dalgalanmalarına karşı giderek daha hassas hale geldi. Yirminci yüzyılın başlarında ekonomilerindeki düşüş, üç Kelt bölgesi için farklı siyasi sonuçları oldu: İrlanda Büyük Britanya'dan ayrılırken, Galler ve İskoçya İngiltere'ye yaklaştı (Hechter, 1971:104).

Bundan sonraki bölümde iç sömürgecilik kavramına yer verilecek ve bu kavram çerçevesinde İngiltere ve İskoçya'nın ilişkisi sorgulanacaktır. Ayrıca İskoçya'nın Britanya İmparatorluğu içerisindeki konumu da tartışılacaktır.

1.2.1. İç Sömürgecilik

İç sömürgecilik kavramı, Amerikalı sosyolog Michael Hechter'in İskoçya, Galler, İrlanda ve daha az ölçüde Cornwall ve Man Adası'ndaki "Kelt" milliyetçiliğinin

sürekliliği üzerine yaptığı çalışmalarla İskoç tartışmalarına girmiştir (Davidson, 2000:91).

İç sömürgecilik, on dokuzuncu yüzyılın sonlarına kadar uzanmaktadır. Esasen iki farklı anlama gelmektedir. Birincisi, iç sömürgecilik, piyasa güçlerinin serbest dolaşımının sonucunda veya merkezi devletin bölge üzerindeki ekonomik politikalarının bir sonucu olarak, kasıtlı veya kasıtsız, bölgeleri arasındaki eşitsizlik olarak tanımlanır. Bununla birlikte, 1960'lardan bu yana, iç sömürgecilik terimi, merkez ülkenin çekirdeğinden kültürel olarak farklı veya ekonomik olarak dezavantajlı olan bölgeleri için kullanılmaya başlandı (Hechter, 2017:25-26).

Bölgelerarası eşitsizliklerden yola çıkarak iç sömürge kavramını Hechter şu şekilde açıklamaktadır. Bölgesel eşitsizliğin büyümesini bağımsız iki neden açıklamaktadır. Birincisi coğrafi köken olarak gösterilen ekonomik sebeptir. İkinci olarak gösterilen sebep ise bölgesel eşitsizliğin piyasaların durgun bölgelere doğru yayılmasıyla bölgesel eşitsizliğin daha da artmasıdır. Bu bölgelerin zaten sömüren bölgeyle sömürücü bağlantılarla dolu olduğu ve bu nedenle "iç koloniler" olarak adlandırıldığı belirtilmektedir. Merkez bölge, çevre bölgelerdeki üretim üzerinde kontrol uygulamaktadır (Hechter, 2017:186-7).

İç sömürgeleştirmenin bazı yönlerini Hechter şu şekilde tanımlamaktadır. Çevre kültürel olarak soyutlanmıştır ve pazara erişim zordur. Ticaret ve taşımacılık, merkezin tekelindedir. Kredi de benzer şekilde tekelleşmiştir. Ayrıca, çevrede ticari fırsatlar ortaya çıktığında, bu fırsatlardan yararlanan bankacılar, yöneticiler ve girişimciler baskın etnik gruptur. Çevre ekonomisi, merkezi tamamlayan bir konuma geçmek zorunda kalmakta ve böylece bağımlı hale gelmektedir. Genel olarak, ekonomi tek bir büyük ihracat olan tarıma dayanmaktadır. İşgücünün hareketi yalnızca merkez güçler tarafından belirlenir. Yerlilerin büyük göçü ve hareketliliği ihraç edilen birincil ürünlerin fiyat dalgalanmalarına verilen tepkidir. Ekonomik bağımlılığın pekiştirilmesi yasal, siyasi ve askeri yöntemlerledir. Çevrede hizmet eksikliği ve daha düşük bir yaşam standardı vardır. Ayrımcılık, insanların etnik kökenlerine, dillerine, dinlerine dayanmaktadır (Hechter, 1971:98-99).

İskoçya için İngiltere'nin sömürgesi olup olmadığına yönelik iki ayrı görüş vardır. Bu görüşlerden birine göre, İskoçya İngiliz sömürgeciliğinde önemli rol oynamıştır. Bu

görüşe göre, sömürgelerden gelen kolonyal fazlaların İskoçya'nın kapitalist dönüşümünde büyük bir rolü vardır. On dokuzuncu yüzyılda kolonyal fazlaların (colonial surplus) Hindistan'dan İskoçya'ya akışı söz konusudur. Fakat bu kolonyal fazlaların (colonial surplus) akışı daha önce başlamıştı ve on sekizinci yüzyılda da özellikle önemli oranlara ulaşmıştı. Hindistan'dan gelen fazlalıklardan daha az, ancak yine de önemli düzeyde olmak üzere Karayipler'den de İskoçya'ya kolonyal fazlalıklar (colonial surplus) akmıştır. İngiliz sömürgelerinde, özellikle Hindistan'da, çoğu zaman büyük servetler kazanılmış ve bu servetler Britanya'ya gönderilmiştir. İskoçya'ya da orantısız bir şekilde aktarım olmuştur. Kolonyal fazlalığın (colonial surplus) bu akışı İskoçya'nın kapitalist dönüşümünde rol oynamıştır. Ancak, bu görüş İskoçya'nın sosyal ve ekonomik tarihçileri tarafından oldukça az ilgi görmüştür (Byres, 2016:447). Diğer bir görüş ise İskoçya'nın İngiltere'nin sömürgesi olduğu yönündedir. Bu görüşün nedeni merkez-çevre ayırımından kaynaklanmaktadır. Daha önce de açıklandığı gibi merkez ülke, yüksek teknolojiye sahip, iş gücü ücretlerinin yüksek olduğu ve ekonomilerinin güçlü olduğu ülkelerdir. Çevre ülkeler, düşük teknolojiye sahip, birincil ürün ihracatına dayalı ekonomilere sahip ülkelerdir. İskoçya'nın özellikle İngiltere ile birleşmesinden önce çevre ülkelerin sahip olduğu özelliklere sahip olması, İngiltere'nin merkez ülkelere ait özelliklere sahip olması bu görüşün kaynaklarındandır.

Bundan sonraki başlıklarda İngiltere-İskoçya arasındaki ilişkinin hukuki-politik ve ekonomik niteliklerine yer verilecektir. Ekonomik niteliklere daha fazla yer verilmesinin sebebi, İngiltere-İskoçya arasındaki ekonomik ilişkinin niteliğini saptayabilmektir.

1.2.2. İngiltere-İskoçya İlişkisinin Hukuki ve Politik Niteliği

Bu bölümde İngiltere ve İskoçya arasındaki ilişkinin hukuki ve politik yönlerine yer verilecektir.

İngiltere ve İskoçya'nın 1707 yılında birleşmesi, İngiltere'de yasa olarak tanımlanırken; İskoçya'da Birlik Antlaşması olarak tanımlanmaktadır. İngiltere ve İskoçya'nın birleşmesi sonucunda her iki devletin de parlamentoları kaldırılmış ve bu parlamentolar yerine Büyük Britanya Parlamentosu kurulmuştur. İskoçya için eğitim ve hukuk sistemlerinin, yerel yönetim olan belediyelerin korunmasına karşılık olarak kendi parlamentolarından vazgeçmeleri anlamına gelmektedir (Keating, 1998:219). 1707

Birlik Antlaşması, İskoçya'nın İngiltere genel hukukundan farklı olan kendi hukuk sistemlerinin yanı sıra bankacılık ve eğitim sistemlerini de sürdürebilmesini sağlamıştır (Mackenzie, 2016:2).

İskoçya Ofisi'nin kuruluş tarihi 1885'tir ve ofis, yirminci yüzyılda milletvekili ve kabine üyesi olan İskoç siyasetçi tarafından yönetilmiştir. 1536 yılında İngiltere ile birleşen Galler, daha yakın bir bütünleşme göstermekte ve İngiliz hukuk sistemini kullanmasına rağmen, Galler Ofisi'nin kurulması 1965 yılında gerçekleşmiştir. İrlanda, 1800 tarihindeki birleşmesinden sonra Westminster'a milletvekili göndermiştir. Fakat İrlanda ne Galler'de olduğu gibi İngiltere ile idari olarak bütünleşmiştir ne de İskoçya'nın iktidar partisinin yerel olarak seçilmiş siyasetçisi tarafından yönetildiği gibi yönetilmiştir (Keating, 1998:219-220).

Yirminci yüzyılda İskoçya'ya imparatorluğun küresel bir rol sağladığı kabul edilmekle birlikte İskoçya'nın bu rolünün yeniden düzenlenmesi gerektiği öne sürülmüştür. Aslında bu fikir on dokuzuncu yüzyılın sonları ve iki dünya savaşı arasındaki döneme dayanmakla birlikte, Thatcher dönemindeki sanayisizleşme ve uygulanan sosyal ve ekonomik politikalar nedeniyle daha da artmıştır (Mackenzie, 2016:2).

İskoçya'nın İngiltere ile birleşmesinden beri, İskoç parlamentosunun federal bir yapı olması ya da bağımsız bir ülkenin yasama organı olarak yeniden kurulması için birçok girişimde bulunulmuştur. Ancak İskoç parlamentosunun kurulması ihtimalinin ciddi bir şekilde değerlendirmeye alınması 1960'lı ve 1970'li yılları bulmuştur. İlk adım 1967 yılında atıldı ve 20 yıldan uzun bir süredir ilk ve tarihte ise ikinci İskoç Ulusal Partisi (SNP) parlamento üyesi seçildi (Glen, 2008:63).

Ekonomik nedenler de 1970'lerde SNP'nin etkili olmasında önemli rol oynamıştır. 1970 yılında Kuzey Denizi'nde petrol keşfedilmiş ve İskoçya'nın bağımsız bir ülke olması durumunda bu petroler İskoçya'ya ait olacaktı. SNP, yeni sloganı olan "İskoçya'nın Petrolü" ile bu keşfi değerlendirdi ve bu strateji seçimlerde başarılı olmasını sağladı. 1974'te Britanya Parlamentosu'na o zamana kadar en yüksek milletvekili sayısı olan 11 kişi seçildi (Glen, 2008:63-4).

Dört kurucu ulus olan İngiltere, İskoçya, Kuzey İrlanda ve Galler Birleşik Krallık'ı oluşturmaktadır. Birleşik Krallık, yazılı bir anayasası olmayan parlamento egemenliğine

dayanan üniter bir devlettir. Parlamenter egemenlik, Bakanlar Kurulu'na oldukça fazla yetki vermektedir. Yerel yönetimler herhangi bir anayasal düzenlemeye tabii olmamakla birlikte, parlamenter egemenlik ilkesine ters düşmedikleri sürece özgür bırakılmıştır (Keating, 1998:217-18). Sonuç itibariyle, Birleşik Krallık içerisinde İskoçya, kendine özgü bir hukuk sistemine sahip olmuştur.

1.2.3. İngiltere-İskoçya İlişkisinin Ekonomik Niteliği

Bu bölümde ilk olarak İskoçya'nın genel olarak iktisadi özelliklerine yer verilecektir. Daha sonra önemli bir konu olan *Highland* ve *Lowland* arasındaki ayrım iktisadi gelişme açısından yapılacaktır. Sonraki kısımda İskoçya'nın iktisadi yönden gelişiminin İngiltere ile olan bağlantısı kurularak açıklanacaktır. En son kısımda İskoçya ile İngiltere'nin ilişkisinin ticari niteliği merkez-çevre ayrımı çerçevesinde belirtilecektir.

İskoçya, Britanya İmparatorluğu'nun kuruluşuna ortak oldu ve 1707 yılından beri bu ortaklık sayesinde İskoçlar imparatorluk içerisinde yönetici kadrolarda yer almakla birlikte yine bu ortaklık sayesinde İskoçya'nın ekonomik kazanımları oldu (MacKenzie, 2016:2). Bu ortaklık İskoçya'ya, İngiltere ile ticaret ve ekonomik büyüme için önemli fırsatlar sundu. İskoçya, o dönem dünyanın en büyük imparatorluğu olarak nitelendirilen Britanya'nın hem kurulmasına yardımcı oldu hem de imparatorluğun bir parçası haline geldi. İngiltere açısından birlik, kuzey bölgesi için daha fazla güvenlik sağladı. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında dünya çok farklıydı. Britanya İmparatorluğu'nun eski büyüklüğü artık geride kalmıştı ve Avrupa'da çıkan çatışmalar yerini işbirliğine bırakıyordu (Glen, 2008:69).

İskoçya'nın dağlık bölgeleri ve düşük yoğunluklu alanların haricinde Britanya, Sanayi Devrimi'nden bu yana bölgesel farklılıklar ve özelliklerle birleşik bir ekonomik tarihe sahip olmuştur (Hobsbawm, 2003:271). İskoçya ve Galler uzun zamandır ekonomik olarak Britanya'nın bir parçası olarak görülmektedir, ancak aynı durum İrlanda için geçerli değildir. İrlanda'nın ekonomisi bir sömürge ekonomisiydi (Hobsbawm, 2003:272). İskoçya'nın ovalık bölümü, İngiltere'nin büyük pazarlarıyla bağlantı kurma fırsatlarını bulmaya çalışan ve bu fırsatları yakalayan bununla birlikte İngiliz ekonomisinin özellikle dinamik bir parçasını oluşturmak için İngiliz ekonomisiyle hızla bütünleşen, gelişen ekonomiye sahip bir bölgedir. İskoçya'da sermaye yetersizdi bu nedenle İngiltere'ye kıyasla sermayeyi kullanmayı ve bölüştürmeyi çok daha etkili bir

şekilde gerçekleştirmesi gerekmiştir. Aslında, İskoçya'nın bankacılık sistemi İngiltere'nin bankacılık sistemiyle kıyaslandığında daha iyiydi ve İskoçya anonim şirket şeklinde kurulan bankalar konusunda öncü konumdaydı (Hobsbawm, 2003:277).

İskoçya ekonomisi önemli bir iç pazar oluşturmak için az gelişmiş ve çok küçüktü. Ekonomik olarak büyümesi kendi ekonomisinden çok daha büyük olan İngiltere ekonomisinden yararlanmasına ve İngiltere ile kurduğu iktisadi ilişki aracılığıyla erişebildiği dünya pazarlarına bağlıydı. Bu bağlılıktan dolayı İskoçya, ihraç mallarının düşük maliyetli üretici oldu ve bu özellik on dokuzuncu yüzyıl boyunca ve yirminci yüzyılın başına kadar ona iktisadi canlılık sağlarken, iki savaş arasındaki dönemde ise ekonomisinin çökmesine neden oldu (Hobsbawm, 2003:277-8).

İskoçya'nın İngiltere ile birleşmesi, dış pazarlar yaratmış bu sayede İskoçya iktisadi olarak hız kazanmış ve birliğin avantajlarından yararlanmıştır. Fakir ancak gelişmekte olan bir ülke olarak İskoçya'nın modern iktisadi tarihini bu şekilde özetlemek mümkündür (Hobsbawm, 2003:281).

1.2.3.1. *Highland* ve *Lowland*

İskoçya için *Highland* ve *Lowland* arasındaki farklılıkları açıklamak gerekmektedir. İskoçya'da sosyal ve iktisadi hayatta iki farklı grup birlikte yaşamaktadır. Bu iki farklı gruptan biri olan *Lowland* bölgesinde yaşayanlar kapitalizmi istemekte ve başarıyla uyguluyor iken, bir diğer grup olan *Highland* bölgesinde yaşayanlar kapitalizmi sevmemekte ve anlayamamaktadır (Hobsbawm, 2003:278). İngiltere ve ovalık bölge olan *Lowland*'in hızlı bir şekilde endüstrileşmesi, dağlık bölge olan *Highland*'in endüstrileşmeyi tercih edip etmeyeceğiyle sonuçlandı. *Highland* endüstrileşmeyi tercih etmezken, *Lowland* sadece ekonomik gelişmeye adapte olmakla kalmadı aynı zamanda öncülük etti (Hobsbawm, 2003:279).³

³ Bu tezin kapsamında olmamakla birlikte *Highland* ve *Lowland* toplumu arasındaki farklılıkları kimlik çerçevesinde değerlendiren görüş de olduğu için bilgi vermek amacıyla burada dipnot şeklinde açıklanacaktır. İskoçya'nın *Highland* ve bölgede yaşayanlara ilişkin farklılığın anlaşılması on dördüncü yüzyılın ortalarına dayanmaktadır. *Highland* bölgesinde yaşayanların dilleri, askeri yönleri ve yasalara bakış açılarıyla farklı olarak nitelendirilmekteydiler. Komşuları olan *Lowland* bölgesinde yaşayanlar *Highland*'te yaşayanları yabancı olarak görmekte ve dillerini Galce değil de İrlandalı olarak belirtmekteydiler (Whyte, 1997:94-5). *Lowland* bölgesinde yaşayanlar, *Highland* bölgesinde yaşayanları on sekizinci yüzyıla kadar vahşiler ve aborjinler olarak isimlendirdiler. Klan sistemi *Highland* toplumunu

Highland'in ucuz bir iş gücüne sahip, balık çeşidi açısından zengin ve bölgenin önemli bir hammadde kaynağı olma potansiyeline sahip olduğu 1815'ten önce fazlasıyla anlaşılmıştı. Bu sayılan kaynaklarla birlikte sermaye birikimi imkanları da oldukça fazlaydı. *Highland* Britanya'nın önemli ölçüde yatırım yaptığı bölge olmuştu. Bu yatırımlar ve kaynaklara rağmen, *Highland* uzun vadede başarısız oldu (Devine, 2012:219).

1750'lerde *Lowland*'te kiracılar tahıllarını ve hayvanlarını doğrudan pazara satabilme imkanları vardı. *Highland*'te pazarlama mülk sahiplerinin ve klan soylularının tekelindeydi, kısmen bu nedenle kısmen de bölgedeki kasabaların az olması nedeniyle 1760'lardan önce ticarileşme elitlerle sınırlı kaldı. *Highland Lowland*'teki ekonomik dönüşümün öncüleri olan kiracılar, tüccarlar ve imalatçılardan oluşan geniş bir orta sınıftan yoksundu (Devine, 2012:220).

Highland toprak sahipleri, Britanya'nın diğer bölgelerindeki toprak sahiplerine göre daha zorlu engellerle karşılaştılar. İklim daha az ılımandı ve toprak daha bereketsiz, elitler başka yerlerde çok daha avantajlı olan mülk sahiplerinin sahip olduğu madencilik ve kentsel kiralara sahip değildi ve yoğun ekilebilir tarıma sahip değildi. Avantajlı oldukları konu koyunlara gittikçe daha fazla toprak bırakarak, *Highland*'in hayvancılıktaki karşılaştırmalı üstünlüğünden yararlanıyorlardı (Devine, 2012:220).

On dokuzuncu yüzyıl itibariyle *Highland* açısından dört büyük sorun gösterilmektedir. Birincisi, on dokuzuncu yüzyılda ticaret ile uğraşanlar *Highland*'i İngiliz endüstrisinin ekonomik bir yerleşim alanına dönüştürmüştü. *Highland*, güney şehirleri için iş gücü, gıda maddeleri ve hammadde üretimine tamamen bağımlı bir uydu haline gelmişti. *Highland* bölgesinde yaşayan insanlar artık sadece iklime, hayvancılık ile ilgili fiyatlara ve toprağın getirisine bağımlı değildiler; bir dizi mal için uzak pazarların fiyatlarının dalgalanmasından da kaçınılmaz bir şekilde etkilenmekteydiler. Ticarileşme sonucunda soyutlanmaları ve kısmi olan bağımsızlıklarını sona ermişti (Devine, 2012:221).

ayırıştır fakat bu durumun *Lowland*lılara önemli görünmediğini eklemek mümkündür (Whyte, 1997:96).

İkinci olarak, ticarileşme, çiftçilik ve patates gibi ürünler etrafında şekillenen kırılğan bir ekonomik yapıya neden olmuştu ve aynı zamanda toplum için hayati önem taşıyan birçok otlak arazi, ekonomik kazançların çoğunu bölge dışına aktarma eğiliminde olan yeni koyun çiftlikleri tarafından yok edilmişti. Dolayısıyla ticarileşme, kısa vadede bile *Highland* üzerinde olumsuz ekonomik etkiler yaratmış ve toplumun eski bütünlüğünü yok etmiştir (Devine, 2012:221).

Üçüncü olarak, *Highland* İngiliz pazar ekonomisinin bütünleşik bir parçası haline gelmesi sonucunda, İskoçya'nın batısı ve İngiltere'nin kuzeyi gibi gelişmiş endüstri merkezlerinden gelen rekabetten doğrudan etkilendi. *Highland*, önemli kömür rezervlerinden yoksundu. İngiliz çevre bölgeleri olan, İrlanda'nın batısı ve İngiltere'nin güneydoğusu gibi yerlerdeki küçük ölçekli tekstil endüstrileri, kısa süre içinde imalat merkezlerinden gelen rekabet tarafından ortadan kaldırıldı. *Highland* yeni sistem içinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu sektörlerde uzmanlaşmak zorunda kaldı ve bu sektörler zamanla koyun yetiştiriciliği gibi alanlarla sınırlı oldu (Devine, 2012:221-222).

Dördüncüsü, Napolyon Savaşları'nın sona ermesinden sonra fiyatlarda yaşanan çöküş, en iyi olan toprak sahibi yönetiminin bile krizi çözmesini imkansız hale getirdi. İngiliz ekonomisinin çoğu bölgesi 1815'ten sonra bir ölçüde zorluk yaşadı, ancak kuzey ve batıda sonuç çok daha kötü oldu. Bunun nedeni çevre bölgelerin krizden daha fazla etkilenmeleriydi. Sonuç olarak 1760 ile 1815 yılları arasında neredeyse edinilen tüm ekonomik kazanımlar yok olmuştu (Devine, 2012:222).

Bu bölümden itibaren İskoçya'nın iktisadi tarihi İngiltere ile bağlantısı kurularak açıklanacaktır. İskoçya, on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda kademeli bir şekilde büyümüştür. *Lowland*'e ve sonra on yedinci yüzyılda İngiltere'ye yapılan büyükbaş hayvan ticaretinin büyümesi, *Highland*'i *Lowland*'teki pazar merkezlerine bağlayan kara yollarının gelişmesine yönlendirmiştir (Whyte, 1997:97).

İskoç ekonomisinde on altıncı yüzyıldan on sekizinci yüzyılın ortalarına kadar, süreklilik değişime göre yoksulluk refaha göre daha ön plandadır. Dönemin çoğunluğunda İskoçya, Avrupa ülkelerine kıyasla çevre ve geri kalmış bir ülke olarak kaldı. On altıncı yüzyıl ve on yedinci yüzyılda (on sekizinci yüzyılın büyük kısmında), İskoçya, yünlü kumaş ve keten gibi sınırlı düşük dereceli üretim gerçekleştirdi ve

bununla birlikte tarım, balıkçılık ve madencilik gibi birincil ürünlere dayalı ekonomik yapısını sürdürdü. Ancak, İskoçya temel hammaddeler olan kereste ve demir gibi ürünlerin haricinde çeşitli lüks ürünler de ithal etmekteydi. Avrupalı tüccarların odaklarını Amerika kıtası, Afrika ve Doğu Hint Adaları'na yönelttiği bir dönemde, İskoç tüccarlar sadece yakın bölgelerde faaliyet gösteriyordu. İskoçya'nın ticaret modeli değişmeden aynı şekilde kaldı. Ticaretin çoğunlukla Kuzey Denizi etrafında yoğunlaşması ve daha önce kullanılmış olan pazarların kullanılması tüccarlar için oluşabilecek riskleri azalttı. Sınırlı kaynaklara sahip olan tüccarlar için daha güvenli bir yol olarak görüldü (Whyte, 1997:140-41).

İskoçya'da on altıncı ve on yedinci yüzyılın başları itibariyle bazı önemli değişiklikler meydana geldi. Bunlar arasında, özellikle Reformasyon ve 1603 Birliği sonrasında Fransa ile ticaretin azalması dikkat çekicidir. Ayrıca, İngiltere ticaret ortağı olarak istikrarlı bir şekilde yükseldi (Whyte, 1997:141). Hem İngiltere hem de İskoçya on altıncı yüzyılın başlarında teknolojiye ödünç alıcı konumdaydı ancak 1700'lerden önce İngiltere, kendi başına önemli bir yenilik kaynağıydı. İskoçya ise sonraki yarım yüzyıl daha borçlu olarak kalmaya devam etti. Üretken yatırım için sermaye bolluğu açısından, Londra, on yedinci yüzyılın ikinci yarısında, ticari ve imalat işletmelerinin yükselişinin de gösterdiği gibi, yeterince sermayeleştirilmiş olarak görülmektedir. Buna karşılık, İskoçya aynı yıl bazı projelerini finanse etmek için zorluk çekti (Smout, 1980:607).

James'in liderliği altında sağlanan barış ve siyasi istikrar, ekonomi konularına pek ilgi duymayan bir kralın tüccarlara karşı küçümseyen tutumundan dolayı en önemli katkısı olarak nitelendirilmektedir. On altıncı yüzyılın sonlarında ekonomik büyüme ve ticaretin genişlemesi merkantilist ya da herhangi bir hükümet politikası olmadan gerçekleşti. Ekonomik mevzuat eksikti. Hükümetler tüccarları teşvik etmektense tüketicileri korumaya çaba gösterdi. Tahıl ve balık gibi birincil ürünler çok büyük öneme sahipti ve tuz, yün ile kömüre ülke içinde de ihtiyaç duyuluyordu. Bu durum, ihracatın ithalata göre çok daha sıkı bir şekilde kontrol altında tutulmasına yol açtı (Whyte, 1997:145). 1603 tarihinden itibaren James ekonomik konular üzerine karar alma yetkisini kademeli bir şekilde Özel Konsey'e devretti. Henüz yine belirli bir politika yoktu fakat üreticileri ve tüccarları destekleyen ve tüketicileri koruyan politikaya doğru aşamalı bir geçiş söz konusuydu (Whyte, 1997:145).

On yedinci yüzyıla gelindiğinde yine benzer bir ekonomik durum geçerliydi. Endüstri ve ticarete genişleme yaşanmıştır ancak bu genişlemeye rağmen, on altıncı yüzyıl sonları ve on yedinci yüzyılın başında İskoç ekonomisinde köklü bir değişimden söz etmek mümkün değildir. Üretim artışı, tuz ve kömür gibi endüstrilerde genellikle çok yüksek oranda olmuştu fakat bu artış düşük seviyelerden başlamıştı (Whyte, 1997:146).

1603 Birliği, İskoçya ve İngiltere arasındaki ekonomik ilişkilerde çok önemli bir noktayı oluşturmadı. Bu birlik yavaş bir bütünleşme sürecinde ileri bir aşama anlamına gelmekteydi. Birliğin sonuçlarından biri hayvancılıkla uğraşan çiftçilerin ticari hayvancılığa geçmesini sağlamak olmuştur. Ancak bu birlik İskoçya açısından önemli maliyetlere de yol açmıştı. Fransa ile olan ticaret azalırken, İskoçya için harcanabilecek gelirler İngiltere'ye yöneldi. James iki ülke üzerinde tam bir ekonomik birliğin kurulmasını amaçlıyordu fakat bu ekonomik birlik fikri İngiltere Parlamentosu açısından kabul edilemezdi. İki ülke arasında kurulması istenen serbest ticaret düşüncesine asıl itiraz İngiltere'den geldi. Ulusal fikirler, ekonomik fikirlerin önüne geçti. İskoçların iş gücü maliyetleri daha düşük olduğu için İngilizler hem ticaret hem de üretimde kendilerini geçeceklerinden endişelenmeye başladılar. Ayrıca, yine İngilizlere göre, İskoçya İngiltere'nin zenginliğine kavuşacak ama buna karşılık olarak yalnızca kötü balık ve daha da kötü olan kumaş temin edecekti. İngiliz tahılı İskoçya'ya gidecek ve İngiltere'de kıtlık oluşacaktı. Genel anlamda, ekonomik birlik için teşvikler yeterli değildi. Yabancılarla uygulanan gümrük vergisinden muaf oldukları için İskoçlar İngiltere ile 1603'ten önceki dönemlere göre daha iyi koşullarda ticaret yapmaya başlamıştı buna karşılık İngiliz tüccarlar İskoçya'da bazı vergileri ödemediği için ticaret yapabiliyorlardı (Whyte, 1997:146-7).

Charles I, merkantilist politikalarla İskoç ve İngiliz ekonomilerinin daha yakın bir şekilde bütünleşmesini amaçladı. Bu durumun en açık göstergesi 1630 yılında İngiltere, İskoçya ve İrlanda'da Hollandalıların yerini almak amacıyla ortak bir balıkçılık kurma çabasıdır. Charles'in stratejisi yatırımları artıracak ve genel olarak bir konsey tarafından düzenlenen Hollandalıların işlettiği yapıyı yakından izleyen bir taşra balıkçılık birliklerinin kurulması üzerineydi. Fakat bu strateji İskoç ekonomi politikasından ziyade İngiliz ekonomi politikasına dayalıydı ve İskoçlar bu stratejide, İngiliz gemilerinin İskoç sularına girerek tehdit oluşturduğunu düşünecekti (Whyte, 1997:147).

On yedinci yüzyılda İskoçya'da yüksek kaliteli tekstil üretimini geliştirmek için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Ancak bu girişimleri engelleyen sorunlarla karşılaşmıştır. Bu sorunlar yüksek maliyetler, nitelikli iş gücü eksikliği, sınırlı bir iç pazar ve yetersiz sermaye olmuştur (Whyte, 1997:150).

1665-67 ve 1672-74 yıllarındaki Hollanda savaşları İskoç ekonomisinin büyümesini zayıflatırken, 1608 yılında İskoçlar için kabul edilen İngiliz Seyrüsefer Yasası İngiliz-İskoç ticarete zarar verdi. 1680'lerde refah seviyesi düştü. İskoç kömürü ve tahılına uygulanan yüksek gümrük vergileri nedeniyle özellikle Fransa ve İskoçya'nın ticaret ortaklarının korumacı politikalar benimsemesi sorunlara yol açtı. İç pazar sınırlıydı ve hızla genişletmek mümkün değildi. Sonuçta, refah, denizaşırı pazarların genişletilmesine ve korunmasına bağlıydı. İskoçya'nın ekonomisi on yedinci yüzyılın sonlarında artan zorluklarla karşılaşyordu. Bu zorlukların bir kısmı, İskoçya için dış ticaretin oldukça önemli olmasına rağmen Avrupa'ya pek katkı sağlamamasından kaynaklanıyordu (Whyte, 1997:151-2).

İskoçya'nın on yedinci yüzyılın sonlarındaki başlıca ihracat kalemleri hakkında kesin miktarlar bilinmese de, yaklaşık olarak değerlerine göre sıralanabilirler. Yüzyılın başlarında en değerli ihracat kalemleri deri, post, balık, keten ve yünlü kumaşlardı. Ancak o zamandan bu yana bazı önemli değişiklikler yaşandı. Keten ilk sıraya yerleşti onu sığır, yün (ihracatına izin verildiği dönemlerde) takip etti ve onlarından ardından kömür, balık, tahıl ve tuz geldi (Whyte, 1997:153).

On yedinci yüzyıldaki önemli gelişmelerden biri İskoç tüccarların Atlantik ötesi ticarete yönelmeleri olmuştur. 1680'li yıllar itibariyle Kuzey Amerika ve Karayipler ile ticaret yapılmaktaydı. Esasen bu durum İngiliz Seyrüsefer Yasası'na aykırılık teşkil ediyordu. İhraç edilen ürünler keten, yünlü kumaş, iplik gibi ürünler olurken, şeker ve tütün başlıca ithal edilen ürünlerdi. Diğer yandan İngiltere'den ve donanmadan gelen et talebinde sürekli olarak bir artış söz konusuydu. Yünlü dokuma üretimi yüzyıl başlarına göre azalırken keten endüstrisi önemli oranda artış gösterdi (Whyte, 1997:153-4). Keten endüstrisi on yedinci yüzyılda büyümesine ve güney İskoçya'da gelişmesine karşın, İngiliz pazarı dışındaki Alman veya Hollandalı rakipleriyle rekabet edemedi. Uluslararası ticarete, İskoçlar, Kuzey Amerika ve Karayipler ile çok küçük ve çoğunlukla yasa dışı bir ticaret dışında, 1600'de yapıldığı gibi 1700'de de benzer ticaret

yapıyorlardı. İngilizlerin dünya çapındaki ticaretleriyle kıyaslamak mümkün değildi. İskandinavya'nın İskoçların çoğunlukta olduğu bölgeleri on altıncı yüzyılın sonlarında ve on yedinci yüzyılın başlarında, Batı Avrupa ticaretine açıldı (Smout, 1980:606-7).

On yedinci yüzyılın sonları İskoç ekonomisi için zor bir dönemin başlangıcı oldu. Fransa ile savaş Fransız pazarlarının kaybedilmesine yol açtı. Tekstil üretiminde düşüş yaşandı ve yoksulluk yaygınlaştı. Diğer Avrupa ülkeleri gümrük vergilerini artırdıkça İskoç tüccarlar daha zor durumlarla karşılaştı. Ekonominin uzun süreli durumu kötü görünmekteydi. On sekizinci yüzyılın başlangıcında İngiltere ve İskoçya arasındaki ilişkiler kötüleşmeye başladı ve bunun mevcut birliği bozma olasılığı vardı (Whyte, 1997:154-5). Mevcut durumlar altında en makul seçenek İngiltere ile birleşme olarak görülmekteydi. Bunun için İskoçlara önemli oranlarda tavizler vermek gerekecekti. Birçok İskoç'un, İngiltere ile tamamen ayrıldıklarında İskoç ekonomisinin ne durumda olacağını düşünmesi İngiltere'yle birleşme konusuna ciddiyetle yaklaşmasına yol açtı. 1705 yılında İngiliz Parlamentosu, bir Yabancı Yasası çıkardı. Bu yasaya göre, eğer İskoçya birlik için görüşmelere başlamayı kabul etmez ya da Hanover verasetini kabul etmez ise İngiltere'de ikamet eden tüm İskoçlar yabancı muamelesi görecektir ve topraklarına el konulabilecektir. İskoç keteni, kömürü ve sığırlarının İngiltere'ye getirilmesi bu dönemden sonra yasaklanacak ve İskoçların Fransa ile ticaret yapmalarını engellemek için bir kısıtlama uygulanacaktı (Whyte, 1997:155-6).

Birlik yanlılarına göre, özellikle sığır ve keten, aynı zamanda kömür, tahıl, tuz ve yün için İngiliz pazarlarına kolayca ulaşmak, ekonomik gerilemeyi düzeltmenin tek çaresidir. Birlik karşıtlarına göre ise, İskoçya'nın İngiltere'den bağımsız olması için Avrupa pazarlarındaki rekabet gücünü artırması gerekir. Birlik yanlılarının ekonomik görüşlerinin daha güçlü olduğuna dair çok az şüphe vardı. On yedinci yüzyılda İskoçya'nın ekonomik tarihinin büyük bir bölümü, İngiltere ile birleşmeye doğru ilerlemiştir. On sekizinci yüzyılda birlik Endüstri Devrimi'ne yol açan sosyal ve ekonomik faktörler için çok önemli bir temel olarak nitelendirilmektedir (Whyte, 1997:156).

İskoç parlamenterlerin birçoğu, mısır, kömür, tuz, keten gibi çeşitli ürünler üzerinde ekonomik çıkarları olan toprak sahipleriydi. İngiliz pazarlarına erişimin sürmesi yararlarına olacak ancak bu erişimin kesilmesi ekonomik çıkarlarına tehdit

oluşturacaktı. Toprak sahipleri ve tüccarlar için birliğin asıl önemi sömürgeler yerine İngiltere ile kısıtlanmamış ticaret yapma olasılığıydı (Whyte, 1997:158).

Ekonomik meseleler birlik için doğrudan ve oldukça önemli bir rol oynamıştır. Birliğin yirmi dört maddesinden on beşi doğrudan ekonomik meseleler üzerineydi. İskoçlar serbest ticareti istemekle birlikte, İskoç ekonomisinin hassas sektörlerinin İngiliz rekabetinden korumaya da ihtiyaç duyuyorlardı (Whyte, 1997:158).

Birlik için anlaşma kapsamına alınan güvencelerin büyük bir çoğunluğu İskoçya'nın avantajına oldu. Bunun nedeni anlaşmanın İskoç Parlamentosu'ndan onay alması içindi, ancak aynı zamanda İskoçya'nın bu anlaşmada eşit bir ortak olmadığını ve daha zayıf bir ortak olduğu anlamına da gelmekteydi (Whyte, 1997:159).

İskoçlar İngiliz fikirlerini ve teknolojisini kullanmakla kalmadılar, kendilerine özgü katkılar da sunarak Endüstri Devrimi'ni etkilediler. Bu katkının bir kısmı, pratik odaklı eğitim sistemlerinden kaynaklanmaktadır. İskoçya'nın İngiltere'ye olan ekonomik bağımlılığının İrlanda'da olduğu üzere hammadde ve ucuz iş gücü kaynağı olma ile sonuçlanma ihtimali vardı. Bu durumun gerçekleşmemesinin nedeni İngilizlerin birlik ile ilgili endişelerinin siyasi nedenlere dayalı olmasıydı. İskoç ekonomisinin geri kalmış olması nedeniyle İngiliz endüstriyel ve ticari çıkarları için tehlike olarak algılanmadı ve İskoç ekonomisine çok az ilgi duyuldu (Whyte, 1997:160). Endüstrileşmeyle birlikte tarımda da ilerleme söz konusudur. İskoç tarımını geliştirmek amacıyla İngiliz tarım uzmanları getirilmeye, İngiliz araç gereci ve teknik bilgisi ithal edilmeye başlandı. On dokuzuncu yüzyılın başında tarım İskoçya'da çok gelişti ve özel bir uzmanlık alanı haline geldi (Hobsbawm, 2003:279).

On sekizinci yüzyılın başında İngiltere'nin güneyindeki işçiler, İskoçya'nın güneyindeki işçilere göre iki ila üç kat arasında daha fazla kazanıyordu. İngiltere ile İskoçya arasındaki görece farklılıkların önceki iki yüzyılda arttığına inanmak için önemli sebepler vardır. İskoçya, dönemin bir bölümünde, özellikle 1580 ile 1640 arasında başarılı olmasına rağmen, gelişme açısından İngiltere ile karşılaştırıldığında çok zayıftı. İskoçya'da çitleme neredeyse hiç bilinmemekteydi. Üretimi artırmak amacıyla bazı girişimler olmuştu. On yedinci yüzyılda, küçük toprak sahipleri sayıca azaldıkça ve bazı bölgelerde ortak kiracı çiftlikleri tek kiracı birimlerine dönüştükçe kira verme uygulaması yaygın hale geldi. Ancak İngiltere'deki kapitalist kiracı ve topraksız işçi

yapısının ortaya çıkışına benzer bir durum yoktu. Aynı durum diğer sektörler için de söz konusuydu. İskoçya, İngiltere'nin gelişen ve çeşitli kumaş endüstrisine sahip değildi ve tekstilde yalnızca sınırlı bir başarısı vardı (Smout, 1980:605-6).

On sekizinci yüzyılın başlarında İskoçya, o dönem için herhangi bir ülkenin olabileceği kadar bağımlı bir ekonomiydi. Karar alma süreçlerinde ve ticaret için İngiltere'ye, teknoloji ve kültürde Hollanda ve Fransa'ya bağlıydı ve belirli bir sermaye yatırıma ihtiyaç duyduğu durumlarda, aynı ülkelere yönelmekteydi. Bu durumun sürekli olarak az gelişmişliğe yol açtığı ve kapitalist gelişme yolundaki ülkelerle bağlarını güçlendirmenin İskoçya'yı daha da derin bir şekilde yoksullaştırabileceği ileri sürülebilir. Ancak bunun gerçekleşmediği belirtilmekte ve on sekizinci yüzyılın sonlarında İskoçya, ekonomik büyüme ve kültürel başarı açısından dikkate değer olarak görülmektedir. Özellikle on sekizinci yüzyılın son yirmi yılında İskoçya'nın denizaşırı ticaretinin en önemli özelliği, yerli ürünlerin ihracatında yaşanan çarpıcı artışı. Almanya ve Karayipler gibi yerlere yapılan kumaş ve iplik ihracatı, 1750'lerin ortası ile 1800 arasında toplam değerini altı kat artmasına yol açmıştır. Teknoloji konusunda İskoçya, İngiltere, Fransa ve Hollanda'yı takip etmeye devam etti ancak bir o kadar da katkıda bulundu (Smout, 1980:612-613).

İskoç ekonomisinin on sekizinci yüzyılın ortalarından itibaren gelişmesinin nedenleri 1707 yılından çok daha öncesine dayanan yerel faktörlere bağlı olsa da, İngiltere ile birleşme bu gelişme için uygun ortam sağlamıştır. Birlik, İskoç ekonomisini İngiltere ile rekabet etmek yerine onu tamamlayıcı gelişmelere doğru yöneltmiştir (Whyte, 1997:160). Smout (1980:624), belirli bir toplumun neden çevreden veya yarı-çevreden merkeze doğru hareket ettiğini veya daha az gelişmiş bir ekonomi ile daha gelişmiş bir ekonomi arasındaki yakın ticaret ilişkisinin neden her iki ekonominin de lehine çalıştığını anlamak için, büyük modellerin dikkat etmediği birkaç faktörün incelenmesi gerektiğini öne sürmektedir. İskoçya için dikkate alınması gereken birkaç husus vardır. On sekizinci yüzyılda İskoçya'nın büyümesi için gereken küçük ölçekli dış sermaye ihtiyacı için fon muhtemel bir şekilde İngiltere'den İskoçya'ya, İskoçya'dan İngiltere'ye olduğundan daha fazla miktarda akmıştır. Ancak bugün İskoçya, pek çok az gelişmiş ülkenin sahip olduğu faiz ve borç geri ödeme yükünden etkilenmemektedir (Smout, 1980:624-5). Bütün bu göstergeler İngiltere ile İskoçya arasındaki ilişkinin atipik bir sömürgecilik olarak nitelendirilmesinin bir açıdan kanıtıdır.

İskoçya'nın küresel ekonomideki rolünün gelişimini şu şekilde açıklamak mümkündür. 1830'dan önceki yıllarda İskoç ekonomisi ve toplumunda köklü değişiklikler meydana geldi. Büyük endüstriyel gelişme esas olarak pamuk ve ketenle sınırlı kalmaktaydı ancak kömür ve metallerde de yavaş bir büyüme söz konusuydu. Endüstriyel gelişmede 1830'dan sonraki dönemlerde özellikle de on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında büyük bir artış yaşanmıştır. Pamuk iplikçiliği çok fazla dinamik sayılmayabilir ancak bir dizi diğer tekstil ticaretinde çeşitlenme olmuştur. Temelde kömür, demir, çelik, gemi yapımı ve mühendislik gelişmiştir ve İskoçya'yı dünya için bir üreticiye dönüştürmüştür. Dolayısıyla tüm bu sektörler ihracat pazarına bağlıydı. 1900'lerde küçük bir ülke olan İskoçya, Afrika, Avustralasya (Güneydoğu Asya Adaları), Asya ve Amerika'nın birincil üretim bölgelerini Avrupa'nın endüstrileşmekte olan bölgelerine bağlamıştır. Bu bağlantıyla birlikte İskoçya, küresel ekonomide kilit bir oyuncu olarak ortaya çıkmıştır (Devine, 2012:291).

Yirminci yüzyılda İskoçya ile İngiltere arasındaki ilişki hem geniş kapsamlı hem de oldukça karmaşıktı. Yüzyılın ilk yıllarında İskoçya'nın ekonomisi hala imparatorluk altyapıları olan demiryolları, mühendislik, inşaat ve gemicilik ile sömürge ticareti ve yatırımlarıyla güçlü bir şekilde bağlantılıydı (Mackenzie ve Glass, 2015:1). Bir sonraki başlıkta İngiltere ve İskoçya arasındaki ticaretin niteliği merkez-çevre ülkeleri ayrımı çerçevesinde incelenecektir.

1.2.3.2. İskoçya ile İngiltere Arasındaki Ticaretin Niteliği

İskoçya'nın en büyük ticaret ortağı Birleşik Krallık'ın geri kalanıdır. 2017 yılında, İskoçya'nın ihraç ettiği 98 milyarlık mal ve hizmetin, 60 milyar sterlinlik kısmı Birleşik Krallık'a ihraç edilmiştir. İskoçya'nın ithal ettiği ürünlerin yüzde 67'si ise Birleşik Krallık'tan alınmıştır. Birleşik Krallık ihracatının yüzde 10'unu ve ithalatının yüzde 9'unu İskoçya'ya gerçekleştirmektedir. Bu durum Birleşik Krallık ile olan ticaretin İskoçya için daha önemli olduğu anlamına gelmektedir. Oranlardaki bu büyük farklılığın sebebi, İskoçya ekonomisinin Birleşik Krallık ekonomisinden on bir kat daha küçük olmasıdır (Huang, Sampson ve Schneider, 2021:5).

Hizmetler sektörü, İskoçya'nın Birleşik Krallık'ın geri kalanı ile olan ticaretinde, diğer ülkelerle olan ticaretine kıyasla çok daha büyük orana sahiptir. 2014 yılında, hizmetler sektörü İskoçya'nın Birleşik Krallık'a olan ihracatının yüzde 48'i ve ithalatının yüzde

59'u olarak gerçekleşmiştir. İskoçya'nın hizmetler sektörü diğer ülkelere olan ihracatının yüzde 32'sini ve ithalatının yüzde 29'unu oluşturmaktadır (Huang, Sampson ve Schneider, 2021:7). Görüleceği üzere İskoçya'nın Birleşik Krallık ile olan ticaretinde hizmetler sektörünün payı diğer ülkelerle olan ticaretine göre çok daha yüksek bir orana sahiptir.

Tablo 1: İskoçya ve Birleşik Krallık İhracat ve İthalat Dağılımı (2014)

	İhracat Payı		İthalat Payı	
	İskoçya	Birleşik Krallık	İskoçya	Birleşik Krallık
Tarım ve Ormancılık	%3	%4	%2	%8
Madencilik	%26	%1	%2	%8
Gıda Ürünleri	%12	%1	%10	%3
Yüksek Teknolojili Üretim	%9	%19	%15	%22
Diğer İmalatlar	%9	%26	%23	%31
Finans ve Sigorta Hizmetleri	%11	%9	%6	%5
Bilimsel-Teknik Hizmetler	%9	%1	%7	%1
Diğer Hizmetler	%22	%40	%35	%23
Toplam Üretim	%30	%46	%48	%56
Toplam Hizmetler	%41	%49	%49	%29

Kaynak: Huang H., & Sampson T., & Schneider, P. (2021). Disunited Kingdom? Brexit, trade and Scottish independence, CEP Brexit Analysis Papers 17, Centre for Economic Performance, LSE.

Tablo 1 sektörler bazında İskoçya ve Birleşik Krallık'ın ihracat ve ithalat payını göstermektedir. Tablo 1'den de görüleceği gibi İskoçya, madencilik, finans ve sigorta hizmetleri ile bilimsel-tekniik hizmetlerin birleşimi olan iş hizmetleri ve gıda ürünlerinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Madencilik İskoçya ihracatının yüzde 26'sına denk gelmektedir (Huang, Sampson ve Schneider, 2021:6).

İskoçya'nın hem çevre ülkelere özgü olarak nitelendirilen madencilik ve gıda hizmetleri gibi birincil ürün üzerine olan ihracat oranı yüksektir hem de merkez ülkelere atfedilen finans hizmetleri, bilimsel hizmetler gibi alanlarda ihracat oranı yüksektir. Bu durum İskoçya'yı merkez-çevre ülkeleri ayırımında yerinin belirlenmesi konusunu zorlaşmasıyla sonuçlanmaktadır. Birleşik Krallık ise merkez ülkelere özgü olarak nitelendirilen yüksek teknoloji üretim gibi alanlarda yüksek ihracat oranına sahiptir.

Hem İskoçya hem de İngiltere, Galler ve Kuzey İrlanda ekonomik bağlantılardan yararlanmaktadır. İskoçya'nın, Birleşik Krallık'ın geri kalan yerlerinde üretilen mal ve hizmetler için (ABD'den sonra) en büyük ikinci pazar olduğu tahmin edilmektedir. Öte yandan İngiltere, Galler ve Kuzey İrlanda, İskoçya dışında satılan İskoç mal ve hizmetleri için en büyük pazarı oluşturmaktadır (HM Treasury, 2013:15). Birleşik Krallık, mal ve hizmetlerin, sermayenin ve insanların serbest dolaşımı ile gerçek anlamda tek bir iç pazardır. İşletmeler Birleşik Krallık'ın her bölgesinde serbestçe ticaret yapabilmekte, tüketiciler daha düşük fiyatlarla daha fazla sayıda ve çeşitte mal ve hizmete ulaşabilmekte ve çalışanlar becerilerini en üst düzeye çıkarmalarını sağlayan daha fazla sayıda işe erişebilmektedir. Birleşik Krallık'ta mal, sermaye ve iş gücü akışının önünde hiçbir iç engel bulunmamaktadır. Geniş iç pazarın temelini ortak bir iş çerçevesi oluşturmaktadır. Bu ortak iş çerçevesi, etkin ortak düzenlemelere ve kurumlara, birleşik bir iş gücü piyasasına, ortak bilgi tabanına ve bütünleşik bir altyapıya dayanmaktadır (HM Treasury, 2013:5).

1.3. BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

İlk endüstrileşen ülke olan İngiltere, Endüstri Devrimi'nin etkisiyle dünya ekonomisini kendi ihtiyaçlarına göre yönlendirmiştir. Endüstri Devrimi'nden önce başladığı sömürgecilik hareketlerine, Endüstri Devrimi'nin gerektirdiği ölçütler sonucunda farklı bir içerik yüklemiştir. Özellikle on dokuzuncu yüzyılda dünya sisteminin merkez ülkesi olarak nitelendirilmiştir. Yirminci yüzyıla gelindiğinde sömürgeciliğin içeriği değiştiği için hem İngiltere'nin sömürgeleri bağımsızlıklarını kazanmış hem de İngiltere merkez ülke sıfatını kaybetmiştir. Birinci bölümün ikinci kısmında İngiltere'nin İskoçya ile ilişkisi ele alınmıştır. Bu ilişkinin incelenmesinin sebebi İskoçya'nın iç sömürge olup olmadığının literatürde tartışmalı bir yere sahip olmasıdır. Bir görüşe göre İskoçya

İngiltere'nin sömürgesi konumundadır. İngiltere'nin merkez ülkelere ait özellikler göstermesi buna karşılık İskoçya'nın çevreye özgü olarak nitelendirilen sektörlerde uzmanlaşması buna kanıt olarak sunulmaktadır. Diğer bir görüş ise İskoçya'nın sömürge olmadığı yönündedir. Bu görüşe göre İngiltere İskoçya'ya stratejik nedenlerle ihtiyaç duyduğu için, İskoçya da birlik kazanımlarından oldukça faydalandığı için İngiltere ve İskoçya arasındaki ilişki karşılıklı çikara dayalıdır. Bu iki farklı görüş neticesinde bu tezde vurgulanmak istenen husus İngiltere-İskoçya arasında atipik bir sömürgecilik olduğu yönündedir.

2. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE İNGİLTERE-İSKOÇYA İLİŞKİSİ

Tezin ilk bölümünde İngiliz sömürgeciliği incelendi. Koloniler bağlamında değişimi açıklandı. İngiliz sömürgeciliğinin karakteristik özellikleri vurgulandı. Ayrıca İngiltere'nin İskoçya ile olan ilişkisi değerlendirildi. Bu incelemeler ışığında ikinci bölümde AB'de dahil edilecek ve sömürgecilik ve iktisadi bütünleşme açısından AB-İngiltere ve AB-İngiltere-İskoçya ilişkisi tartışılacaktır.

Bu bölümde ilk olarak, AB bütünleşme teorileri incelenecektir. Daha sonra İkinci Dünya Savaşı'ndan beri ticareti kısıtlayan engellerin kaldırılmasına yönelik geliştirilen politikalar incelenecektir. Öte yandan uluslararası ticaret için üretilen teoriler açıklanacaktır. Geliştirilen ticaret anlaşmaları ile bütünleşmenin birbiriyle olan ilişkisine yer verilecektir.

Avrupa ile Birleşik Krallık'ın ilişkisi ticari yoğunlukları bakımından ele alınacaktır. AB Birleşik Krallık'ın en önemli ticaret ortağıdır. Bu öneminden dolayı bu ilişki ticaret perspektifinden açıklanacaktır. Ancak Birleşik Krallık ekonomik yapılar bağlamında AB'den oldukça farklı özelliklere sahiptir. Bu farklılıklara yer verilecektir. Son bölümde AB-İngiltere-İskoçya ilişkisi tartışılacaktır. İskoçya'nın AB içindeki yeri ve bölgesel politika açıklanacaktır. Son kısımda İngiltere'nin AB ile olan ilişkisinde önemli bir nokta olan Brexit süreç ve bölgeselcilik açısından ele alınacaktır.

2.1. AB VE ÜYE DEVLETLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN HUKUKİ VE POLİTİK NİTELİĞİ

Bu bölümde AB'nin kuruluşu açıklanacaktır. AB, İngiltere ve İskoçya arasındaki ilişkide önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Bu nedenden dolayı AB ve AB bütünleşmesi açıklanacak ve İngiltere-İskoçya arasındaki ilişkiyi ne açıdan etkilediği belirtilmeye çalışılacaktır.

Avrupa'nın bütünleşmesini destekleyenler, 1957 yılında Roma Antlaşması ile kurulan Avrupa ortak pazarını oluşturmayı amaçladılar. Roma Antlaşması Avrupa halkları

arasında giderek artan bir şekilde daha yakın bir birliğin temellerini belirlemek üzerine bir hedef tanımlamaktaydı (Spolaore, 2015:5).

Kennedy Dönemi'nden önceki dönemler ABD'nin önemli bir ekonomik büyüme yaşadığı ve Avrupa ekonomilerinin yeniden inşa edildiği yıllar olarak nitelendirilmektedir. Batı Avrupa ülkeleri ithalata, ABD ihracata ihtiyaç duymaktaydı. Avrupalıların ithalat yapabilmesi için güçlü bir ekonomik büyüme yaşamaları gerekmektedir. Bu ekonomik büyümeyi ABD desteklemekteydi. ABD tarafından sunulan Marshall yardımlarının koşullarından birisinin Avrupa'nın birleşmesini ilerletmek olması bu bakımdan oldukça önemlidir (Carchedi, 2009:280).

Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Topluluğu (AET/AT) ve daha sonra 1 Kasım 1993 yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile adı Avrupa Birliği (AB) olan bir tarife duvarı içinde bir serbest ticaret alanıdır. 1958'de altı devlet (Batı Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) tarafından kuruldu. 1973'te İngiltere, Danimarka ve İrlanda topluluğa üye oldu (Pope, 2013:123). Avrupa projesi başından bu yana büyük ölçüde genişlemiştir. Zaman içerisinde üye ülke sayısı altıdan yirmi yediye (Birleşik Krallık'ın ayrılmasıyla yirmi yedi olmuştur) çıkmıştır. Aynı zamanda içerdiği işlevlerin kapsamı da büyük ölçüde genişleme göstermiştir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'ndan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ve ekonomik ve parasal birliği de içeren Avrupa Birliği'ne kadar birçok değişiklik yaşanmıştır (Spolaore, 2015:10).

1950'lerde Roma Antlaşması'na ve AT'nin ortaya çıkışına kadar Alman ve Fransızlar, üç temel ilkeye dayanan Avrupa bütünleşmesinde anlaştı. İlk olarak Fransız-Alman dostluğu çatışmaları önlemek için barışı sağlamayı amaçladı. İkinci olarak AT ekonomisi temel olarak gümrük birliği veya merkantilist politik bir ekonomiye dayanacaktı. Almanlar ve Fransızlar, serbest ticaret bölgesi ya da serbest ticaret alanı yerine korumacı dış tarifelere sahip bir gümrük birliği oluşturdu. Üçüncü olarak Fransızlar ve Almanlar, Avrupa bütünleşmesinin siyasi olacağı konusunda aynı fikirdeydi. Düşünürlerin de etkisiyle bütünleşme yalnızca uluslararası değil, uluslararası olacaktı. Bu yaklaşım, Komisyon, Bakanlar Konseyi, daha sonra Parlamento olarak isimlendirilecek Avrupa Meclisi ve Avrupa Adalet Divanı gibi önemli siyasi kurumların temelini attı. Avrupa, ekonomik ve siyasi olarak bağımsız bir süper güç haline gelmeyi hedefliyordu (Holmes, 2001:166).

1990'lı yıllarda yaşanan verimliliklerdeki düşüş nedeniyle kuruluş amacına uygun şekilde bütünleşmeyi artırmak için çeşitli adımlar atılmıştır. Göreli iş gücü verimliliği, Batı Avrupa'da 1970-1990 yılları arasında neredeyse aynı seviyede kalırken, 1990'lı yıllarda düşüş göstermiştir. Batı Avrupa'nın, bu düşüş karşısında, tepkisi siyasal ve ekonomik kazanımlar getireceği düşünülen tek pazara gidişi ilerletmek, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin hızlanmasını sağlamak olmuştur (Türel, 2004:41). 1992 yılında AB'nin o dönem için on iki üye ülkesi, ekonomik bütünleşmenin önündeki engellerin ortadan kaldırılması amacıyla 1986 yılında başlatılan Ortak Pazar Programını tamamlamıştır. 1985 tarihli Beyaz Kitap'ta bulunan yaklaşık olarak 300 önlem, ticaret yapmanın gerçek maliyetini (kotalar, sınır kontrolleri, farklı normlar ve düzenlemeler) ve belirli pazarlara girmenin maliyetini (sermaye kontrolleri ve farklı yasal çerçeveler) azaltmayı amaçlamaktadır (Mejean ve Schweltnus, 2009:1).

AB üyeliği üye ülkelerin ülke içindeki politikalarını da önemli ölçüde etkilemiş ve değiştirmiştir. İç veya yerel işler olarak sınıflandırılan daha öncesinde tamamen ulusal organlar tarafından gerçekleştirilen konular bu üyelikten sonra Avrupalılaşmıştır. AB mevzuatı, maliye ve ekonomi politikası, dışişleri, yargı ve içişleri, savunma ve güvenlik politikası, çevre politikası, uluslararası suçlar, insan hakları konuları da dâhil olmak üzere birçok konu ve politika, üye ülkelerin değişik alanlarında kademeli bir şekilde değişim getirmiştir (Gowland, Turner ve Wright, 2010:206).

AB'nin üye devletlerin bölgesel birimler üzerinde de etkisi vardır. AB'deki ulus-altı bölgesel birimlerin çıkarları hem yukarıdan aşağıya hem de aşağıdan yukarıya olmak üzere çeşitli resmi ve gayri resmi şekilde temsil edilmektedir. AB ulus-altı bölgesel birimleri en fazla yukarıdan aşağıya mekanizma olan mevzuat aracılığıyla etkilemektedir. Bununla birlikte, verilen direktiflerin uygulanması yasal olarak bu bölgeler değil, üye devletler olduğu için bölgelerin katılımı iç siyasi düzenlemelere bağlıdır (Glen, 2008:65).

AB ülkelerin sektörleri açısından da önemli bir etkiye sahiptir. Tarım AB'nin geliri açısından nispeten küçük bir yere sahiptir. Tarımın istihdamdaki payı Güney Avrupa ülkelerinde nispeten yüksektir. Almanya, İngiltere ve Lüksemburg gibi ülkelerde ise tarımın istihdamdaki payı oldukça azdır. Ancak tarım AB ekonomisi içerisinde önemli bir sektör olarak yerini korumaktadır. Bunun iki nedeni vardır. İlki tarımın kırsal

bölgelerde yaşayan nüfusun oldukça büyük bir kısmının mesleği olmasıdır. İkinci neden ise, tarımın AB ihracatına katkısı az olmasına rağmen, AB dünyada ABD'den sonra en fazla tarımsal ürün ihracatçısı olan bölgedir. Kurulduktan hemen sonra topluluk Ortak Tarım Politikası (OTP) oluşturmuştur (Carchedi, 2009:336). OTP, Fransız-Alman ilişkilerinin AT ve AB tarihinde bir sürekliliğine işaret eden bir unsurdur. Bu politikanın Fransız tarımı ile Alman endüstrisi arasındaki temel bir anlaşmadan çıktığını söylemek yanıltıcı olabilir, ancak aslında Fransa ve daha az ölçüde Batı Almanya bu politikanın ana oyuncularını olarak görülmektedir. Bu politikanın temel özellikleri, 1960'larda ortaya çıktıklarından beri değişmeden kalmış olması ve son yirmi yılda hem harcama hem de üretim kesintilerine dayanmış olmasıdır. OTP, ağır ve korumacı bir rejim olmaya devam etmektedir. OTP, AB bütçesinin yüzde 45'ini tüketmekle birlikte AB vergi mükellefi başına çiftçilere 557 sterlinlik bir sübvansiyon sağlamaktadır (Gowland, Turner ve Wright, 2010:208-209).

Carchedi (2009:12), AB ile bir önceki bölümde ele alınan sömürgecilik arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. AB bütünleşmesi Alman oligopollerinin öncülüğünde Avrupa oligopollerince ileri sürülmüştür. Süreç boyunca AB, eski ve yeni sömürgeciliğin bazı özelliklerini kendi içerisinde yeniden üretti. Süreç sonucunda AB üye olmayan ülkelere karşı sömürgecilik hedefleriyle güçlü bir ekonomik blok olarak ortaya çıktı (Carchedi, 2009:12). Eski sömürgecilik veya geleneksel sömürgecilikte sömürgeci ülkeler ile sömürgeler arasındaki ilişkilere odaklanılmaktadır. Bu sömürge tipinde sömürgeler, sömürgeci ülkeye hammadde sağlamak ve merkezde üretilen ürünleri ithal etmektedir. Bundan dolayı sömürgelerde kapitalist ekonomik büyüme olsa da bu çok sınırlı düzeyde kalmaktadır. Yeni tip sömürgeciliğin farkı, sömürgelerin belirli ölçülerde kapitalist ekonomik büyümeyi sağlayabiliyor olmasıdır ancak bu büyüme bağımlı bir gelişmedir (Carchedi, 2009:197). Carchedi (2009:198), bu tanımlardan da hareketle AB'yi iki ayrı biçimde konumlandırmaktadır. Tezine göre, bazı AB ülkeleri AB içinde ve dışında bağımlı ülkelere sömürgecilik ilişkisi kurmaktadır. Bir bütün olarak AB ise bazı bağımlı ülkeler ile sömürgecilik ilişkisi kurmaktadır.

2.2. YENİ BÜTÜNLEŞME BİÇİMİ OLARAK AB BÜTÜNLEŞMESİ

AB dünyanın entegre bölgelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu bütünleşmiş yapısının önemli sonuçları olmaktadır. Bu başlığın alt başlıklarında ilk olarak bütünleşme kuramları açıklanacaktır. Bütünleşme kuramlarının ele alınmasının sebebi

AB çalışmaları içerisinde oldukça önemli bir yere sahip olmasıdır. İkinci başlıkta ticari etkinlik yoğunluğu bakımından Birleşik Krallık ile AB ilişkisine yer verilecektir. AB Birleşik Krallık'ın en önemli ticaret ortağıdır. Üçüncü başlıkta AB-İngiltere-İskoçya ilişkisine yer verilmektedir. Son bölümde ise AB bütünleşmesini önemli ölçüde etkileyecek olan Brexit açıklanacaktır.

2.2.1. Bütünleşme Kuramları

Bu başlık altında bütünleşme kuramları açıklanacaktır. AET'nin kurulduğu tarihten beri topluluğun teorisini açıklayabilmek için dönem içerisinde gelişen koşullar çerçevesinde bütünleşme teorileri geliştirilmiştir.

Avrupa bütünleşmesinin en önemli hedefi, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından başlamıştır. Bu hedef, bağımsız ve sınırları olmayacak şekilde devletlerin aşamalı olarak birleşmesidir. Yirminci yüzyılın ilk yarısında meydana gelen savaşların yaşanmaması için bir politik ve kurumsal sistem oluşturmaktır (Spolaore, 2015:8).

Federalizm bütünleşme teorilerinin ilk çalışmalarından biri olarak kabul edilmektedir. Federal sistemlerde, bölgesel birimlerin özerklikleri korunarak merkezi yönetime yetki verilmektedir. Federal yönetimler için formül birlik ve çeşitliliğin bir arada olmasıdır (Rosamond, 2000:24). Federalizmi savunanlara göre, federalizmin iki avantajı vardır. İlk avantaja göre, federalizmde yönetimin bir grup tarafından ele geçirilmesinin önüne geçilmektedir. Federe devlet dış tehdit karşısında daha güçlü hale gelmektedir bu da ikinci avantaj olmaktadır (Rosamond, 2000:26-7). Avrupa devletlerinin arasındaki çeşitlilik düşünüldüğünde, federalizmin Avrupa bütünleşmesi çalışmaları için önemi oldukça barizdir. Ancak diğer teorilerin aksine federalizm için öncü bir isimden bahsetmek mümkün değildir. Bu durum, kısmen federalizmin belirlenmiş hedefleri olan siyasi bir proje olmasından kaynaklanmaktadır (Rosamond, 2000:23).

Avrupa kurumlarının mimarları, büyük siyasi fonksiyonlara sahip federal yapının kurulmasının kısa vadede aşılması mümkün olmayan siyasi zorluklarla karşılaşacağını düşünmüşlerdir. Bu zorluktan dolayı kademeli bir şekilde siyasi bütünleşmeyi ilerletmeyi hedeflediler. Ekonomik ve teknik alanlarda, örneğin kömür ve çelik, ortak pazar ve daha sonra ortak para birimi gibi belirli bazı alanlar uluslararası kurumlara devredilecek böylece bu bütünleşmenin diğer alanlarda da daha fazla bütünleşmeye yol

açacağı umulmuştur. Jean Monnet ve destekçilerine göre kısmi bütünleşme daha işlevsel bütünleşme için baskı oluşturarak zamanla daha yakın bir birlikle sonuçlanacaktır (Spolaore, 2015:9-10). Jean Monnet, 1943 yılında amacını ve önerilerini ortaya koymuştu. Amacı, Almanya'nın büyüklüğünü kıtanın merkezinde kontrol etmenin barışçıl bir yolunu bulmak ve bu hedef doğrultusunda öneriler sunmaktı. Önerisinde sadece malların serbest dolaşımı değil, aynı zamanda insanlar arasındaki ortak sorumluluklarla alakalı ilişkilerde meydana gelen bir değişiklik yer almaktaydı (Maitland, 2001:4).

Fonksiyonalizm, bütünleşme teorilerinin merkezinde yer almasının yanı sıra uluslararası ilişkiler çalışmalarının da temel unsurlarından biridir (Rosamond, 2000:31). Fonksiyonalizm, herhangi bir ideolojik görüşten ziyade insanların ihtiyaçlarına ve kamu refahına öncelik vermektedir (Rosamond, 2000:33). Fonksiyonalizmin öneminin en açık gerekçesi olarak, AT'nin gelişimiyle en yakın olarak nitelendirilen neofonksiyonalist bütünleşme kuramının entelektüel öncüsü olması gösterilmektedir (Rosamond, 2000:38). Fonksiyonalistlere göre, uluslararası kurumlar ulusal hükümetlere göre farklıdır ve belirlenen işlevlerden bütünüyle sorumludur. 1950'li yıllarda Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu başkanı olan Jean Monnet ve 1980'lerde ve 1990'ların başında Avrupa Komisyonu başkanı olan Jacques Delors gibi uluslararası aktörler ulusal hükümetlerden bağımsız şekilde süreci hızlandırmışlardır. Fonksiyonalistler, belirli ve görece olarak dar ekonomik işlevlerin (kömür ve çelik, ticaret gibi) bütünleşme sürecinin daha geniş ve siyasi alanlara doğru ilerleyeceğini öne sürmektedir. Onlara göre uzun dönemde ekonomik bütünleşme siyasi bütünleşmeyle sonuçlanacaktır (Spolaore, 2015:7). Fonksiyonalizme göre, kısmi ve eksik kurumların oluşturulması bir noksanlık belirtisi değil, sürecin doğal karakteristiğidir. Önceki bütünleşme ile ilgili olan sorunlar ve krizler daha fazla bütünleşme aracılığıyla çözüme kavuşturulabilir. Euro'nun oluşturulması fonksiyonalist bütünleşmenin nihai örneği olarak okunabilir. Avrupa'da ticari bütünleşme ve sermaye hareketliliği parasal birlik oluşturularak kurulabilir ve bu durumun uzun dönemde sürdürülmesi tam siyasi birleşme gibi daha ileri kurumsal bütünleşmeye bağlıdır (Spolaore, 2015:7).

Neofonksiyonalizm, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Robert Schuman ve Jean Monnet gibi Avrupalı siyasetçilerin geliştirdikleri siyasi stratejilerinin teorisi olarak kabul edilmektedir (Rosamond, 2000:8). Schuman ve Monnet'in görüşü federalist teorinin

idealizmini reddi üzerinedir (Rosamond, 2000:51). Fonksiyonalizm ile neofonksiyonalizm arasındaki fark fonksiyonalizmin, post-bölgesel yönetim hakkında bir teori olması, neofonksiyonalizmin, bölgeselcilğin erken dönem teorisi olmasıdır (Rosamond, 2000:69).

Yayıma kavramı, bölgesel bütünleşme süreçlerini etkileyen mekanizmaları tanımlamak için kullanılan en önemli kavramdır. Bu kavram, neofonksiyonalizm teorisinin en önemli kavramlarından da birisidir. Yayılma kavramına göre, gelişmiş Batı Avrupa ülkelerinin kömür ve çelik sektörlerinin bütünleşmesi önemli ekonomik faydalar sağlayacaktır. Ancak kömür ve çelik sektörlerinin tam bütünleşmesi, ilgili olan sektörlerin de bütünleşmesini gerektirmektedir. Örneğin hammaddelerin ve ürünlerin taşınmasını kolaylaştırmak için üye devletlerin ulaştırma politikaları arasında koordinasyona ihtiyaç duyulur (Rosamond, 2000:59-60). Brou ve Ruta (2011:1143-1144), fonksiyonalistlerle aynı görüşü paylaşmaktadırlar. Onlara göre ekonomik bütünleşmeye siyasi bütünleşme eşlik ederse yenilik ve büyüme güçlenecek ve refah artacaktır. Vardıkları sonuç, ekonomik ve politik bütünleşmenin birbirini tamamlayabileceği yönündedir.

Bütünleşme sürecinin siyasi hedefleri ve nasıl ilerlediğini vurguladığı ölçüde, fonksiyonalizm önemlidir. Fonksiyonalizm, Jean Monnet ve onun takipçileri tarafından 1950'lerde atılan ilk adımlardan, Jacques Delors ve işbirlikçileri tarafından 1980'ler ve 1990'lar boyunca sağladığı ivmeye kadar, Avrupa'nın inşasının temelindeki siyasi çerçeve ve stratejiyi anlamak açısından diğer bütünleşme teorilerine göre daha yakın konumdadır. Ancak bütün bunlarla birlikte, fonksiyonalist teori Avrupa bütünleşme sürecini tam olarak anlayabilmek için yeterli değildir. Fonksiyonalizm uluslararası aktörlerin ve kurumların rollerini ve yetkilerini çok fazla ön plana çıkarmaktadır. Bu açıdan bakıldığında hükümetlerarasıcı teori daha gerçekçi bir konumdadır (Spolaore, 2015:8).

Hükümetlerarasıcı teorisinin odak noktasını, uluslara özgü ekonomik çıkarlar oluşturmaktadır. Bu odak noktası, hükümetlerarasıcı teorisyenlerinin Avrupa bütünleşme sürecini tarih boyunca belirleyen uzun vadeli siyasi hedefler ve stratejilerin önemini gözden kaçırmalarına yol açabilmektedir. Avrupa bütünleşmesi siyasi endişelerin temelinde başlamıştır. Ekonomik amaçlar, Avrupa bütünleşmesinin fiili

sürecinde önemli bir rol oynamasına rağmen, genel planlama ve strateji uzun vadeli politik ve stratejik motivasyonları dikkate almadan anlaşılabilir olacaktır. Dolayısıyla Avrupa bütünleşmesi sürecini anlayabilmek için ekonomik amaçlar ve siyasi hedefler bir arada düşünülmelidir (Spolaore, 2015:8).

İşlemselcilik (Transactionalism), genel teori oluşturmak amacıyla güvenlik topluluklarının oluşturulduğu tarihsel örnekleri incelemiştir (Rosamond, 2000:46). Kurumsalcı teori, AB ve bütünleşme sürecine ilişkin bir dizi konuya odaklanmaktadır. Yasa yapma sürecinin kuralları, kurumsal yapıların geçmiş faaliyetlerinin uzun dönemli sonuçları, Bakanlar Konseylerinde hükümetlerin anlaşma yöntemleri gibi konular odaklanılan konular arasında yer almaktadır (Rosamond, 2000:115). Kurumsalcı teoride, kurumların esasında ne kadar önemli olduğuna ilişkin alternatif görüşler mevcuttur. Burada vurgulanmak istenen şey, her bir aktörün tercihlerine göre farklı düşünceler benimsediği ve özellikle tercihlerinin nasıl oluştuğunu göz önünde bulundurmadır. Rasyonel tercih kurumsalcılarına göre, aktörler kendi çıkarlarını rasyonel olarak gözetmektedirler. Tarihsel kurumsalcılar ise genellikle kurumların daha büyük bir etkiye sahip olduğunu düşünmektedirler. Aktörler, sosyal olarak belirlenmiş kuralları rasyonel düşüncelere kıyasla tercih ederler (Rosamond, 2000:116). Liberal hükümetlerarasıcılık teorisi, AB'deki üye devletler arasındaki ilişkilerin nasıl olduğundan ziyade, AB düzeyinde ulusal hükümetlerin yaptığı devletlerarası anlaşmalara odaklanmaktadır. Yeni hükümetlerarasıcılık teorisi, AB'deki kurumsal değişimlerin nasıl gerçekleştiğini anlamak için yeni kurumların rolüne odaklanmaktadır (Lequesne, 2018:291).

Liberal hükümetlerarasıcılık ve neofonksiyonalizm AB bütünleşmesinde aktörlerin çıkarlarına odaklanan rasyonel açıklamalar olarak nitelendirilmektedir. Liberal hükümetlerarasıcılık teorisi, AB bütünleşmesinin ulusal çıkarlar için uygun olacağını ileri sürerken, neo-fonksiyonalizm ise uluslararası çıkarları önemle vurgulamaktadır (Lequesne, 2018:292).

AB çalışmalarının tekrar canlanması, 1980'li yılların ortalarında tek pazar programının başlamasıyla aynı zaman dilimine denk gelmektedir. Klasik bütünleşme teorileri üzerine yeniden düşünölmeye başlanmıştır. Neofonksiyonalist teori, tek pazar projesinin amacı belirgin hale geldikçe, daha geçerli bir hale gelmekteydi. Federalizm hakkında yeni

düşünceler yaygınlaşmaya başlamış ve bazı uzmanlar, çokulusluluk ile yönetim fonksiyonlarının Avrupa düzeyine yükselmesinin arasında bağlantı kurmaya çalışmıştır (Rosamond, 2000:128).

Bütünleşme kavramının ekonomik olarak mı yoksa politik olarak mı ele alınması önemli bir soru işaretidir. Bütünleşme ekonomik olarak nitelendirilecekse ülkelerin bütünleşme seviyesini belirleyebilmek için karşılıklı bağımlılığın boyutunun ne düzeyde olması gerekir? Ekonomik olarak bütünleşmiş ülkeler için son aşama gümrük birliği, ortak pazar ve parasal birlik mi olacaktır? Gümrük birlikleri, ortak pazarlar ve parasal birlikler aynı düzeyde mi kurumsallaşmışlardır? Diğer yandan bütünleşme siyasi açıdan ele alındığında, siyasal bütünleşme ekonomik bütünleşmenin gelişmesini sağlamakta mıdır? Siyasal bütünleşme mevcut kurumların ve otoritelerin yeni biçimleriyle değişmesi anlamına mı gelmektedir? (Rosamond, 2000:11). Bütünleşme hakkındaki bu belirsizliklerden sonra Avrupa bütünleşmesine bakıldığında, Avrupa'nın bütünleştiğini veya bütünleşme sürecinde olduğunu ileri sürmek neyi ifade etmektedir? Bu noktada, bütünleşmenin bir süreç mi yoksa bir sonuç mu olduğu sorusu da ortaya çıkmaktadır (Rosamond, 2000:12). Tarihsel-kurumsalcı, liberal hükümetlerarasıcı, neo-fonksiyonalist ve işlemselci Avrupa bütünleşme teorilerine göre, AB üye devletleri arasındaki işbirliği çok iyi kurumsallaşmış ve ekonomik karşılıklı bağımlılık bağları çok güçlüdür. Bundan dolayı bu teorilere göre AB dağılamayacaktır veya dağılması çok zor olacaktır (Webber, 2013:18). Ancak Brexit sayılan bu teorilerin geçerliliğini büyük ölçüde etkilemiştir. Çünkü Birleşik Krallık 23 Haziran 2016 tarihinde AB üyeliği konusunda referandum yaptı. Birleşik Krallık'ta birçok kurum AB'de kalmayı desteklemesine rağmen, seçmenlerin yüzde 52'si aynı fikirde değildi ve ayrılma yönünde oy kullandı (Sampson, 2017:163).

Bütünleşme heterojenlik açısından önemli bir yere sahiptir. Genel olarak daha heterojen nüfuslar kamu mallarının tedarik edilmesinde daha yüksek siyasi maliyetlerle karşı karşıya kalırlar. Bununla birlikte heterojenlik toplumlar için maliyetler oluşturabileceği gibi faydalar da sağlayabilir. Bireyler farklı mal ve hizmetlerin üretiminde uzmanlaşarak fayda sunabilir ve aynı zamanda fikir alışverişinde bulunabilirler. Sonuç itibarıyla heterojenlik farklı bireyler ve gruplar arasında rakip mallar söz konusu olduğunda faydalıdır. Ancak rakip olmayan mallar söz konusu olduğunda maliyetlidir. Kamu malları üzerindeki tercihlerin heterojenliği, büyük ve çeşitli gruplardan oluşan

nüfuslar için ortak politikaların benimsenmesinden sorumlu kurumların bütünleşmesi için önemli bir husustur (Spolaore, 2015:3). Bu duruma AB bütünleşmesi çerçevesinden bakıldığında, kamu malları üzerindeki tercihlerin heterojenliği bütünleşme için önemli bir sınırı oluşturmaktadır.

Avrupa bütünleşmesinin başarıları ilgili olduğu alana göre değişkenlik göstermiştir. Başarılı olduğu alanlar ölçek ekonomilerinin⁴ çok yüksek olduğu bununla birlikte heterojenlik maliyetlerinin düşük kaldığı ticari entegrasyon gibi konular olmuştur. Bütünleşme konusundaki başarısız sayıldığı alanlar ise, güvenlik ve savunma gibi heterojenlikten kaynaklanan siyasi maliyetlerin en yüksek olduğu konular olmuştur (Spolaore, 2015:5). Avrupa bütünleşmesinin ekonomi politiğini anlamak için heterojenlik maliyetleri ile bütünleşmeden elde edilen faydalar arasındaki dengenin sonuçlarını göz önünde bulundurmak çok önemlidir (Spolaore, 2015:9).

Bütünleşme kuramlarından hiçbiri AB'yi tüm yönleriyle açıklayamamaktadır. Ancak literatürde neofonksiyonalizme ayrı bir önem verilmektedir. Sonraki bölümlerde ele alınacak olan Brexit bütünleşme kuramlarında büyük bir etki oluşturacaktır.

2.2.2. İç Bütünleşmenin Ticaret Anlaşmalarına Etkisi

AB'nin entegre yapısının ticaret anlaşmaları üzerinde büyük bir etkisi vardır. Burada ticaret anlaşmalarının ele alınmasının sebebi AB'nin bütünleşik yapısı temelinde ticaret anlaşmalarını ve değişen içeriklerini açıklamaktır. Ticaret anlaşmalarından önce özellikle yirminci yüzyıl itibariyle ülkeler arasındaki artan ticaret vurgulanacaktır. Daha sonra uluslararası ticaretin en önemli teorilerinden biri olarak kabul edilen çekim teorisi açıklanacaktır.

Lawrence (1996:xvii), tarifeler gibi sınır engelleriyle ilgili olan uluslararası politikalar ile vergi kanunları, çevrenin korunması, rekabet ve antitröst kuralları, ürün standartları, işçi güvenliği ve mali kurumların düzenlenmesi ve denetlenmesi ve diğer ulusal konular gibi iç politikalar arasında ayırım yapmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, GATT'ın gümrük tarifeleri gibi sınır engellerini azaltmada oldukça etkili olduğu

⁴ Ölçek ekonomisi üretim artarken; ortalama maliyetlerin düşmesi anlamına gelmektedir.

vurgulanmaktadır. Ancak bu kurum yukarıda sayılan iç politikaların serbestleştirilmesinde daha az etkili olmuştur. Bunun sebebi Lawrence'ın ifade ettiği üzere, tarifeler kaldırıldığında bile, ülkeler arasındaki farklı düzenleyici politikalar nedeniyle karışık sorunların devam etmesi olarak açıklanmaktadır (Baier ve Bergstrand, 2007:78).

Bir ülke içindeki ticaret, ülkeler arasında olan kültür, dil, uygulamalar ve yasal sistemler gibi farklılıklar nedeniyle ülkeler arasındaki ticarete göre daha kolay gerçekleşmektedir. Bir başka deyişle, bu farklılıklardan dolayı tarifelerin veya diğer resmi ticaret kısıtlamalarının olmadığı durumda bile sınırlar hala önemini koruyacaktır. Sınır değişiklikleri ve ayrılmalar veya birleşmeler maliyetli ve uzun süren süreçlerdir. Ülkelerin büyük bir çoğunluğu bağımsızlığını kazanamadığı için iki savaş arası dönemde sınırlar çok büyük ölçüde aynı kalmıştır. Sömürge imparatorlukları da büyük ölçüde değişmeden kalmıştır. Büyük Buhran ve bu dönemde uygulanan korumacı politikalar sonucunda uluslararası ticaret çökmüştür (Alesina, Spolaore ve Wacziarg, 2000:1284-91).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde ticaret kısıtlamaları aşamalı olarak azaltılmış ve ülke sayısı hızla artmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki 50 yılda, bağımsız ülkelerin sayısı hızla artış göstermiştir (Alesina, Spolaore ve Wacziarg, 2000:1292). Alesina, Spolaore ve Wacziarg (2000:1292), ülke sayısındaki bu artışı şu şekilde açıklamaktadırlar. 1871'de Almanya'nın ilk birleşmesinden sonra dünyada (Sahraaltı Afrika hariç olmak üzere) 64 bağımsız ülke vardı. 1920'de dünyada (Sahraaltı Afrika dahil olmak üzere) 69 ülke vardı. 1950'de 89 olan bu sayı, 1995'te 192'ye çıktı. Bağımsız ülkelerin sayısındaki artışla birlikte dünya artık çok sayıda nispeten küçük ülkeden oluşmaktadır.

Ülke sayısındaki artış aslında ticaret açısından şu değişikliğe yol açmaktadır. İki ülke ayrılırsa, eski iç ticaret artık uluslararası ticaret olarak sayılacağı için, ticaretin GSYİH'ye oranları da artış gösterecektir. Bununla birlikte, uluslararası ticaretin dünya GSYİH'si içindeki payı da önemli oranlarda artacaktır (Alesina, Spolaore ve Wacziarg, 2000:1292-93). Dolayısıyla ticaret kısıtlamalarının azalması ve ülke sayısındaki artış sonucunda ticaretin payı artacaktır. Ülkeler arasında artan ticaret, ekonomilerinin yaklaşmasına yol açacaktır (Hughes, Hallett ve Piscitelli, 2002:165).

Küçük, istikrarlı ve nispeten açık bir ekonominin kendi kendine yeterli ve daha büyük bir ekonomiyle bağlantı kurduğunda, entegrasyon sürecinin ilk olarak iş çevrimlerinde bir yakınsamaya yol açacaktır (Hughes Hallett ve Piscitelli, 2002:169). Ancak entegrasyon arttıkça ya da şoklar ve yapılar daha benzer hale geldikçe bu yakınsamanın tersine dönmesi de olasıdır. Bu durum Avrupa topluluğundaki İsveç, İrlanda ve Danimarka'nın durumuyla aynı olabilir. Öte yandan, büyük, istikrarlı ve kapalı ekonomiler bu etkiyi baştan yaşayabilir – bu durum, Almanya'nın neden AB'nin çevre ülkelerinden farklı olduğunu açıklamaktadır. Aynı zamanda, benzer şekilde yapılandırılmış büyük, iyi entegre olmuş ekonomilerin (Hollanda ve Fransa gibi) neden aynı etkilerden etkilenmediğini ve neden küçük, zayıf entegre olmuş ekonomilerin (Yunanistan ve Portekiz gibi) yakınsama eğiliminde olduğunu da açıklamaktadır. Bu, anavatandaki ithalat seviyesi zaten yüksekse, ithalat seviyesindeki bir artışın iş çevrimlerini istikrarsızlaştırabileceği ve farklılaştırabileceği anlamına gelmektedir. Büyük, istikrarlı ve iyi entegre olmuş ekonomilerin farklılaşması olasıdır. Küçük, istikrarsız ve daha az bütünleşmiş ekonomiler ise birbirine yakınsamaktadır. (Hughes Hallett ve Piscitelli, 2002:169-70).

Çekim modelleri, mesafe, ortak sınırlar, ortak dil gibi ticaret maliyetleri göstergeleri ve aynı ticaret bloğundaki üyeliğe dayalı olarak ikili ticaret hacmini hesaplanmasını sağlamaktadır (Ebell ve Warren, 2016:123). Çekim denklemi genellikle gelir değişkenlerine, ikili mesafeye ve ortak dillere, ortak kara sınırlarına ve bir serbest ticaret anlaşmasının varlığına veya yokluğuna dayalı olarak ülke çiftleri arasındaki ticaret akışlarındaki farklılıkları açıklamak için kullanılmaktadır (Baier ve Bergstrand, 2007:73).

Çekim denklemi, ekonomideki ampirik olarak en başarılı denklemlerden biri olarak görülmektedir. İkili ticaret akışlarını mesafe, GSYİH ve ticaret engellerini etkileyen diğer faktörlerle ilişkilendirmektedir. Döviz kuru mekanizmaları, gümrük birlikleri, uluslararası sınırlar, etnik bağlar ve dilsel kimlik gibi göstergelerin ticaret akışları üzerindeki etkisini ortaya çıkarmak için yaygın olarak kullanılmaktadır. Bir bölge, diğer tüm bölgelerle ticarete ne kadar dirençliyse, belirli ikili ortaklarla ticaret yapmaya o kadar fazla zorlanacaktır (Anderson ve van Wincoop, 2003:170). Öte yandan fiziksel olarak yakın ve ekonomik olarak büyük olan ülkeler, ABD-Kanada ve Fransa-Almanya

gibi çok büyük ticaret akışlarına sahiptir (Baier, Bergstrand, Egger ve McLaughlin, 2008:462).

Sınırların ticaret üzerindeki etkisine ilişkin Anderson ve van Wincoop şu çıkarımda bulunmaktadırlar. Teorilerini 1993 verilerine uyguladıklarında sınırların ABD ile Kanada arasındaki ticareti yüzde 44 oranında azaltırken diğer endüstrileşmiş ülkeler arasındaki ticareti yüzde 29 oranında azalttığını bulmuşlardır. Sınırların iki taraflı ulusal ticaret seviyelerini önemli büyüklüklerde azalttığını belirtmektedirler. Sınır engellerinin, aynı zamanda üretim yapısı üzerindeki etkileri yoluyla da ticareti etkileyebileceğini öne sürmektedirler (Anderson ve van Wincoop, 2003:171). Ayrıca çekim denklemi, uluslararası ticaret akışlarının ve özellikle serbest ticaret anlaşmalarının (STA) ülkeler arasındaki ticaret akışları üzerindeki etkilerinin ampirik analizinde kırk yılı aşkın bir süredir kullanılmaktadır. Ortalama olarak, bir STA'nın on yıl sonra iki üyenin ikili ticaretini kabaca ikiye katladığı bulunmaktadır (Baier ve Bergstrand, 2007:72).

İki ülkenin GSYİH'leri büyük ve benzer, iki ülkenin yakın olduğu ölçüde ve iki ülke dünyanın geri kalanından ne kadar uzaksa serbest ticaret anlaşması yapma olasılıkları o kadar fazladır. Serbest ticaret anlaşması olan çoğu ülke, önemli ticaret ve (teoride) bir serbest ticaret anlaşmasından refah artırıcı net ticaret yaratma ile ilişkili ekonomik özellikler sergileme eğilimindedir (Baier ve Bergstrand, 2007:78).

Dünya ekonomisindeki en çarpıcı olaylardan biri, uluslararası ekonomik entegrasyon anlaşmalarının sayısında yaşanan muazzam artış olmuştur. Uluslararası ekonomik entegrasyon anlaşmaları ekonomik birimler arasında söz konusu olduğunda uluslar arasında - mal, hizmet, sermaye, iş gücü vb. akışının önündeki engelleri azaltmaya yönelik anlaşmalardır (Baier ve diğerleri, 2008:461).

Uluslararası ekonomik entegrasyon anlaşmalarını oluşturmayı tercih eden ülkeler fiziksel olarak yakın ve ekonomik olarak büyük ülkelerdir. ABD-Kanada ve Fransa-Almanya gibi. Ekonomik entegrasyon terimi mal, hizmet, sermaye ve iş gücü piyasalarının entegrasyonunu kapsamaktadır, terimi daha da genişletmek gerekirse, iktisattaki mal ve hizmet ticaretinin ötesine geçen ekonomik faaliyetlerdeki entegrasyonu kapsamaktadır. Uluslararası ekonomik entegrasyon anlaşmalarının büyük çoğunluğu bölgesel serbest ticaret anlaşmaları olarak nitelendirilmekte ve kapsamaları

ortak kıtaları paylaşan ülkelerle ve mal (ve çoğu durumda hizmet olmak üzere) sektörleriyle sınırlı kalmaktadır (Baier ve diğerleri, 2008:462-466).

Ticareti etkileyen iki önemli ekonomik faktör kıta içi ve kıtalar arası ticaret maliyetleri olmaktadır. İlk olarak birbirine daha yakın olan ülkeler (aynı kıtada) bir uluslararası ekonomik entegrasyon anlaşmalarından daha fazla fayda sağlamaktadırlar. İkinci olarak, kıtalar arası ticaret maliyetleri arttıkça uluslararası ekonomik entegrasyon anlaşmalarının net faydaları artar çünkü daha uzak ülkeler birbirleriyle çok daha az ticaret yapma eğilimindedir. Baier ve Bergstrand (2004) öte yandan, üretimdeki ölçek ekonomileri ve mevcut ürün çeşitliliğinin artması sonucunda, daha büyük GSYİH ekonomilerine sahip ülke çiftlerinin uluslararası ekonomik entegrasyon anlaşmalarından daha küçük ülke çiftlerine göre daha fazla fayda sağlama eğiliminde olduğunu göstermektedir (Baier ve diğerleri, 2008:471-472).

Günümüzde teknolojik yenilikler, ulaşım ve iletişim alanındaki yenilikler sonucunda imzalanan ticaret anlaşmalarının içeriği de değişime uğramıştır. Teknolojik yenilikler, fiziksel mesafeyi azaltarak ve hizmet bağlantılarının oluşturulmasını kolaylaştırarak, üretim süreçlerinin zaman ve mekan içinde parçalanmasını mümkün kıldı. Tercihli ticaret anlaşmalarına katılım da zaman içinde hız kazandı. Uluslararası üretim ağlarının genişlemesi sonucunda geleneksel pazara erişim konularının ötesine geçen derin ticaret anlaşmalar çoğalmıştır. Bazı ulusal politikaların uyumlaştırılması nedeniyle sınır ötesi üretimin sorunsuz bir şekilde gerçekleşmesi mümkün hale gelmekte ve bu nedenle birçok ülkede gerçekleşen ticari faaliyetler kolaylaşmaktadır. Bu durum da derin entegrasyon biçimleri için bir talep oluşturmaktadır. Ticaretin nihai mal ticaretinden ara mal ticaretine doğru değişmesi sonucunda, derin ticaret anlaşmalarına yönelik artan talep söz konusudur (Orefice ve Rocha, 2013:106).

Ancak bu ilişkinin iki yönlü olması olasıdır. Bir yandan derin ticaret anlaşmaları, tedarik zincirinin potansiyel üyeleri arasındaki ticareti kolaylaştırarak üretim ağlarının oluşturulmasını teşvik edebilir. Öte yandan, halihazırda uluslararası üretim parçalanmasına dahil olan ülkeler, ara mal ve hizmet tedarikçileri olarak ticari ilişkilerini güvence altına almak maksadıyla ortaklarıyla derin ticaret anlaşmaları yapmaya hazır hale gelebilirler. Derin ticaret anlaşmaların akdedilmesi, üye devletler

arasındaki üretim ağları ticaretini neredeyse yüzde 12 artırdığı tespit edilmiştir (Orefice ve Rocha, 2013:126).

Derin entegrasyon ile üretim ağları arasındaki ilişki bu şekilde özetlendikten sonra derin entegrasyonun sektörler arasındaki yarattığı farklılığı açıklamak önemli bir husus olacaktır. Otomotiv parçaları ve bilgi ve iletişim teknolojisi gibi üretim süreçlerinin yüksek sermaye yoğunluğuyla karakterize edilen sektörlerde derin ticaret anlaşmalarının imzalanmasının, tekstil gibi standartlaştırılmış sektörlerle kıyasla ticareti önemli ölçüde daha fazla artırdığı belirtilmektedir (Orefice ve Rocha, 2013:107).

Tercihli ticaret anlaşmalarının sayısındaki artış şu şekilde gerçekleşmiştir. Yürürlükteki tercihli ticaret anlaşmalarının sayısı 1960'lar ve 1970'ler boyunca yavaşça artmıştır daha sonra çok sayıda anlaşmanın yürürlüğe girdiği 1990'ların başına kadar sabit kalmıştır. 1990 yılında 51 tercihli ticaret anlaşması uygulanmaktayken, 2015 yılında gelindiğinde yürürlükte olan ve DTÖ'ye bildirilen 279 anlaşma mevcuttu. Tercihli ticaret anlaşmalarının sayısı 1990'da 51 anlaşmadan 2015'te 279'a çıkarak beş kattan fazla artmıştır. Artan sayı ile birlikte ticaret anlaşmalarının içeriği de değişmiştir (Osnago, Ruta ve Mulabdic, 2017:2).

1990'lardan önce, tercihli ticaret anlaşmaları öncelikle tarife serbestleşmesine odaklanıyordu, ancak daha yeni anlaşmalar fikri mülkiyet hakları, yatırım ve standartlar gibi çeşitli alanlarda derin hükümler içermektedir (Osnago, Rocha ve Ruta, 2019:1558). Anlaşmaların yüzde 50'sinden fazlası, rekabet politikası, sermaye hareketleri ve fikri mülkiyet gibi sınır ötesi ticaretin önündeki engellere ilişkin hükümler içermektedir (Orefice ve Rocha, 2013:109).

Ancak günümüzde ticaret anlaşmalarının çoğu, sağlık ve bitki sağlığı önlemleri, yatırım ve fikri mülkiyet haklarının korunmasına ilişkin kurallar gibi hem sınırlar dahilinde olmak üzere hem de sınır ötesinde çok çeşitli tarife dışı önlemleri kapsayan hükümler içermektedir. Bu yeni ticaret anlaşmalarını, sadece pazara erişim taahhütlerine odaklanan geleneksel tercihli ticaret anlaşmalarından ayırmak amacıyla bu anlaşmalar derin ticaret anlaşmaları olarak adlandırılmaktadır bazen de sığ olarak adlandırılmaktadır. Derin ticaret anlaşmalarının sözleşme belirsizliğini azaltmasının nedeni sözleşme kurumlarındaki farklılıkları azaltmasıdır. Bunu ya ortak kurallar belirleyerek ya da tercihli ticaret anlaşması üyeleri arasındaki heterojen uygulamaların

karşılıklı tanınmasının mümkün kılarak sağlamaktadır (Osnago ve diğerleri, 2019:1560-1561).

Bir anlaşmanın kapsadığı uygulanabilir hükümlerin sayısı ne kadar fazlaysa, anlaşma o kadar derin demektir (Orefice ve Rocha, 2013:111-112). Diğer ülkeler tarafından imzalanan tercihli ticaret anlaşmaları ile karşılaştırıldığında, Almanya, ABD ve Japonya tarafından imzalanan tercihli ticaret anlaşmaları derin olma eğilimindedir. Diğer ülkeler tarafından imzalanan tercihli ticaret anlaşmaları TRIPS (ticaretle bağlantılı fikri mülkiyet anlaşması), fikri mülkiyet hakları, yatırım, sermaye dolaşımı ve tüketicinin korunması gibi hükümler içermeye olasılığı daha azdır (Osnago ve diğerleri, 2019:1570-1571).

Derin ticaret anlaşmasını imzalayan ülke çiftlerinin toplam ikili ticaretlerini yüzde 42 oranında artırdığı bulunmaktadır. Derinliğin mal ticareti üzerinde hizmet ticaretine kıyasla çok daha güçlü bir ortalama etkiye sahip olduğu görülmektedir. Derin ticaret anlaşmasının imzalanması üyelerin mal ticaretini yüzde 69 artırırken, hizmet ticaretini yüzde 20 oranında artırmaktadır (Osnago, Ruta ve Mulabdic, 2017:14-15).

Ticaret anlaşmalarına sahip olmanın daha yüksek doğrudan yabancı yatırım ile ilişkili olduğu bulunmaktadır. Anlaşmanın derinliği ile doğrudan yabancı yatırım pozitif olarak ilişkilidir. Sermaye yoğun sektörlerin dikey olarak entegre olma olasılıkları daha yüksektir. Önemli olan malların uluslararası ticaretini etkileyen tercihli ticaret anlaşmalarının derinliğinden ziyade içeriğidir (Osnago ve diğerleri, 2019:1568).

Kuzey-Güney anlaşmaları olarak da adlandırılan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki anlaşmaların, Kuzey-Kuzey ve Güney-Güney anlaşmalarına kıyasla ortalama olarak, daha fazla sayıda DTÖ+ hükmü⁵ içerdiği görülmektedir. Bu durumun, gelişmiş ülkelerin genellikle ticaret engelleri daha yüksek olan gelişmekte olan ülkelerle daha derin taahhütler elde etmek amacıyla anlaşmalar imzaladığı gerçeğinden kaynaklandığını ileri sürmek olasıdır. Buna karşılık, gelişmekte olan ülkeler de tercihli

⁵ DTÖ+ hükümleri DTÖ'nün yetki alanı kapsamında olan DTÖ anlaşmalarında taahhüde bağlı olan hükümleri ifade etmektedir. DTÖ-X hükümleri olarak adlandırılan ikinci grup politika alanları ise DTÖ'nün yetki alanı dışında kalan yükümlülükleri kapsamaktadır (Orefice ve Rocha, 2013:109).

ticaret anlaşması aracılığıyla, daha büyük pazarlara erişimlerini güvence altına almaktadırlar (Orefice ve Rocha, 2013:109).

Parasal birliklerin ticaretin yapısı üzerindeki etkisi önemli ve güncel bir konudur. Son zamanlarda yapılan bazı araştırmalar, aynı para birimini kullanan ülkelerin birbirleriyle, farklı para birimlerini kullanan benzer ülkelere göre üç kat daha fazla ticaret yaptığını göstermektedir (Rose, 2000; Frankel ve Rose, 2000; Glick ve Rose, 2002'den akt. Walsh ve Thom, 2002:1111).

Avrupa ülkeleri, AB sayesinde tercihli ticaret anlaşmalarının sayısı ve kapsamı açısından en entegre ülkeler arasında sayılmaktadır. AB ülkeleri için yürürlükteki hükümlerin ortalama sayısının yüksek olmasının sebebi AB içindeki güçlü entegrasyondur. Her bir Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) ülkesinin (İsviçre, İzlanda, Norveç ve Lihtenştayn) 2015 yılında yürürlükte olan yaklaşık 30 anlaşması vardır. Kore Cumhuriyeti ve Japonya tarafından imzalanan tercihli ticaret anlaşmaları da oldukça derin olarak değerlendirilmekte ve sırasıyla ortalama olarak 20 ve 21 hüküm içermektedir. ABD ve Avustralya gibi Avrupalı olmayan diğer ülkeler ile Tayvan, Çin ve Latin Amerika ülkelerinin çoğu, Avrupa ülkelerine kıyasla daha sığ olmak üzere yine de ortaklarıyla nispeten derin ilişkiler kurmuşlardır (Osnago, Ruta ve Mulabdic, 2017:5). Artan ekonomik karşılıklı bağımlılık, diğer tek taraflı politika seçeneklerini giderek daha fazla engellemekte ve üye ülkeleri daha yakın bir entegrasyon kurmaya veya bu entegrasyon konusunda anlaşmaya zorlamaktadır (Webber, 2013:9).

Son yıllarda Kuzey Amerika, Doğu Asya ve Asya-Pasifik bölgesinde ticaret politikası ve diğer işbirliği düzeyleri artmıştır; bu durum da artan ekonomik işlemlerin ve ekonomik karşılıklı bağımlılık düzeylerinin hükümetler üzerinde ekonomik bağlarını kurumsallaştırmaları yönünde baskı oluşturduğunu göstermektedir. Ancak Doğu Asya, Asya-Pasifik ve Kuzey Amerika'daki siyasi entegrasyon seviyelerini Avrupa'daki siyasi entegrasyon seviyesi ile kıyaslamak mümkün değildir (Webber, 2013:15). AB, dünyanın en derin şekilde bütünleşmiş alanıdır (Latorre, Olekseyuk, Yonezawa ve Robinson, 2019:3).

Webber (2013:15), Avrupa'nın nispeten çok yüksek siyasi entegrasyon seviyesini en iyi açıklayan şeyin, Almanya gibi entegrasyon yanlısı bir bölgesel hegemonun varlığı olduğunu iddia etmektedir. Almanya'nın entegrasyon yanlısı olmasında iki ana neden

gösterilmektedir. Birincisi, Moravcsik'in de belirttiği gibi (1998:495), Almanya'nın refahı diğer bölgesel hegemonlara kıyaslandığında komşularıyla ticarete çok daha fazla bağlı olmasıdır. Ticaretinin yaklaşık olarak yüzde 60'ı diğer AB üyesi ülkelerle yapılmaktadır. İkincisi ve daha da önemlisi, ekonomik ve demografik büyüklüğü, iki dünya savaşının yaratıcısı ve Holokost'un faili olarak tarihsel rolü ve Avrupa'nın merkezindeki coğrafi konumu dikkate alındığında, Almanya'nın diplomatik izolasyon riskini ve bölgedeki geleneksel güç dengesi siyasetinin yeniden ortaya çıkmasını önlemek için diğer Avrupa devletleriyle iyi ve yakın ilişkiler geliştirmeye ihtiyacı vardır (Webber, 2013:16).

Mesafe olarak yakın olan ve dolayısıyla düşük ikili işlem maliyetleri olan, ancak aynı zamanda dünyanın geri kalanından uzak olan; ekonomik büyüklük açısından büyük ve benzer olan ve üretimde daha fazla uzmanlaşmadan ve tüketim açısından ise çeşitlilikten yararlanan; geleneksel karşılaştırmalı avantajların değişiminden yararlanan ülkeler uluslararası ekonomik entegrasyon anlaşmalarını imzalamaktadır. Sonuçlar, kırk yılda (1960-2000) AET/AT/AB üyeliğinin ekonomik açıdan önemli bir büyüklüğe sahip olduğunu göstermektedir. Avrupa dışındaki politika yapıcılarının, 1957'deki büyük ekonomik entegrasyon anlaşması olan Roma Antlaşması'nın görünürdeki başarısından dersler çıkardığı öne sürülmektedir. AB' nin derin entegrasyonu, söz konusu anlaşmanın ticari etkilerini, serbest ticaret anlaşmaları olan diğer anlaşmaların çoğuna kıyasla daha fazla artırmıştır (Baier ve diğerleri, 2008:493). Aslında, Avrupa Serbest Ticaret Birliği'ne ortak üyeliğin üyelerin ticareti üzerinde AB'ye üyeliğe kıyasla iki kat daha fazla etkisi olduğu saptanmıştır (Baier ve diğerleri, 2008:475).

AB, üçüncü ülkeler ile bir bütün olarak yakın bir ticari ilişki içerisindedir. Bu ticari ilişkilerin sürdürülebilmesi amacıyla AB diğer ülkeler ile serbest ticaret, ticaret birlikleri ve tercihli ticaret anlaşmalarından oluşan ticari ilişkiler geliştirmiştir. Bu anlaşmaların ve birliklerin esası, genel anlamda üçüncü ülkeler ile kurulan ilişkilerde AB' nin egemenliğini tesis etmektir (Carchedi, 2009:304).

Bir sonraki bölümde Avrupa Ekonomik Alanı'nın ele alınmasının sebebi Avrupa Ekonomik Alanı üye ülkelerinin Avrupa Ortak Pazarı'nın bir parçası olarak nitelendirilmesidir.

2.2.3. Avrupa Ekonomik Alanı ve AB

Burada kısaca Avrupa Ekonomik Alanı ele alınacaktır. Burada ele alınmasının nedenlerinden biri Avrupa Ekonomik Alanı ile AB arasındaki ilişkiyi saptayabilmektir. Bir diğer neden ise Brexit tartışmalarına ilişkindir. İngiltere'nin AB'den ayrılmasıyla birlikte ticari ilişkilerinin hangi modele göre belirleneceği tartışmaları başlamıştır. Üç model etrafında tartışmalar şekillenmiştir. Bu modeller İsviçre modeli, Norveç modeli ve DTÖ modelidir. Bu tartışmalardan dolayı burada AB ile ilişkilerinde iki ayrı model olan İsviçre modeli ve Norveç modeline yer verilecektir. Avrupa Ekonomik Alanı (AEA) üye devletleri Avrupa Ortak Pazarının bir parçası olarak sayılmaktadırlar. Bu durumda bu ülkeler dört özgürlüğü sağlamakla yükümlüdürler. Malların, hizmetlerin, sermayenin ve iş gücünün serbest dolaşımı kastedilen dört özgürlüktür. AEA üyeleri, Ortak Pazar'a ilişkin tüm AB mevzuatını benimsemek zorundadır. Kısaca benimsemek zorunda oldukları alanlar ise şunlardır: İş hukuku, tüketicinin korunması, ürün standartları ve rekabet politikası. AEA üye devletleri de AB bütçesine katkıda bulunarak Ortak Pazar'ın bir parçası olmak için ödeme yapmaktadır. Ortak Pazar, hem ticaretin önüne çıkan sınır engellerini hem de uluslararası farklılıklardan kaynaklanan sınır ötesi engelleri azaltarak ticaret maliyetlerini düşürmektedir. Örneğin Ortak Pazar'da "pasaport hakları", bir üye devlette yerleşik finans firmalarına Ortak Pazar genelinde hizmet sunma hakkı verir ve bu sayede finansal hizmet ticaretinde sınır engellerini azaltmaktadır. Buna ek olarak mevzuat uyumu, üreticilerin mallarını farklı ülkelerdeki farklı ürün standartlarını karşılayacak şekilde uyarlamak zorunda kalmamalarını sağlamaktadır yine bu sayede sınır ötesi engeller azalmaktadır. Bununla birlikte, AEA ülkeleri ile AB arasındaki ticaret engelleri AB'nin içindeki ülkelere daha yüksek olmaktadır. Norveç, İzlanda ve Lihtenştayn AB'nin Gümrük Birliği'ne dahil değildir; bu şu anlama gelmektedir: AB dışındaki ülkelerle kendi dış tarifelerini belirleyebilirler ve kendi ticaret müzakerelerini yürütebilirler (Sampson, 2017:165).

İsviçre'nin AB ülkeleri ile olan ekonomik ilişkileri AEA ülkelerinden farklılık göstermektedir. İsviçre AB ile mal ticaretinde serbest ticaret anlaşması yapmaktadır. Ancak hizmet ticaretinde serbest ticaret anlaşması yapmamaktadır. Dolayısıyla da İsviçre'nin pasaport yoluyla AEA finansal hizmetler piyasalarına erişimi de yoktur (Ebell ve Warren, 2016:122).

Bir sonraki bölümde İngiltere'nin AB'ye üye olması ve ticari ilişkilerinin yoğunluğu incelenecektir.

2.3. TİCARİ ETKİNLİK YOĞUNLUĞU BAĞLAMINDA AB VE BİRLEŞİK KRALLIK İLİŞKİSİ

İngiltere'nin AB'ye üyelik başvurusundan üye olmasına kadar oldukça fazla tartışmalar yapılmıştır. Bu bölümde ilk olarak İngiltere'nin AB'ye üye olmasına ve *Commonwealth*'e yer verilecektir. Daha sonra ekonomik yapılar bağlamında aralarındaki farklılıklar açıklanacaktır. AB Birleşik Krallık'ın en önemli ticaret ortağıdır. Bu ortaklığı daha net ifade edebilmek amacıyla ilgili veriler kullanılarak, bu ortaklık çekim teorisi temelinde açıklanacaktır.

2.3.1. İngiltere'nin AB'ye Üye Olması ve *Commonwealth*

AB, İngiltere'nin ekonomik ve politik ilişkilerinde her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Oliver'in (2015:90), vurguladığı gibi İngiltere'nin Avrupa ile olan meselesi, Avrupa'da olmak ya da olmamak durumundan çok daha fazlasıdır. Parti politikaları, Britanya'nın değişen anayasası, kimlik politikaları, siyasi ekonomi, küreselleşme ve değişen Avrupa ile ilgili bir meseledir. İngiliz siyasi hayatındaki pek çok kişi ve partinin konumu, İngiltere'nin Avrupa Birliği (AB; İngiliz siyasi söyleminde 'Avrupa' ile aynı anlamda kullanılır) ile ilişkisinin en uygun biçiminin ne olduğu sorusuyla şekillenmiştir (Daddow, 2012:1-2).

1945'te Dışişleri Bakanı olan Ernest Bevin, Batı Avrupa ile yakın ekonomik ve siyasi işbirliği istemekteydi. Bevin, 1946 ve 1947 yılları arasında kıta ile bir gümrük birliği kurulması için baskı yaptı ve 1947 ve 1948 yıllarında, Batı Avrupa'nın Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nı (O.E.E.C.) kurmasına öncülük etti. Bevin (İngiltere) uzun vadede bir Avrupa "devleti" kurmayı düşünmüş olabilir, ancak yaklaşımı daha çok pragmatikti. *Commonwealth* gibi diğer İngiliz çıkarlarını korurken işbirliğini kademeli olarak geliştirmek istemiştir. Ancak Fransızlar resmi bir siyasi federasyona doğru hızla ilerlemek istiyorlardı ve İtalya, Belçika ve diğer ülkeler tarafından destekleniyorlardı. İkinci Dünya Savaşı'nda yenilgiye uğramış veya işgal edilmiş olan bu ülkeler AB'yi kurtuluş yolu olarak görüyorlardı: Bazı ülkeler ise dünyada Amerika ve Rusya'dan bağımsız bir 'üçüncü güç' oluşturmayı düşünüyorlardı (Young, 1985:925).

Whitehall (İngiliz Hükümeti) buna bir dizi itiraz sıralamıştır. Bu fikir Amerika ile olan ittifakını tehdit edecek (planın arkasındaki umutlardan biri olan Amerika ve Rusya'dan bağımsız bir 'üçüncü güç' yaratılabileceği ile ilgili olarak), İngiltere'nin Sterlin bölgesi ve *Commonwealth* ile olan özel bağlarını zayıflatacak ve öte yandan şüpheli ekonomik kazanımları olacaktı (hem Sterlin bölgesi hem de Avrupa dolar borçlusu olduğundan dolayı) (Young, 1985:935).

Avrupa yanlıları idealist bir yaklaşım sergiliyorlardı. Önce AB'nin 'ilkesini' kabul etmeye ve ayrıntıları daha sonra tartışmayı düşünüyorlardı (bu yaklaşım 1960'larda ve 1970'lerde pek çok kişinin sürdürdüğü bir yaklaşımdı). Öte yandan, Dışişleri Bakanlığı'nın ve dolayısıyla *Whitehall*'ın genel yaklaşımı, her bir teklifin gerçek etkisini dikkatle tartan 'uygulamalı' bir zihniyete yönelikti (Young, 1985:937).

Winston Churchill tarafından benimsenen İngiliz dış politikasını konumlandırmak gerekirse, 'Avrupa' çemberi, rutin olarak, 'İngilizce konuşan halklar' ve 'İmparatorluk-*Commonwealth* çemberlerinin' çok gerisinde, İngiltere'nin içinde faaliyet gösterdiği 'üç çember' arasında en az önemli olan olarak görülmüştür. Avrupa şüpheci bu sıralamayı benimsemekte, Britanya'nın çıkarlarını bölgesel değil küresel olarak görmektedir. Avrupa'yı Britanya'nın küresel hedefine ulaşmasında gereksiz ve kısıtlayıcı bir bölgesel engel olarak değerlendirmektedirler. Yirminci yüzyılda iki küresel savaş ve dekolonizasyon dönemi ilerledikçe ABD gibi aktörler ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) gibi örgütler Britanya'nın tercih ettiği stratejik ittifak olarak İmparatorluğun yerini almaya başlamıştı, ancak Londra *Commonwealth*'i kurarak seçeneklerini ayrıca belirledi (Daddow, 2012:5).

1960'larda ve 1970'lerde katılım dış politika gündemindeyken hükümetler 'Avrupa'yı son çare olarak gördüler. Sonuç olarak, Avrupa her zaman İngilizler için 'tercih edilen seçim' olarak formüle edilmiş ve görülmüştür. Bu şekilde Avrupa, Avrupa'nın 'içinde' ya da 'dışında' olabilen ancak çoğunlukla Avrupa'dan 'yarı kopuk' olan İngilizler için her zaman bir seçim olarak sunulmuş ve öyle görülmüştür (Daddow, 2012:5).

Birleşik Krallık EFTA'nın kurulmasını teşvik etmişti ancak EFTA AET'ye kıyasla pazar ölçek etkisi yaratacak kadar büyük değildi. Birleşik Krallık 1961 yılında AB'nin öncü oluşumu olan AET'e üyelik başvurusunda bulundu. Birleşik Krallık, AET'nin çok daha büyük ve hızlı büyüyen bir pazar olması karşısında firmalarının artan ayrımcılık ve

dezavantajlarla karşı karşıya olduğunu fark etti. AET firmaları daha büyük ölçek ekonomilerinden yararlanmaktaydı ancak Birleşik Krallık firmaları bu durumdan faydalanmak için daha az alana sahipti (Baldwin 2016'den akt. Latorre, Oleksyuk, Yonezawa ve Robinson, 2019:14). Bütünleşme açısından Batı Avrupa'da kömür ve çelik endüstrilerinin kurulması ve 1986 yılında Tek Pazar'ın oluşturulması önemli başarılar olarak nitelendirilmektedir. Ancak bütünleşme süreci sorunsuz bir şekilde ilerlememiştir. Sorunlardan ilki, İngiliz hükümetinin, 1957 yılında Roma Antlaşması'nın imzalanmasını ve AET'nin kurulmasını sağlayacak görüşmelerden çekilmeye karar vermesiydi (Maitland, 2001:2). İngiltere başlangıçta üyelik fikrini kabul etmemesine rağmen, daha sonra fikrini değiştirerek aşağıda sayılan nedenlerden dolayı AET'ye başvurdu. İlk olarak ortak pazarın oldukça fazla başarı kazanmasıdır. İkincisi, sterlinin geçerli olduğu bölgeler İngiliz ihracatını tüketememeye başlamışlardı. Üçüncü neden ise, ortak pazar ülkelerindeki sermayelerin oluşturdukları Avrupa görünümü firmaların önemini İngiliz sermayesi kavramıştı. Avrupa'daki bu firmalar Amerikan firmaları ölçeğine ulaştıkları zaman İngiliz endüstrisine dünya pazarlarında yer bırakmayacaklardı (Mandel, 1970:69'dan akt. Carchedi, 2009:37). Bu sebepler göz önüne alındığında, 1970'lerin başlarında tekrar başvuru yapan Birleşik Krallık, 1973 yılında topluluğa katılmasının onaylanmasıyla topluluğun bir üyesi haline gelmiştir.

1957 tarihli Roma Antlaşması'nın imzalanmasından sonra AET'nin istikrarlı bir şekilde ilerlemesi üzerine, İngiltere Başbakanı olan Harold Macmillan'ın AET'ye olan bakış açısını tersine çevirdi. 1960 yılında altı üye devlet ile müzakereler gerçekleştirilmiştir (Maitland, 2001:4). Müzakerelere verilen ara sırasında Londra'da *Commonwealth* ülkelerinin Başbakanları ile toplantı yapılmıştır. Tarım ürünlerine yönelik taleplerde bulunulmakla birlikte asıl itirazlar siyasi olmuştur. Bunun üzerine Harold Macmillan, İmparatorluk döneminin geride kaldığını ancak İngiltere'nin topluluk üyesi olmasıyla birlikte daha fazla siyasi ve ekonomik ayrıcalık kazanacağını sonuçta bu durumun *Commonwealth* ülkelerine doğrudan fayda sağlayacağını ileri sürdü. Topluluğa katılımı birlikte *Commonwealth* ülkelerinin daha büyük bir pazarda ticaret yapabilmeleri için en iyi koşullarının sağlandığının güvencesini verdi (Maitland, 2001:6).

Topluluğa katılmadan önce Birleşik Krallık topluluk finansman sistemini kabul etmeyi düşünüyordu fakat *Commonwealth* ülkelerinin çiftçilerinin ihtiyaçlarının

karşılanmasının sağlanmasına ilişkin kaygılıydı. Ancak Yeni Zelanda için süt ürünlerinin büyük pazara erişimi Yeni Zelanda'nın kabul edeceği şekilde kesinleştirildi. Yine *Commonwealth* ülkelerinin ihracatları için görüşülen şartları onayladılar. *Commonwealth* ülkeleri topluluk üye ülkelerinin eski sömürgeleriyle aynı imtiyazlara sahip olacaklardı (Maitland, 2001:7).

Sterlinin rezerv para birimi olarak statüsü de bir diğer sorundu. Topluluk üye devletlerinin para birimlerinin eşit statüye sahip olması gerekiyordu aksi takdirde Roma Antlaşması'nda kabul edilen ekonomik ve parasal birlik hedefine ulaşmak mümkün olmazdı. Edward Heath, Birleşik Krallık ödemeler dengesine çok fazla yük getirilmemesi koşuluyla, sterlin bakiyelerinin azaltılması için gereken çabanın gösterileceğini kabul etmiştir (Maitland, 2001:7).

Topluluğa üye olduktan bu yana geçen yıllar içerisinde, *Commonwealth* ülkelerinin gıda maddeleri üreticileri yeni pazarlar buldu ve yeni ilişkiler geliştirdiler. Gelişmekte olan ülkeler Lomé Anlaşmalarından yararlandılar ve DTÖ'de kendi çıkarlarını savundular (Maitland, 2001:8).

2.3.2. Ekonomik Yapılar Bağlamında AB ve İngiltere İlişkisi

AB ve İngiltere arasında ekonomik yapılar açısından oldukça önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu başlıkta bu farklılıklar açıklanacaktır. Holmes (2001:135), ekonomik yapılardaki farklılıkları şu şekilde açıklamaktadır. İngiltere kıtadaki ülkelerden farklı bir ticaret ve yatırım modeline sahiptir. AB üyeleri arasında sadece Almanya'nın küresel ticaret profili İngiltere'nin ticaret profiline benzerdir. Aynı zamanda Birleşik Krallık ve ABD arasındaki ekonomik ve siyasal düşüncedeki benzerlikler de ön plana çıkmaktadır. Pound, döviz piyasalarında genellikle dolara göre hareket etmektedir ve bu paralellik hem ekonomik çıkarlardaki benzerlikleri hem de İngiltere ile ABD arasındaki ortak iktisadi düşünceyi yansıtmaktadır. Her iki ülke de serbest ticareti, serbest piyasaları ve Adam Smith ve David Ricardo ile başlayan Anglo-Sakson iktisadi düşüncesine dayalı küresel ekonomi yaklaşımını tercih etmektedir. Merkantilist düşünce, Avrupa Sosyal Modeli'nin desteklenmesinin de gösterdiği gibi kıtadaki ekonomik düşünceye hakimdir (Holmes, 2001:135).

Faiz oranlarındaki farklılıklarsa şu şekilde açıklanmaktadır. Birleşik Krallık konut piyasası, değişken ipotek faiz oranları ve konut maliyetlerinin hane halkı harcamalarının çok daha büyük bir bölümünü oluşturması nedeniyle kıta konut piyasasından oldukça farklıdır. Birleşik Krallık'ta ipotek ödemeleri gelirin ortalama yüzde 10,9'unu oluştururken bu oran kıtada gelirin yüzde 3,5'ini oluşturmaktadır. Birleşik Krallık, her ipotegi etkileyen faiz oranlarının hesap vermeyen bir kurum olan Avrupa Merkez Bankası tarafından belirlenmesine karşı çıkmaktadır. Emekli maaşlarının finansmanı Birleşik Krallık'ta kıtada olduğundan farklıdır. Avam Kamarası Sosyal Güvenlik Seçim Komitesi, tek para birimine geçildiğinde Britanyalı vergi mükelleflerinin kıta ülkelerinin emeklilik yükümlülüklerinin en azından bir kısmını ödemek zorunda kalabileceğini ileri sürmüştür. Öte yandan iş gücü piyasasına ilişkin olarak şu farklılık da iddia edilmektedir. Avrupa'nın önemli bir özelliği olan esnek olmayan iş gücü piyasasına kıyasla İngiltere, 1980'lerin Thatcher reformlarının bir sonucu olarak gösterilen esnek bir iş gücü piyasasına sahiptir (Holmes, 2001:135-136). Aynı zamanda Birleşik Krallık modelinde esnek iş gücü piyasaları uzun vadede uyum sağlamaktadır. Birleşik Krallık, ürün ve iş gücü piyasaları açısından Dünya Ekonomik Forumu, OECD ve Dünya Bankası tarafından büyük ekonomiler arasında en az düzenlemeye tabii tutulan piyasalara sahip ülkeler arasında gösterilmektedir (Ebell ve Warren, 2016:129).

İngiltere, OTP, Ortak Balıkçılık Politikası (OBP) ve Birleşik Krallık'ın her yıl net katkı sağladığı bütçe politikası gibi AB'nin mevcut ortak politikalarından bazılarını kabul etmekte sorun yaşamıştır. Bu sorunlar İngiliz ve Avrupa ekonomileri arasındaki ciddi yapısal farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Tarım açısından ele alındığında İngiliz tarım sektörü, ekonominin geri kalanına oranla kıtaya göre çok daha küçük bir sektörü oluşturmaktadır. İngiliz hükümetlerinin OTP' de reform yapılması çağrısında bulunmasının bu sebeple olduğu anlaşılmaktadır, ancak İngiliz çıkarlarına OTP' yi yeniden kabul ederek değil, ondan vazgeçerek daha iyi hizmet edileceği öne sürülmektedir. Sonuç olarak eğer bu politikaları kabul etmek yeterince zorsa, tek bir para politikası daha da kabul edilemez olacaktır (Holmes, 2001:136-137).

Britanya'nın, Thatcher ve Major hükümetlerinin özelleştirme politikalarının bir sonucu olarak kıtaya kıyasla çok daha yüksek düzeyde özelleştirme ve deregülasyona sahip olduğu ve Orta ve Doğu Avrupa'nın yeni piyasa ekonomisi haricinde Avrupa'da eşdeğer politikaların izlenmediği vurgulanan hususlardandır. Yine bütün bu açıklanan ekonomik

yapıdaki farklılıklara ek olarak Britanya'nın para birimi olan Pound, herhangi bir kıta para birimine benzemeyen bir petro-para birimi olduğu açıklanmaktadır. Pound'un değeri, kıta para birimlerine göre bir petrol krizinden daha fazla etkilenecektir (Holmes, 2001:137).

Finans sektörü ise İngiltere'nin belki de AB'den ayrılan en önemli yönüdür. Londra Avrupa'nın en önemli finans merkezlerinden birisidir ve finans ve sigorta hizmetleri 2014 yılında Birleşik Krallık katma değerinin yüzde 7,5'ini ve ihracatının yüzde 13'ünü oluşturmuştur (Office for National Statistics 2016a,b). Oliver Wyman'ın (2016) tahminlerine göre finans sektörü gelirlerinin dörtte biri AB'den gelmektedir. İngiltere Ortak Pazar'dan ayrıldığında İngiltere merkezli finans şirketleri pasaport haklarını kaybedecek ve Avrupa pazarlarına erişimde şirketler daha yüksek engellerle karşılaşacaktır (Sampson, 2017:171).

İngiltere ile Avrupa kıtasının merkez ekonomileri arasında kamu yatırımları için kamu borcu seviyelerindeki önemli farklılıkların altı çizilmektedir. 2007 yılında, tüm AB ülkeleri ortalamasının yüzde 58 olduğu kamu borcunun GSYİH'ye oranı, İngiltere'de yüzde 43.6 olarak gerçekleşmiştir. Fransa da söz konusu oran yüzde 63.9 iken, Almanya'da bu oran yüzde 64.9'du. Aynı zamanda İngiliz ekonomisini AB'nin çekirdek ekonomilerinden ayıran başka özellikler de söz konusudur (Gowland, Turner ve Wright, 2010:234). Bu özellikler daha düşük gerçekleştirilen refah harcamaları, daha düşük olan işçi koruma düzeyleri, daha liberal piyasalar ve finansal hizmetler gibi belirli ekonomik sektörlerde daha büyük pay ve bu sektörlerle olan bağımlılıktır (Fella 2002: 225 akt. Gowland, Turner ve Wright, 2010:234).

2007-2008 ekonomik, parasal ve finansal krizlerinde, İngiliz ekonomisinin, kıta Avrupası ekonomilerine göre değil de, daha çok ABD ekonomisine benzer bir görünüm izlediği kaydedilmektedir. İngiltere, bir finans ve bankacılık krizinin üstüne bir ekonomik durgunluk yaşarken, kıta AB ülkeleri ekonomilerinin çoğunda bunun tersi daha açık bir şekilde görülmüştür (Gowland, Turner ve Wright, 2010:234-235).

Sonuç itibariyle İngiltere, tarım ve finans sektörü, iş gücü piyasalarında AB ile büyük ölçüde farklılık göstermektedir. İngiltere ekonomik yapı bağlamında birinci bölümde açıklandığı üzere eski bir kolonisi olan ABD ile daha fazla benzerlik gösterirken, AB ile farklılaşmaktadır.

2.3.3. AB-Birleşik Krallık'ın Ticari İlişkisi

Daha önce de belirtildiği gibi AB Birleşik Krallık'ın en önemli ticaret ortağıdır. Bu ticaret ortaklığının somutlaştırmak amacıyla bu bölümde ilgili veriler kullanılacaktır. Aynı zamanda üyeliğin Birleşik Krallık'ın ticareti üzerindeki etkisine yer verilecektir. AB-Birleşik Krallık arasındaki ticaretin yüksek olması çekim modeli çerçevesinde açıklanacaktır.

Tablo 2: Ticaret: Birleşik Krallık'ın ticari hizmetlerinin toplam ticaret içindeki payında uzun vadeli eğilimler

	İhracat	İthalat	Toplam Ticaret
1980	31.1	21.8	26.4
1990	29.1	20.1	24.1
2000	41.5	27.7	33.9
2010	63.4	27.8	42.5

Kaynak: Ebell, M., & Warren, J. (2016). The Long-Term Economic Impact of Leaving the EU. *National Institute Economic Review*, 236(1), 121–138.

Birleşik Krallık için, 1990 öncesinde ticaret çok daha fazla mal ağırlıklıydı (Ebell ve Warren, 2016:123). Tablo 2'de yer alan oranları Ebell ve Warren (2016:123), şu şekilde açıklamaktadır: Hizmet ticaretinin en yoğun dönem olan 1995 yılından sonra yalnızca Norveç ve İsviçre EFTA/AEA üyesi olarak kaldı. İsviçre, hizmetler için Ortak Pazar'a dahil değildir. Bu nedenle tahminler, AB ve EFTA/AEA üyeliğinin mal ticareti

üzerindeki etkisini büyük ölçüde yansıtır gibi görünmektedir. İsviçre ve Norveç için mal ticaretinde tahmin edilen azalmanın olası nedeni, bu ülkelerden hiçbirinin AB'nin gümrük birliğine dahil olmamasından kaynaklanıyor olabileceğidir. Bu durum, özellikle karmaşık tedarik zincirlerine sahip ürünler için Norveç ve İsviçre'nin AB ile olan mal ticaretinin zorlaşmasına yol açmaktadır.

AB üyeliği Birleşik Krallık'ın hizmetler ve küresel değer zinciri ticaretini önemli ölçüde etkilemiştir. Üyeliği sayesinde Birleşik Krallık'ın hizmet ticareti iki kattan daha fazla artmıştır. AB Birleşik Krallık'ın en önemli ticaret ortağı konumundadır. AB Birleşik Krallık'ın mal ve hizmet ihracatının yüzde 52'sini oluşturmaktadır. Öte yandan Birleşik Krallık bölgesel değer zincirlerine yakından entegre olmuştur. Derin ticaret anlaşmalarının mal ve hizmet ticaretini ortalama olarak yüzde 42 oranında artırdığı tespit edilmiştir. Birleşik Krallık'ın ticaret anlaşmalarının derinliği ise hizmet ticaretini güçlü bir şekilde artırdığı bulunmuştur: Birleşik Krallık'ın AB üyeliği ve AB'nin üçüncü ülkelerle imzaladığı derin ticaret anlaşmalarına katılımının bir sonucu olarak ülkenin hizmet ticareti iki kattan fazla artmıştır (Osnago, Ruta ve Mulabdic, 2017:3).

Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması durumunda GSYİH, tüketim ve reel ücretler AB'de kalınan döneme kıyasla düşmektedir (Ebell, Hurst ve Warren, 2016:197). AB'den ayrılma kararı, Birleşik Krallık'ın bir üye devlet olarak kalmasına kıyasla Birleşik Krallık GSYİH'sı üzerinde olumsuz bir etki gösterecektir (Baker, Carreras, Kirby Meaning ve Piggott, 2016:348).

Tablo 3: Birleşik Krallık tarafından 2021 yılında ihraç edilen ürünler için ithalatçı ülkeler listesi

İthalatçı	2021'de ihraç edilen değer (bin ABD Doları)	Ticaret dengesi 2021 (bin ABD doları)	Birleşik Krallık'ın ihracatındaki payı (%)	Dünya ithalatında ortak ülkelerin sıralaması	Ortak dünya ülkelerin ithalatındaki payı (%)
Dünya	470,547,786	-217,688,753	100		100
ABD	59,891,117	200,045	12.7	1	13.1
Almanya	40,956,680	-34,556,287	8.7	3	6.3
İsviçre	39,648,126	28,717,171	8.4	21	1.4

Hollanda	37,015,920	-4,605,101	7.9	8	2.8
İrlanda	29,135,166	9,689,730	6.2	35	0.5
Fransa	26,360,468	-4,292,659	5.6	6	3.1
Çin	20,890,207	-70,271,985	4.4	2	11.9
Belçika	19,964,969	-11,099,049	4.2	12	2.4

Kaynak: ITC hesaplamaları HM Revenue & Customs (HMRC) istatistiklerine dayanmaktadır.

Veriler <https://www.trademapp.org/Index.aspx> adresinden alınmıştır.

Tablo 3'te Birleşik Krallık'ın ihracat yaptığı ülkelerin 2021 yılındaki verileri yer almaktadır. Görüldüğü üzere Birleşik Krallık en fazla ihracatı ABD'ye yapmaktadır. ABD'nin Birleşik Krallık ihracatı içerisindeki payı yüzde 12.7'dir. Dikkat edilirse dünya ithalatı sıralamasında ABD ilk sırada yer almaktadır. ABD'yi Almanya takip etmektedir. Almanya'nın Birleşik Krallık ihracatı içerisindeki payı yüzde 8.7'dir. Tablo 3'te görüldüğü gibi Birleşik Krallık'ın ihracat yaptığı ilk sekiz ülke içerisinde (Çin ve ABD hariç) tümü Avrupa kıtasında yer almaktadır. Dolayısıyla coğrafi açıdan yakın olan ülkelerin birbirleriyle daha fazla ticaret yaptıkları tezini bu verileri göz önünde bulundurarak belirtmek mümkündür.

Tablo 4: Birleşik Krallık tarafından 2021 yılında ithal edilen ürünler için tedarikçi ülkelerin listesi

İhracatçı	2021'de ithal edilen değer (bin ABD Doları)	Ticaret dengesi 2021 (bin ABD doları)	Birleşik Krallık'ın ithalatındaki payı (%)	Ortak ülkelerin dünya ihracatındaki sıralaması	Ortak ülkelerin dünya ihracatındaki payı (%)	Ortak ülkeler ile tüm ithalat pazarları arasındaki ortalama mesafe (km)
Dünya	688,236,539	-217,688,753	100		100	
Çin	91,162,192	-70,271,985	13.2	1	15.2	6,666
Almanya	75,512,967	-34,556,287	11	3	7.4	3,052
ABD	59,691,072	200,045	8.7	2	7.9	6,744
Hollanda	41,621,021	-4,605,101	6	5	3.1	2,227
Norveç	35,965,984	-31,784,019	5.2	34	0.7	2,130
Belçika	31,064,018	-11,099,049	4.5	10	2.5	2,266

Fransa	30,653,127	-4,292,659	4.5	9	2.6	2,986
İtalya	25,916,257	-13,741,857	3.8	8	2.8	3,075

Kaynak: ITC hesaplamaları HM Revenue & Customs (HMRC) istatistiklerine dayanmaktadır. Veriler <https://www.trademap.org/Index.aspx> adresinden alınmıştır.

Tablo 4'te Birleşik Krallık'ın ithalat yaptığı ülkelerin 2021 yılındaki verileri yer almaktadır. Birleşik Krallık'ın en fazla ithalat yaptığı ülke Çin'dir. Çin'in Birleşik Krallık ithalatındaki payı yüzde 13.2'dir. Çin'in ilk sırada yer almasının nedeni küresel ekonomideki önemli bir tedarikçi olmasından kaynaklanıyor olabilir. Zaten Tablo 4'te görüleceği üzere dünya ihracat sıralamasında ilk sırada Çin yer almaktadır. İkinci sırada Almanya yer almaktadır. Almanya'nın Birleşik Krallık ithalatındaki payı yüzde 11'dir. Birleşik Krallık'ın ihracat yaptığı ülkeler hakkında yapılacak analizleri ithalat yaptığı ülkeler hakkında da söylemek mümkündür. Çünkü ithalat yaptığı ilk sekiz ülkenin yine aynı şekilde (Çin ve ABD hariç) tümü Avrupa kıtasında yer almaktadır. Birleşik Krallık'ın en fazla ithalat yaptığı ülkeleri göz önüne alınırsa coğrafi açıdan yakın olan ülkelerin birbirleriyle daha fazla ticaret yaptıkları tezinin doğru olacağını belirtmek mümkün hale gelecektir.

Sonuç itibariyle Avrupa şüphelilerince, Avrupa'nın Birleşik Krallık'ın küresel hedeflerine ulaşmasında engel teşkil ettiği savunulmuştur. Ancak AB'nin Birleşik Krallık ticareti üzerinde büyük bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Coğrafi olarak yakın konumda olmaları ticari ilişkilerinin oldukça yoğunlaşmasını sağlamıştır.

2.4. İKTİSADİ BÜTÜNLEŞME VE TİCARİ ETKİNLİK EKSENİNDE AB İLE İNGİLTERE-İSKOÇYA İLİŞKİSİ

Bu bölümde AB-İngiltere-İskoçya ile AB-İskoçya ilişkisi ele alınacaktır. Bu ilişkilerin ele alınmasının sebebi AB üyesi olunmasıyla birlikte, Birleşik Krallık iç politikasının da değişime uğramaya başlamasıdır. İngiltere'nin AB'ye üye olmasıyla İskoçya'nın İngiltere ile 1707 tarihinden beri olan birliğini özellikle 1970'ler itibariyle sorgulamaya başlaması aynı dönemlere denk gelmektedir. İskoçya'nın bağımsızlık istemesinin nedeni AB üyeliği olmamıştır. Ancak AB üyeliği ile İskoçya'nın bağımsızlık talepleri

arasında zaman bakımından olan bu paralellik AB-İskoçya ilişkisiyle birlikte İngiltere-İskoçya ilişkisini de etkilemiştir.

Ulus-üstü karakterine rağmen AB, hükümetler arası bir oluşum olmaya devam etmektedir. Bu nedenden dolayı, üye devletlerin hükümetleri kilit oyunculardır. Bu nedenden dolayı AB, bölgeler ve devletsiz uluslar için bir tür zorluk teşkil etmektedir. Bölgeler ve devletsiz uluslar AT'nin ilk otuz yılında, resmi olarak, AT politikalarının belirlenmesine doğrudan katılımdan büyük ölçüde hariç tutuldular. Bunun önemli bir sonucu, zaman içinde, politika alanında karar alma yetkisinin giderek daha fazla Brüksel'de toplanması olmuştur. Bu durum, Birleşik Krallık gibi daha merkezi devletlerdeki bölgelerin etkisinin sorgulanması gerektiği sonucuna yol açmaktadır (Gowland, Turner ve Wright, 2010:128-130).

2.4.1. AB-İskoçya

Birleşik Krallık'ın AT'ye katılmasından çok önce, İskoç siyasi ve ekonomik eliti AT üyeliğinin artıları ve eksileri konusunda bölünmüştü. 1961 yılında İskoç Ulusal Partisi (SNP), Harold Macmillan'a Westminster'in egemenliğini AT'ye devretme yetkisi olmadığını ilettiler ve İngiliz ve İskoç parlamentolarının yeniden konvansiyonunu talep etti. 1967 yılında İskoç Esnaf Birliği Kongresi ise, *Commonwealth* ile olan ticareti zayıflatacağı gerekçesiyle üyeliğe karşı çıktı. 1975 yılında AT üyeliğine yönelik yapılan referandum için SNP' den bazıları, İskoçya'nın Birleşik Krallık'ın geri kalanından ayrılması gerektiğini ve kendi koşullarıyla üyelik için yeniden başvurması halinde "hayır oyu" verilmesi çağrısında bulunmuştur (Gowland, Turner ve Wright, 2010:132-133). Üyeliğin ilk yıllarında, Kuzey İrlanda, İskoçya ve Galler, İngiltere'nin kuzeyindeki çevre bölgelerde, AT üyeliğine karşı daha fazla muhalefet vardı. Bu muhalefetin nedeni, daha büyük bir pazar içinde ekonomik periferide kalmanın artacağı korkusuydu. Çelik endüstrisi ve balıkçılık gibi alanlarda sektörel kaygılar muhalefetin daha da körüklenmesine yol açtı. Periferide kalma korkusunun siyasi boyutları da vardı. Ulusal egemenlik isteyen Galli ve İskoç milliyetçiler Brüksel'i Londra'dan daha iyi bir yer olarak nitelendirmemekteydiler (Jones ve Keating, 1995:93-94). AT'ye katılmak, özellikle Galler ve İskoçya için bilinmeyene atılan bir adımdı. Özerkliklerini kaybetme ihtimali vardı, çünkü karar alma mekanizması fiziksel ve siyasi olarak daha da uzaklaşacak gibi görünüyordu. Katılımın ardından kararlar Londra'da alınmaktansa, AT

antlaşmalarının mümkün kıldığı ölçüde ilgili politikaları Brüksel belirleyecekti. O döneme kadar Londra'daki politika yapıcılara doğrudan erişebiliyorlardı. Her bölgenin Birleşik Krallık kabinesinin bir üyesi olan kendi bakanı vardı ve bu sayede siyasi çıkarlarının hükümetin en üst düzeylerinde desteklenmesini ve savunulmasını garantilemiş oluyorlardı. Oysa üye olduktan sonra Brüksel'in yetki alanına giren politika alanlarında karar alma sürecine erişimleri dolaylı yoldan olacaktı. Sonuç itibariyle, Birleşik Krallık AT'ye katıldığı andan itibaren, bu durum İskoçya ve Galler'in sahip olduğu göreceli özerkliği tehdit etmiştir. Kuzey İrlanda'nın iki ülkeye nazaran ayrı olmasının sebebi doğrudan yönetim sonrasında kısmen de olsa önemli bir özerkliğe sahip olmasıdır (Gowland, Turner ve Wright, 2010:131). İngiltere'nin 1973'te AT' ye katılması İngiliz anayasasını ve parti siyasetini büyük ölçüde etkiledi. Anayasal açıdan, uluslarüstü bir unsur, İngiliz Parlamentosu'nun egemenlik durumunu etkileyerek değiştirmiştir. Siyasal açıdan, SNP için yeni fırsatlar oluşmuştur. Başlangıçta, SNP'nin üyeliğe karşı çıkmasına rağmen, 1970'lerin sonu ve 1980'ler itibariyle politikasını değiştirmiştir. Sonuç olarak SNP, seçim kampanyasını Avrupa'yı da kapsayacak şekilde düzenlemiş ve 1988 yılında 'İskoçya'nın Petrolü' sloganını 'Avrupa'da Bağımsızlık' ile değiştirmiştir (Glen, 2008:64; Gowland, Turner ve Wright, 2010:135-136).

1980'li yıllara gelindiğinde İskoçya Ofisi'nin Avrupalılaşması hız kazandığı görülmektedir. Brüksel'de giderek daha fazla karar alındıkça, Avrupa konularına ilişkin sorumluluk da kademeli bir şekilde Londra'dan Edinburgh'a dağıtıldı. Bu sorumluluk, *Whitehall*'da olan önemli bakanlıkların yetkisinde kalan stratejik konularla ilişkin değildi. Daha çok suyun saflığı ya da korunması gibi daha teknik politikalarla ilgiliydi. Bunun böyle olmasının nedeni Londra'daki bakanlıkların iş yükünün fazla olmasıydı. Dolayısıyla İskoçya Ofisi'nin ek Avrupa işleri üstlenmesi mantıklı olarak görülmüştür. 1980'li yılların sonuna doğru İskoçya Ofisi, herhangi bir politikada Birleşik Krallık çizgisiyle çatışmamasını sağlamaya niyetli olsa da, Avrupa Komisyonu ile giderek daha fazla resmi olmayan yollar açtı (Gowland, Turner ve Wright, 2010:133-134).

Daha önce de bahsedildiği üzere özellikle 1980'li yıllar itibariyle İskoçya'nın imparatorluk içerisindeki konumu sorgulanmaya başlanmış ve İskoçya İngiltere'ye karşı Avrupa'ya yönelmiştir. Böylece İskoçya'nın denge arayışı Fransa ve Birleşik Krallık'tan Avrupa'ya geçti (Mackenzie, 2016:2). Başlangıçtaki şüpheciliğine rağmen SNP zamanla AT' ye daha mutabık olmuştur. 1980'ler sona ererken SNP' nin başlıca

amacı 'Avrupa'da bağımsızlık' haline dönüştü. AT'de bölgesel temsilin yeterliliği 1980'lerin sonlarında ve 1990'larda daha da politize hale geldi. AT'nin etkisinin giderek daha kapsamlı hale geldiği bir dönemde, Birleşik Krallık hükümetinin bölgenin çıkarlarının kendi ellerinde olduğunu gösterme sorumluluğu giderek artıyordu. Bu özellikle İskoçya için geçerliydi (Gowland, Turner ve Wright, 2010:135-136).

İskoçya ekonomisi sınırlı bir iç pazara sahip olmakla birlikte, Birleşik Krallık'ın geri kalanına oranla ihracata daha fazla bağımlıdır. Dolayısıyla, İskoçya ekonomisinin istikrarlı bir şekilde büyümesi için dünyanın en büyük pazarlarından biri olan AB'ye erişimi önemlidir (Glen, 2008:65). İskoçya AB bölgesel kalkınma fonlarından büyük ölçüde yararlanmaktadır. İskoç tarımı çok büyük oranda OTP'den sağlanan sübvansiyonlara bağlı haldedir (Mackenzie, 2016:2). İskoçya Ofisi OBP'ye kayıtsız kalamamıştır. Bunun nedeni, ilk altı üye devletin Birleşik Krallık'ın katılımından önce balıkçılık konusunda bir politika belirlemiş olması ve Birleşik Krallık Hükümeti'ne de bu politikanın sunulmuş olmasıdır. Heath ve hükümeti ise balıkçılığı önemli bir mesele olarak görmemiştir. Hâlbuki OBP özellikle sınırın kuzeyinde oldukça tartışmalı bir konuydu zira Birleşik Krallık'ta avlanan balıkların büyük bir kısmı İskoçya'da karaya çıkarılıyordu ve sektör ülkenin kuzey ve doğusunda önemli oranda istihdam sağlamaktaydı. Dolayısıyla üyeliğin ilk on yılı boyunca İskoçya Ofisi, OBP daha kapsamlı bir şekilde ilerledikçe İskoçya, balıkçıların çıkarlarını savunmaya çalıştı. Ancak zaman geçtikçe OBP hem İskoçya'da hem de İngiltere'nin bazı bölgelerinde popülerliğini yitirmeye başlamıştır (Gowland, Turner ve Wright, 2010:133).

2.4.2. Bölgesel Politika

1970'lerden itibaren bölgesel politikalar değişime uğradı ve 1990'lı yıllardan itibaren köklü bir değişimden geçti. Bölge önemli bir oyuncu olarak ön plana çıktı (Keating, 1998:221-2). Ulus-üstü düzeyde AB, politika oluşturma süreçlerine bölgesel boyutları giderek daha fazla dahil etmeye başlamıştır. 1990'lı yılların başlangıcıyla birlikte Bölgeler Komitesi'nin kurulması, yapısal fonlar ve AB'nin genişletilmiş bölgesel politikaları, AB ile üye ülkelerin bölgeleri arasındaki yeni bağlantıların oluşmasını sağlamıştır (Glen, 2008:59-60).

Bölgeselcilik tartışmaları bağlamında birkaç nedenden ötürü İskoçya'nın özel bir yeri vardır. İlk neden, İskoçya'nın bağımsızlık talep etmesi ile Birleşik Krallık'ın Avrupa'ya katılmasının aynı tarihlere rastlamasıdır. Aslında bu iki durum birbirini etkilememiştir, ancak üyelik bağımsızlık talep eden güçlere daha fazla özerklik taleplerinin ifade edilmiş şekillerinde farklı alternatifler sundu. Bağımsızlık talep edenler için üyelik, küçük ülkelerin tek başlarına hareket etmelerini sağlaması anlamına gelmektedir. İkinci neden, son zamanlarda Birleşik Krallık ile İskoçya arasında yaşanan geniş kapsamlı anayasal değişimlerdir. İskoçlar, Haziran 1999'da, yaklaşık olarak üç yüzyılın ardından ilk kez parlamentolarını seçmek için oy vermek üzere sandık başına gitti. Bunun sonucunda, İskoç perspektifinden bağımsızlık politikalarının ileri sürüldüğü yeni İskoçya-AB ilişkileri kuruldu. Üçüncü neden, İskoçya'nın, AB ve dünyanın diğer bölgelerinde görülen merkezileştirici eğilimlere meydan okuyan bir trendi yansıtması olarak gösterilmektedir (Glen, 2008:60-61).

1998 yılındaki İskoçya Yasası, Westminster ile İskoçya Yönetimi arasındaki yasama paylaşımını belirlemiştir. Bu yasaya göre, iç meseleler olan eğitim, adalet, sağlık ve tarım gibi konular üzerinde İskoçya Yönetimi söz sahibi olurken, dış politikalarla ilgili tüm konular Birleşik Krallık Parlamentosu'na bırakılmıştır. Ancak İskoç Parlamentosu'nun AB hukukuna aykırı yasalar çıkarması yasaklanmış ve kendi görev alanına giren konularda AB mevzuatını incelemesi uygulaması kararına bağlanmıştır. İskoçya Parlamentosu'nun kurulması, Birleşik Krallık iç siyasi düzenlemelerini büyük ölçüde değiştirmiştir ve paylaşılan yetkiler sistemi oldukça merkezi olan yetki sisteminin yerine getirilmiştir (Glen, 2008:65).

Parlamente egemenlik, Avrupa bütünleşmesiyle beraber sorgulanır hale gelmiştir. Yetki devri sonrasında, İskoç parlamentosunun sadece kendisine bağlı bir hükümetle yetinmeyeceği anlamına gelmekle birlikte, yetki devri sonucunda kaçınılmaz olarak bağımsızlık kazanacağını ifade etmemektedir. İskoçya, AB üye ülkeler arasında kendine özel bir konum arayan devletsiz uluslar ve güçlü bölgeler arasında yerini alacaktır (Keating, 1998:233). İskoçya, İskoç kültürünün ve kendi içinde barındırdığı "etnik" farklılıkların, daha büyük bir piyasa ile bütünleşmesinde etkili olmadığını veyahut engel oluşturmadığını ayrıca kültürel etkenlerle betimlenen milliyetçiliğin yükselişinde kültür dışı sebeplerin etkili olduğunu kanıtlamaktadır. Öte yandan, İskoçya uluslaşma

sürecindeki homojenleştirmenin üretime bağlı olan karakterini de doğrulamaktadır (Akbulut, 2014:36).

Ekonomik farklılıklar ülkeler arasında olduğu gibi ülkelerin kendi içerisinde de mevcuttur. Bu farklılıklar uzun dönem boyunca kalıcılık göstermektedir. Yoksul bölgeler yoksul kalmaya devam ederken, zengin bölgeler daha da zenginleşmektedir. Bölgesel çalışmaların gösterdiği gibi ekonomik olarak güçlü firmalar sıklıkla belli bölgelerde yoğunlaşmaktadırlar. Bu durumda bu bölgeler yüksek gelişme gösteren bölgeler olarak nitelendirilmektedirler. Yüksek gelişme gösteren bölgeler ile düşük gelişme gösteren bölgeler arasında bağımlılık ilişkisi kurulmaktadır. Bir tür sömürgecilik ilişkisinin kurulduğunda, geri kalmış bölgelerin gelişmiş bölgelere ucuz iş gücü ile birlikte hammadde sağladıkları söylenebilmektedir (Carchedi, 2009:411-12). Carchedi (2009:416), bölgesel farklılıklar ile sömürgecilik arasındaki ilişkiyi değer transferi üzerinden açıklamaktadır. Yeniden dağıtım politikaları Avrupa halkı üzerinde belli bir ölçüde refah sağladıysa bunun nedeni bu politikaların uzun dönemde ekonomik büyümeye yardımcı olmaları ve esasında çevre ülkelerden merkez ülkelere kitlesel değer transferini gerçekleştirmeleridir (Carchedi, 2009:416).

2.4.3. AB-İngiltere-İskoçya

AB-İngiltere-İskoçya arasındaki ilişkiyi, sınırların ticaret üzerindeki etkisi üzerinden ele almak üçlü arasındaki entegrasyon derecesini belirlemek açısından önemli olacaktır. Daha önce açıklandığı üzere sınırların ticaret üzerindeki etkisine ilişkin Anderson ve van Wincoop'un (2003), çıkarımları şu şekildeydi. Teorilerini 1993 verilerine uyguladıklarında sınırların ABD ile Kanada arasındaki ticareti yüzde 44 oranında azaltırken; diğer endüstrileşmiş ülkeler arasındaki ticareti yüzde 29 oranında azalttığını bulmuşlardır. Sınırların iki taraflı ulusal ticaret seviyelerini önemli büyüklüklerde azalttığını belirtmektedirler. Sınır engellerinin, aynı zamanda üretim yapısı üzerindeki etkileri yoluyla da ticareti etkileyebileceğini öne sürmektedirler. Bu teori uluslararası ticaret çalışmalarında oldukça yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Çekim modeli olarak tanımlanan bu teori, sınırların ticareti azalttığını tespit etmiştir. AB dünyadaki en fazla entegrasyona sahip bölge olarak nitelendirilmektedir. Ancak Birleşik Krallık içindeki entegrasyona göre AB ülkeleri arasındaki sınırlar nedeniyle AB'nin entegrasyon seviyesi Birleşik Krallık'a göre düşük kalmaktadır. AB Ortak Pazarı'nın ortak kuralları ve kurumları olmasına rağmen, genellikle Birleşik Krallık iç pazarından daha az

kapsamlı ve daha az bütünleşmiştir. AB üye devletleri arasında ticaret engelleri devam etmektedir. İki ayrı ülke arasındaki tek pazar ile tamamen entegre olmuş bir iç pazar aynı şeyi ifade etmemektedir (HM Treasury, 2013:13).

Uluslararası sınırlar, malların, sermayenin ve iş gücünün serbest dolaşımını engelleyerek ekonomik entegrasyonu azaltmaktadır. Bu durum, ülkelerin tek pazara dahil olduğu, ticaretin önündeki engellerin düşük olduğu ve serbest dolaşım anlaşmalarının olduğu durumlarda bile geçerlidir. İş gücünün serbest dolaşımı tüm AB ülkeleri için geçerlidir ve bireylerin en uygun oldukları yere veya işlerin olduğu yere gitmelerine izin verilmektedir. Ancak AB Ortak Pazarı'na rağmen Avrupa ülkeleri arasındaki iş gücü hareketliliği düşük seviyededir. AB15 ülkeleri arasındaki sınır ötesi hareketlilik, yıllık ortalama olarak yüzde 0.35 oranındadır. Bu oran bir ülkede yüksek işsizlik yaşanırken başka bir ülkede beceri ve iş gücü açığı olabileceği anlamına gelmektedir (HM Treasury, 2013:71). Krugman (2005:37), iş gücü hareketliliğinin önemli olduğunu vurgulamakta ve çok fazla büyüme farklılıklarını mümkün kılan kilit bir faktör olduğunu belirtmektedir. İş gücü hareketliliğinin AB içerisinde Ortak Pazar'a rağmen düşük olması Avrupa ülkelerinin dilsel ve kültürel farklılığı ile açıklanması mümkün olsa da, bağımsız bir İskoç devletinin devam eden Birleşik Krallık ile paylaştığı ortak tarih, dil ve iş ağlarının iki devlet arasında serbest bir iş gücü dolaşımı sağlayacağını varsaymak için yeterli değildir. Aynı özelliklerin çoğuna sahip iki ülke olan ABD ve Kanada arasında bile iş gücü hareketliliği nispeten düşük kalmaktadır (HM Treasury, 2013:71).

İngiltere bölgeleri arasındaki iş gücü hareketliliği, diğer bazı Avrupa ekonomilerinin bölgeleri arasındaki hareketlilikten daha yüksek olmasına karşın, daha tartışmalıdır. Kısmen toplu konut ve gelir destek programları, kısmen de kültürel ve dilsel farklılıklar nedeniyle Avrupalılar Amerikalılara göre daha az hareketlidir. Pek çok Avrupa ülkesinde, ülkeler arasında işsizlik oranları açısından ABD verilerinde bulunmayan büyük ve kalıcı farklılıklar vardır (İtalya ve birleşme sonrası Almanya en önemli örneklerdendir, ancak İngiltere verileri bile kalıcı bölgesel işsizlik farkları açısından ABD'den çok daha fazlasını göstermektedir). İş gücü hareketliliği önemini korumaktadır ve çok büyük büyüme farklılıklarını sağlayan kilit bir faktördür (Krugman, 2005:36-7). Bu açıklamalardan sonra Krugman, İskoçya'nın özel bir konumuna dikkat çekmektedir. İskoçya ve Birleşik Krallık arasında yüksek iş gücü

hareketliliği vardır ve birleşik bir iş gücü piyasası haline gelmekte olan Avrupa'nın bir parçasını oluşturmaktadırlar. Dolayısıyla da İskoçya'yı bir bütün olarak ABD ya da AB'den farklı bir şekilde düşünmek gerekir (Krugman, 2005:37). Son zamanlardaki en büyük başarılarından bazıları, 50 yıl önce nispeten endüstrileşmemiş bölgelerde ortaya çıkmıştır. Bu bölgeler, eskiden Avrupa ve Kuzey Amerika imalatına hakim olan, büyük ölçüde kömüre dayalı ağır endüstrilerin bulunmadığı, ancak artık gelişmiş endüstrilerin ana merkezleri haline gelen bölgelerdir. Örnekler ise şunlardır: Kuzeydoğu ve Ortabatı'daki gerilemeye rağmen ABD'nin güneydoğusundaki imalatın yükselişi; Belçika'da Flamanca konuşulan bölgelerin Fransızca konuşulan bölgeyi geride bırakması; Birleşik Krallık'ın endüstriyel kuzeyindeki göreceli gerileme ve güneydoğudaki yükselme; Bavyera'nın yükselmesi ve Ruhr'un gerilemesi. Eskiden geri kalmış olan İrlanda bir kaplana dönüşürken, endüstriyel Kuzey İrlanda canlılığını yitirmektedir (Krugman, 2005:40).

Büyük ekonomiler ve küçük ekonomiler arasındaki şu farklılıklarında altını çizmek önemli olacaktır. ABD, AB gibi büyük ekonomilerdeki büyümeden farklı olarak (bu ekonomilerde birincil pazar iç pazardır ve büyüme üretkenlik artışları tarafından yönlendirilmektedir) bölgesel büyüme daha çok ihracata bağımlıdır. Sonuç itibariyle bir bölgenin uluslararası piyasalara açık olması önemlidir. Ancak küçük ekonomilerde, önemli miktarda hareketli sermaye ve iş gücü akışı (yurtiçi verimliliği ne olursa olsun) hızlı bir büyüme oranını teşvik edebilir (Coyle, Alexander ve Ashcroft, 2005:6).

Keating ve Harvey (2014:54), İskoçya'nın daha büyük bir birliğin parçası olduğunda daha iyi durumda olacağı ileri sürülmektedir. Bağımsız bir İskoçya küçük bir Avrupa devleti sayılacağı için, küresel piyasa güçlerinin zorluklarıyla nasıl başa çıkacağını belirlemek için diğer küçük Avrupa devletlerini incelenmek önemlidir. Keating ve Harvey (2014), yirminci yüzyılın ortalarının birçok yönden büyük devletlerin çağı olduğunu vurgulamışlardır. Bunun nedeni iki dünya savaşının ardından devletlerin kendi güvenliklerini sağlayabilmeleri için ya büyük bir devlet olmaları gerekiyordu ya da büyük bir devletin kanatları altına sığınmaları gerekiyordu. Öte yandan tüketim malları için seri üretime geçilmesi ABD'de olduğu gibi büyük iç pazarlar gerektiriyordu. Bu gereklilikler entegrasyona ve devlet sınırları içinde homojenleşmeye işaret ediyordu. Dolayısıyla Avrupalı devletler büyüklük açısından Amerika ile aynı

olmadığından ekonomik entegrasyon yoluyla onun ölçek ekonomisini elde etmeyi amaçladılar (Keating ve Harvey, 2014:55).

Comerford ve Rodriguez Mora (2019), çalışmalarında ulusal bir devleti veya ekonomik birliği paylaşmak gibi siyasi entegrasyonun ticari entegrasyon üzerindeki etkisini ölçmek ve ayrıca bunun refah üzerindeki etkilerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Birbirine daha yakın olan bölgelerin hem birbirleriyle ticaret yapma hem de siyasi bir alanı (bir ülkeyi veya AB üyeliğini) paylaşmayı seçme olasılıkları daha yüksektir. İskoçya ve İngiltere' nin aynı ülkeyi paylaşıyor olmaları ile çok fazla ticaret yapmaları ilişkilidir - ancak mevcut yüksek ticaret hacminin tümü aynı ülkede olmalarından kaynaklandığı iddia edilememektedir. İskoçya ve İngiltere aynı ülkede olmasalardı da yüksek oranda ticaret hacmine sahip olacaktı. İkisi arasında ticarete yol açan kolaylıkların artması, ulus devlet olma olasılığını da artırmaktadır. Ulus devlet olmanın nedensel etkisinin ölçülmesi, bu kolaylıkların değiştirilerek değil, sadece devlet olup olmama durumunu değiştirip ölçerek mümkündür. Birleşik Krallık ile dünyanın geri kalan ülkeleri arasındaki ticaret uyumsuzluğu, İskoçya bağımsız olsa bile, Birleşik Krallık içerisinde olabilecek muhtemel ticaret uyumsuzluğundan çok daha büyüktür (Comerford ve Rodriguez Mora, 2019:1-2).

İskoçya'nın AB içindeki ticaret kalıbıyla ilgili olarak şu nokta önemli olarak kaydedilmektedir. Bağımsız ülkeler olma olasılığı çok yüksek olan bölgelerin ticaret kalıpları, bağımsız ülkelerin ticaret kalıplarından oldukça farklıdır. Bu bölgeler, AB içindeki diğer ülkelerden farklı olduklarını gösteren ait oldukları ülkenin geri kalanı ile çok yoğun ticaret yapmaktadırlar. İskoçya, Katalonya ve Bask Bölgesi bağımsız ülkeler olarak varsayıldığında ve ticaret kalıpları diğer AB üyeleriyle karşılaştırıldığında, bu bölgelerle diğer ülkeler arasındaki en önemli farkın bu bölgelerin ne kadar ticaret yaptıkları değil, ticaretlerini tek bir ortakla, yani ait oldukları ülkenin geri kalanıyla ne kadar yoğunlaştırdıkları olduğu fark edilmektedir (Comerford ve Rodriguez Mora, 2019:6).

2018 yılı itibariyle İskoçya'nın ihracat ve ithalat yaptığı ülkeler şu şekilde gerçekleşmiştir. 2018 yılında İskoçya'nın en önemli beş ihracat ortağı sırasıyla Hollanda, ABD, Almanya, Fransa ve İrlanda Cumhuriyeti olmuştur. İskoçya'nın ana ihracat ortağının Hollanda olması, Rotterdam limanının önemli bir uluslararası ticaret

merkezi olmasıyla açıklanabilir. Zira Rotterdam limanı, Avrupa'nın en büyük ve dünyanın en büyük onuncu limanıdır. Rotterdam etkisi olarak tanımlanan bu etki şu şekilde açıklanmaktadır: Rotterdam'a taşınan malların birçoğunun nihai varış noktası Hollanda dışında başka bir ülkedir. Bu varış noktaları rutin olarak toplanmadığı için, Hollanda'ya yapılan ihracatın değerini yapay olarak artırmaktadır (Scotland Transport, 2019:9).

2018 yılında İskoçya'nın en önemli ithalat yaptığı beş ülke sırasıyla Norveç, Çin, ABD, Almanya ve Hollanda olmuştur. İskoçya'ya ithal edilen malların izlenebilirliği genellikle İskoçya'dan ihraç edilen mallara göre daha yüksektir. Bu nedenle, Rotterdam etkisinin Hollanda'dan yapılan İskoç ithalatının değerinin, Hollanda'ya yaptığı ihracatının değerinden çok daha az enflasyonist olması mümkündür. Hollanda, kıtadan İskoçya'ya gönderilen mallar için bir merkez olmaya devam etse de, İskoç işletmelerinin ithalatlarının nereden geldiğini bilme olasılığı daha yüksektir (Scotland Transport, 2019:12).

İngiltere-İskoçya arasındaki iş gücü hareketliliğinin AB'ye kıyasla yüksek olması Ortak Pazar ve iç pazarı açıklamak açısından oldukça önemlidir. Bu farklılığın temelinde AB ülkeleri arasındaki sınırlar, ülkeler arasındaki mevzuat farklılıkları gibi unsurlar yer almaktadır. Buna karşılık İngiltere ve İskoçya arasında bütünleşik bir piyasa olduğu belirtilmektedir.

2.5. BREXIT

AB ile Birleşik Krallık arasındaki ilişki her zaman tartışmalı olmuştur. Gerek üyeliğe başvuru gerek üyelik boyunca anlaşmazlıklar devam etmiştir. Brexit bu süreçte önemli bir kırılımı temsil etmektedir. Brexit ile birlikte AB-Birleşik Krallık arasındaki ilişkiler yeniden belirlenecektir. Brexit daha önce açıklanan bütünleşme kuramları çerçevesinde de önemli bir yer teşkil etmektedir. Birleşik Krallık'ın ayrılmasıyla birlikte bütünleşme çalışmalarının içeriğinin değişmesi gerekecektir. Bu bölümde Brexit'in etkilerine yer verilecektir.

Birleşik Krallık, Avrupa bütünleşmesine karşı çıkan üye devletler arasında en önemli olanlardan biridir (Butler, Jensen ve Snaith, 2016:2). Haziran 2016'da Birleşik Krallık'ın AB üyeliğinin devam edip etmeyeceğine dair olan referandum, AB ile

Birleşik Krallık arasındaki ilişkide önemli bir dönüm noktasıdır. Katılım oranı yüzde 72,2 olup, AB'de kalmak isteyenlerin oranı yüzde 48,1 iken, ayrılmak isteyenlerin oranı yüzde 51,9 olmuştur. Referandum Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasıyla ve David Cameron'un istifasıyla sonuçlanmıştır. Başbakan Theresa May ve yönetimindeki hükümet, Mart 2017'de Avrupa Birliği Antlaşmasının 50. Maddesine göre Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma müzakerelerini resmi olarak başlattı. Brexit'in siyasi ve ekonomik etkileri hem Birleşik Krallık için hem de AB için oldukça fazla olacaktır bu nedenle üzerinde detaylı bir şekilde çalışılması gerekecektir (Bulmer ve Quaglia, 2018:1089). Theresa May, referandumdan sonra, Avrupa Birliği karşıtı olanların desteğini kazanmak için AB'den net bir kopuş yapması gerektiğini düşündü. Referandum sonucu, seçmenlerin hükümetin AB'deki göçü kontrol etmesini istediğini gösteren açık bir işaret olarak değerlendirildi ve Birleşik Krallık'ın gümrük birliğinin ve tek pazarın dışında bırakacak sert bir Brexit önerildi (Bulmer ve Quaglia, 2018:1092).

Theresa May, Ocak 2017'de yaptığı bir konuşmada müzakere hedeflerini özetledi. Gümrük birliği ve tek pazar yerine AB ile serbest ticaret anlaşmasının imzalanması diğer ülkeler ile yeni ticaret anlaşmaları yapmak amacıyla küresel Britanya'yi vurguladı. Diğer hedefler ise şu başlıklar altında toplanmaktadır: Göç ve Birleşik Krallık yasalarının kontrolünü geri almak ve Avrupa Adalet Divanı'nın Birleşik Krallık üzerindeki yargı yetkisini sonlandırmak, İrlanda ile olan sınır meselesi ve Birleşik Krallık'ta yaşayan AB vatandaşlarının hakları ile diğer AB üye devletlerinde yaşayan Birleşik Krallık vatandaşlarını haklarını korumaktır (Bulmer ve Quaglia, 2018:1092).

Brexit ile ilgili müzakerelerin görüşüldüğü ilk aşamada tartışılan konular şunlar olmuştur: Birleşik Krallık'ın AB bütçesine katkısı ile varlıkların ve emeklilik yükümlülüklerinin dağılımı, AB'de yaşayan Birleşik Krallık vatandaşları ile Birleşik Krallık'ta yaşayan AB vatandaşları için sağlık hizmetleri ve diğer sosyal yükümlülükler, Cebelitarık ile Kuzey İrlanda ile ilgili sınır düzenlemeleri olmuştur (Bulmer ve Quaglia, 2018:1093).

Eylül 2017 tarihinde Theresa May, Birleşik Krallık'ın üyelik döneminde garanti ettiği mali taahhütleri yerine getirileceğini belirtti, anlaşmazlıklarının çözümünde Avrupa Adalet Divanı'nın rolünü ve İrlanda sınırı meselesinin önemini kabul etti ayrıca yaklaşık olarak iki yıllık bir geçiş dönemi olması gerektiğini vurguladı. Öte yandan

Theresa May, güvenlik ve savunmayı AB ile yapılacak anlaşma ile ilişkilendirmeye çalıştı. Aralık 2017 tarihinde Birleşik Krallık ve AB müzakerelerin ilk aşamasında görüşülen konularla ilgili anlaşmaya varıldığını açıklamıştır. Vatandaşların haklarının korunması ve serbest dolaşım haklarını kullanılması çekilme tarihine kadar garanti edildi. Hem AB hem de Birleşik Krallık mali anlaşmanın hesaplanması için bir yöntem üzerinde anlaşmıştır, ama belgede kesin rakamlar yazılmamıştır (Bulmer ve Quaglia, 2018:1093-94).

Mart 2018'de geçiş döneminin 29 Mart 2019'dan Aralık 2020 sonuna kadar sürmesi üzerinden anlaşmaya varılmıştır. Birleşik Krallık'ın bu dönem boyunca serbest dolaşımı ve Avrupa Adalet Divanı'nın yargı yetkisini kabul edeceği konusunda anlaşıldı. İrlanda ile Kuzey İrlanda sınırı gibi konular üzerindeyse kesin bir anlaşmaya varılmamıştır (Bulmer ve Quaglia, 2018:1094).

AB ticaret politikası üzerinde Brexit'in etkileri değerlendirildiğinde, geleneksel düşünce, serbest ticaret politikası yanlısı bir üye devletin kaybının AB'yi daha korumacı bir hale getireceği şeklindedir (De Ville ve Brüggge, 2019:7).

Birleşik Krallık Başbakanı David Cameron, seçmenlere 2015 seçimlerinde Muhafazakâr Partinin kazanması halinde Avrupa Birliği'ne olan üyeliği yeniden müzakere edeceğinin sözünü vermiştir. Bu söz verme ulusal tercihler için siyasi faktörlere önem verilmesi gerektiğinin ifadesidir. Ancak Liberal hükümetlerarasıcılık teorisinin ekonomik rasyonalitesi bağlamında ele alındığında da söz konusu teoriye bir karşıtlık içermektedir (Jensen ve Snaith, 2016:1304).

AB çalışmaları açısından Brexit önemli bir kırılmayı oluşturmaktadır. AB çalışmaları için teorilerin çoğunluğu AB'nin bütünleşme süreciyle birlikte gelişmekte olduğu üzerinedir. Krizler AB teorilerinde de mevcuttur fakat bütünleşme sürecini ilerletmek için gerekli olarak kabul edilmektedirler. AB teorisi üzerine çalışmalarda karşılıklı bağımlılığın yüksek olması nedeniyle üye devletlerin ayrılmayacağı tekrarlanmıştır (Lequesne, 2018:290). Ancak Brexit ile birlikte bu görüş geçerliliğini yitirmiştir.

Brexit ile birlikte AB çalışmalarının da içeriği değişmektedir. AB'yi yalnızca ulusötesi aktörler ve bu aktörlerin AB içerisinde yaptıkları anlaşmalarla kuramsallaştırmak mümkün değildir. Teorisyenler, AB çalışmalarına iç politika değişkenleri olan sosyal bölünmeler, siyasi rejimler ve siyasi partiler gibi terimleri de eklemelidirler.

Bütünleşme teorisi yerine AB teorisini kullanmak tercih edilmelidir. Brexit, iç siyasetin AB için sadece bütünleşme oluşturmadığını göstermektedir. Aynı zamanda iç siyaset parçalanmayı da beraberinde getirebilmektedir (Lequesne, 2018:296).

AB ve Birleşik Krallık arasındaki karşılıklı bağımlılık seviyesinin oldukça yüksek olması, Brexit'in fayda ve maliyet analizlerinin kesin bir sonucunun olmamasına yol açmaktadır. Birleşik Krallık AB' den ayrılması sonucunda dışsallıklara karşı kırılgan olacaktır. Bu sayılan nedenler liberal hükümetlerarasıcılık teorisinin bir anlaşmayı başlatmak için belirlediği faktörlerin olmamasıyla sonuçlanmaktadır. Siyasi faktörlerin daha fazla ön plana çıkmasını sağlamaktadır (Jensen ve Snaith, 2016:1307).

AB' nin içerisindeki bazı sorunlardan da dolayı, Birleşik Krallık ile AB arasındaki ilişkide birtakım sorunlar yaşanmıştır. 1963 ve 1965 yıllarında üyeliğin iki kez de Gaulle tarafından reddedilmesi, OTP ve Avrupa bütçe sistemi politikalarının Birleşik Krallık politikaları ile uyumsuz olması ve daha genel anlamda diğer üye ülkelerin Birleşik Krallık politikalarıyla çelişen politikalar geliştirmesi bu sorunlar arasındadır. Birleşik Krallık açısından bakıldığında da sorunlar, Birleşik Krallık hükümetlerinin bütünleşmeyi kabul etmemesi, Atlantikçi seçeneklere daha fazla yönelmesi ve AB ortaklarıyla ittifak kurmak yerine AB diplomasisine dostane olmayan bir tutum sergilemeleridir. Bununla birlikte, aradaki fark Birleşik Krallık içerisindeki tartışmaların uzun süreli olarak devam etmiş olmasıdır (Bulmer ve Quaglia, 2018:1090).

Bütünleşmenin ekonomik kazanımları, Macmillan ve Heath'in benimsediği politikaların büyük bir kısmını oluşturmaktaydı. Bu politikalar, Thatcher'in ortak pazar aracılığıyla AB'ye serbest ticaret politikaları yayma çabalarıyla pekişmiştir. Bununla birlikte, bölünmeler de derinleşmiştir. Bazı politikacılara göre ise, AB serbest ticaret önünde bir engel oluşturmaktadır bu nedenle küresel Britanya için çağrıda bulunmaktadırlar (Bulmer ve Quaglia, 2018:1091).

Brexit'in bölgeselcilik üzerinde de etkisi vardır. İskoçya, Kuzey İrlanda ve Londra'da yaşayan seçmenler AB'de kalma yönünde oy kullandıkları için, Brexit yerel bir boyut olan bölgeselliği daha da güçlendirmektedir (Bulmer ve Quaglia, 2018:1092).

Avrupa şüpheçileri Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması gerektiğini savunurken, İskoçya'nın bağımsızlığını talep edenler İskoçya'nın AB içinde bağımsız olmasını istemektedirler. İkisi arasındaki bölünme finansallaşmış kapitalizmin savunucuları olan

Avrupa şüphecileri ile Avrupa sosyal demokrasisinin İngiliz ve İskoç şeklini savunanların arasındaki bölünmedir (Glencross, 2015:555).

Brexit, İskoçya'nın bağımsızlık konusunu etkilemektedir. SNP Avrupa içindeki bağımsızlığı savunmaya devam etmektedir. SNP'nin halk egemenliğini desteklemesi, Westminster parlamenter egemenliğine karşı bir işaret olarak yorumlanmaktadır. Diğer yandan Brexit için İskoçya'nın Avrupalı yönüne daha fazla vurgu yapılmaktadır (McEwen, 2022:742).

Dolayısıyla Brexit, İngiltere'nin AB ile olan ilişkilerini etkileyeceği gibi İngiltere ve İskoçya arasındaki ilişkiyi de bağımsızlık yönünden oldukça derinden etkileyecektir.

SONUÇ

İngiltere, uzmanlaşmış bir işbölümü ve tarım ile endüstrinin birbirini güçlendirdiği ve tüm Britanya'yı kapsayan ekonomik yapının birleştiği geniş, tek ve bütünleşik bir iç piyasa ile karakterize edilmektedir. Tek bir piyasa içinde artan üretkenlik ve rekabetçi ekonomik büyümeyle birlikte kapitalist sistem ortaya çıkmıştır ancak ülke içinde kalmak kapitalizmin doğasıyla uyumlu değildi. Kapitalizmin yeni talepleri sömürgeci ihtiyaçlar oluşturdu ve bu ihtiyaçları sadece Britanya sömürgeciliği karşıladı (Wood, 2003:188). İngiltere’de yaşanan Endüstri Devrimi sonucunda üretim arttı ve artan üretimi karşılaması için pazar talebi ortaya çıktı. Bu pazarların bulunması sömürgecilik aracılığıyla gerçekleştirildi.

İngiltere’nin sömürgeciliği hem koloniler bağlamında hem de yüzyıllar itibariyle değişiklik göstermiştir. Sömürgeciliğin uygulandığı bölgeler ile dönemler boyunca farklı sonuçlarla karşılaşmıştır. Amerika’da oluşan sömürgeciliği kolonilerin bağımsızlığıyla sonuçlanırken, Hindistan’daki İngiliz sömürgeciliği İngiltere’nin ekonomi-dışı güçlere döndüğünün işareti şeklinde yorumlanmıştır.

Yirminci yüzyılda kurulan para ve pazarlama kurullarının sömürgeler üzerinde para birimleri ve ihracat açısından önemli etkileri olmuştur.

Yirminci yüzyılda dekolonizasyon sürecinin çok hızlı gerçekleştiği ifade edilmektedir. 1945 yılına kadar çeşitli sorunların yaşanmasına rağmen İngiliz ekonomisi güçlü olarak nitelendirilmektedir. Ancak birkaç yıl içinde bu durum değişmiş ve sömürgeler bağımsızlıklarını kazanmışlardır.

İskoçya ile birleşmesinin ardından İngiltere’nin Britanya İmparatorluğu şemsiyesi altında sömürgeciliğini devam ettirdiğini ve imparatorluk kazanımlarını İskoçya ile birlikte karşılıklı çıkar çerçevesinde paylaştığını öne süren yaklaşım vardır. İngiltere ve İskoçya arasındaki sömürgecilik ilişkisi hakkında iki farklı görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden birinde İskoçya’nın İngiltere’nin sömürgesi olduğu kabul edilmektedir. Diğer görüş ise İngiltere ve İskoçya arasındaki ilişkinin yukarıda bahsedildiği üzere karşılıklı çıkara dayalı olduğu şeklindedir. Bu tezde İngiltere ve İskoçya arasındaki sömürgecilik ilişkisinin atipik bir sömürgecilik olduğu ileri sürülmüştür.

Birleşik Krallık ve *Commonwealth* dahil edildiğinde, hem iktisadi bütünleşme ve sömürgecilik anlamında hem de Avrupa ile olan ilişkiler anlamında çok katmanlı bir yapının oluştuğu görülmüştür. Avrupa ile olan ilişkiler açısından, *Commonwealth*, İngiliz çıkarlarını tasvir etmekte ve eğer Avrupa ile yakınlaşırsa bu çıkarlardan mahrum kalacağı kaygısı yaşanmıştır. Öte yandan *Commonwealth* ve AB'nin eklenmesiyle artık bütünleşerek sömürgecilik artmaktadır. Sonuç itibariyle AB'nin de dahil olduğu bu yapı iki gelişim yönüne ya da madalyonun iki yüzüne sahiptir. Biri bu çizgi boyunca sömürgeciliğin gelişiminin izlemenin mümkün olmasıdır. Diğeri bu yapının iktisadi bütünleşmeyi ifade etmesidir. Bütünleşerek sömürgeciliğin artması bir sonraki aşamayı temsil etmektedir.

İskoçya ve İngiltere'nin çok fazla ticari yoğunluğa sahip olmaları aynı ülkeyi paylaşıyor olmaları ile bağlantılıdır. Ayrıca İskoçya ve Birleşik Krallık'ın geri kalanı arasında yüksek iş gücü hareketliliği vardır. Bu yüksek iş gücü hareketliliği ve ticari yoğunluk İskoçya ve İngiltere'nin bütünleşik bir piyasaya sahip olduğunun kanıtlamaktadır. Bu durum birleşik bir iş gücü piyasası haline gelmekte olan Avrupa'nın bir parçasını oluşturmaktadır.

Sınırların ticaret üzerinde, ticareti engelleyici olduğu saptanmıştır. Çekim modeline göre ülkeler arasında mesafe arttıkça ticaret azalmaktadır. Kültür, dil, hukuki sistemlerinin aynı olması bir ülke içindeki ticaretin ülkeler arasındaki ticarete göre daha kolay olmasına yol açtığı belirtilmektedir. Dolayısıyla bu çıkarımlar ışığında; İngiltere ve İskoçya ilişkisi ve AB-İngiltere-İskoçya arasındaki ilişki için şu sonuçlara varılmıştır. AB dünyanın en entegre bölgelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ancak Birleşik Krallık ile karşılaştırıldığında entegrasyon seviyesi düşük kalmaktadır. Çünkü AB'de her ne kadar ticareti engelleyen faktörler düşük olsa da ülkeler arasında dil, sınır gibi ticareti engelleyen faktörler olarak nitelendirilen farklılıklar vardır. AB-İngiltere-İskoçya ilişkisi ele alındığında Birleşik Krallık'ın AB'ye kıyasla daha fazla entegre olduğu görülmektedir. Bunun sebebi AB ülkeleri arasında her ne kadar ortak mevzuat belirlenmiş ve ticareti kısıtlayan engeller minimize edilmiş olsa da ülkelerin sınırlarından, uygulamalarından ve dilsel farklılıkların dolayı ortaya çıkan engellerdir.

AB'nin ortak pazar olması nedeniyle ortak kuralları ve kurumları mevcuttur. Ancak bu ortak kurallar ve kurumlar Birleşik Krallık ortak pazarına göre daha az kapsamlıdır ve

buna bağı olarak daha az bütünleşmiştir. Oysa ki Birleşik Krallık içerisinde bu tür engeller mevcut değildir dolayısıyla da AB ile kıyaslandığında daha fazla bütünleşik bir ekonomik yapıya sahiptir.

AB İngiltere'nin en önemli ticaret ortağıdır. İngiltere'nin en fazla ihracat ve ithalat yaptığı ülkeler Avrupa kıtası ülkeleri arasındadır. Yine bunu çekim modeli teorisi açısından açıklamak mümkündür. Çünkü yakın bölgeler birbirleriyle daha fazla ticaret yapmaktadır. Ayrıca GSYİH'si yakın olan büyük ekonomiler birbirleriyle daha fazla ticaret yapmaktadırlar. Dolayısıyla AB'nin Birleşik Krallık arasındaki ticaretin fazla olmasının sebebini coğrafi açıdan birbirlerine yakın olan bölgelerin daha fazla ticaret yapması ve yine GSYİH'si benzer olan ülkelerin daha fazla ticaret yapmaya eğilimli oldukları teorisiyle açıklamak mümkündür. Keza AB üyeliğinin Birleşik Krallık'ın mal ve hizmet ticareti üzerinde büyük bir etkisi olmuştur.

Bu tezde ticaret anlaşmaları da bütünleşmenin etkisi yönünden incelenmiştir. Günümüzde ticaret anlaşmaları yatırım ve fikri mülkiyet haklarının korunmasına ilişkin kurallar olmak üzere hem sınırlar içerisinde hem de sınır ötesinde çok çeşitli tarife dışı önlemleri kapsayan hükümleri içerecek şekilde genişlemiştir. Yeni ticaret anlaşmalarını geleneksel tercihli ticaret anlaşmalarından ayırmak için derin ticaret anlaşmaları tabiri kullanılmaktadır. Ayrıca bu tezde derin ticaret anlaşmalarının kapsamının ve içeriğinin değişmesi ele alınmıştır. Günümüzde sınır ötesi üretimin gerçekleşmesi mümkün hale gelmiş ve bu nedenle birçok ülkede gerçekleşen ticari işlemler oldukça kolaylaşmıştır. Bu durum sonucunda derin entegrasyon biçimlerini oluşturmak için talep artmıştır. Ticaret nihai mal ticaretinden ara mal ticaretine doğru değişmiştir. Dolayısıyla derin ticaret anlaşmalara yönelik talep artmıştır. Derin ticaret anlaşmalarının artmasının ülkelerin ticaretini artırdığı saptanmıştır.

AB ile İskoçya ilişkisinin zamanla dönüşüme uğradığı görülmüştür. İlk aşamada katılıma Birleşik Krallık'taki çevre ülkeler olarak görülen İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda olumsuz bakmışlardır. Bunun hem ekonomik hem siyasi sebepleri vardı. Ekonomik yönden zaten periferide kalmış olan bu bölgelerin daha büyük pazar olan Avrupa içerisinde daha da periferi de kalacağı korkusudur. Siyasi yönden ise karar alma süreçlerinde Londra'ya ulaşma imkanı vardı. Ancak katılımın ardından kararlar Brüksel'de alınacağı için kararları etkileyebilme gücü önemli oranda azalacaktı. 1980'li

yıllarda özellikle SNP ile Avrupa'ya olan bakış açısı değişime uğramıştır. Bu bakış açısı zamanla AB içerisinde bağımsız bir İskoçya'ya dönüşmüştür.

AB üyeliğiyle birlikte İngiltere-İskoçya arasındaki ilişkide dönüşüm yaşanmıştır. AB öncesinde İngiltere ve İskoçya arasındaki ilişki ticari ve daha çok karşılıklı çıkar üzerine kuruluyken, AB' ye üyelikle birlikte tartışmalar kimlik, politika ve bağımsızlık çerçevesinde şekillenmiştir. Brexit ile birlikte İskoçya'nın ayrılma talepleri gündeme gelmiştir.

İskoçya' nın AB içinde yetki devri ve bölgeselcilik anlamında önemli bir yeri vardır. Yetki devri sonucunda oluşturulan parlamentoyla birlikte çıkan yasaların AB hukukuna aykırı olamayacağı kabul edilmiştir. Parlametonun kendi görev alanına giren alanlarda AB mevzuatını incelemesi gerektiği karar bağlanmıştır.

Brexit AB-İngiltere ilişkilerinde önemli bir değişim oluşturacaktır. İngiltere ile AB arasında karşılıklı bağımlılık oldukça yüksek olduğu için kesin şekilde maliyet-fayda analizini yapabilmek mümkün değildir. Brexit bütünleşme kuramlarını da büyük ölçüde etkilemiştir. Bütünleşme kuramlarının yerine artık AB teorisinin kullanılması gerekecektir.

KAYNAKÇA

- Adamthwaite, A. (1985). Britain and the world, 1945–9: the view from the Foreign Office. *International Affairs*, 61(2), 223–235. doi:10.2307/2617481.
- Austen, R. A., & Smith, W. D. (2006). The Economic Value of British Colonial Empire in the Seventeenth and Eighteenth Centuries. *History Compass*, 4(1), 54–76. doi:10.1111/j.1478-0542.2005.00300.x.
- Akbulut, Ö. (2014). Kapitalizm ve Uluslaşma. *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 47, Sayı 3, Eylül 2014, s. 19-42.
- Alesina, A., Spolaore, E., & Wacziarg, R. (2000). Economic Integration and Political Disintegration. *American Economic Review*, 90(5), 1276–1296. doi:10.1257/aer.90.5.1276.
- Amin, S. (2018). *Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme*. (S. Lim, Çev.) Yordam Kitap.
- Anderson, J. E., & van Wincoop, E. (2003). Gravity with Gravitas: A Solution to the Border Puzzle. *American Economic Review*, 93(1), 170–192. doi:10.1257/000282803321455214.
- Armitage, D. (2004). *The Ideological Origins of The British Empire*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Baier, S. L., & Bergstrand, J. H. (2007). Do free trade agreements actually increase members' international trade? *Journal of International Economics*, 71(1), 72–95. doi:10.1016/j.jinteco.2006.02.005.
- Baier, S. L., Bergstrand, J. H., Egger, P., & McLaughlin, P. A. (2008). Do Economic Integration Agreements Actually Work? Issues in Understanding the Causes and Consequences of the Growth of Regionalism. *The World Economy*, 31(4), 461–497. doi:10.1111/j.1467-9701.2008.01092.x.

- Baker, J., Carreras, O., Kirby, S., Meaning, J., & Piggott, R. (2016). Modelling events: The short-term economic impact of leaving the EU. *Economic Modelling*, 58, 339–350. doi:10.1016/j.econmod.2016.06.012.
- Bauer, P. T. (1954). Origins of the Statutory Export Monopolies of British West Africa. *Business History Review*, 28(03), 197–213. doi:10.2307/3111570.
- Berend, T.I. (2020). *20. Yüzyıl Avrupa İktisat Tarihi*. (S.Çağlayan, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bower, A. K. (2020). Rebranding Empire: Consumers, Commodities, and the Empire Marketing Board, 1926-1933. *Dissertations and Theses*. Paper 5397.
- Brenner, R. (2003). *Merchants and Revolution: Commercial Change, Political Conflict, and London's Overseas Traders, 1550-1653*. Verso.
- Brou, D., & Ruta, M. (2011). Economic Integration, Political Integration or Both? *Journal of the European Economic Association*, 9(6), 1143–1167. doi:10.1111/j.1542-4774.2011.01037.x.
- Bulmer, S., & Quaglia, L. (2018). The politics and economics of Brexit. *Journal of European Public Policy*, 25(8), 1089–1098. doi:10.1080/13501763.2018.1467957.
- Butler, G., Jensen, M. D., & Snaith, H. (2016). “Slow change may pull us apart”: debating a British exit from the European Union. *Journal of European Public Policy*, 23(9), 1278–1284. doi:10.1080/13501763.2016.1174527.
- Butler, L.J. (1997). *Industrialisation and the British Colonial State: West Africa, 1939–1951* (London, Frank Cass).
- Byres, T. J. (2016). In Pursuit of Capitalist Agrarian Transition. *Journal of Agrarian Change*, 16(3), 432–451. doi:10.1111/joac.12176.

- Canny, N. P. (1973). The Ideology of English Colonization: From Ireland to America. *The William and Mary Quarterly*, 30(4), 575. doi:10.2307/1918596.
- Carchedi, G. (2009). *Başka Bir Avrupa İçin Avrupa'nın Ekonomik Bütünleşmesinin Sınıf Tahlihi*. (M. Topal, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Cohen, B. J. (1974). *The Question of Imperialism. The Political Economy of Dominance and Dependence* London: Macmillan.
- Clauson, G. L. M. (1944). The British Colonial Currency System. *The Economic Journal*, 54(213), 1. doi:10.2307/2959827.
- Comerford, D., & Rodríguez Mora, J. V. (2019). The Gains from Economic Integration. *Economic Policy*. doi:10.1093/epolic/eiz004.
- Coyle, D., Alexander, W., & Ashcroft, B. (2005). Introduction. In D. Coyle, W. Alexander & B. Ashcroft. (Eds.), *New Wealth for Old Nations: Scotland's Economic Prospects* (pp. 1-10). Princeton University Press.
- Daddow, O. (2012). Margaret Thatcher, Tony Blair and the Eurosceptic Tradition in Britain. *The British Journal of Politics and International Relations*, 15(2), 210–227. doi:10.1111/j.1467-856x.2012.00534.x.
- Darwin, J. (1984). British decolonization since 1945: A pattern or a puzzle? *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, 12(2), 187–209. doi:10.1080/03086538408582666.
- Davidson, N. (2000). *The Origins of Scottish Nationhood* (First published). Pluto Press.
- De Ville, F. & Brüggge, G.S. (2019). The Impact of Brexit on EU Trade Policy. *Politics and Governance*, 7-18. doi: 10.17645/pag.v7i3.2102.

- Devine, T.M. (2012). *The Scottish Nation 1700-2007*. Penguin Books.
- Devine, T.M. (2016). *Independence or Union Scotland's Past and Scotland's Present*. Penguin Books.
- Dobb, M. (2012). *Capitalist Enterprise and Social Progress*. Routledge.
- Earle, C. (1992). Pioneers of Providence: The Anglo-American Experience, 1492–1792. *Annals of the Association of American Geographers*, 82(3), 478–499. doi:10.1111/j.1467-8306.1992.tb01971.x.
- Ebell, M., Hurst, I., & Warren, J. (2016). Modelling the long-run economic impact of leaving the European Union. *Economic Modelling*, 59, 196–209. doi:10.1016/j.econmod.2016.06.020.
- Ebell, M., & Warren, J. (2016). The Long-Term Economic Impact of Leaving the EU. *National Institute Economic Review*, 236(1), 121–138.
- Finlay, R. J. (1997). The rise and fall of popular imperialism in Scotland, 1850–1950. *Scottish Geographical Magazine*, 113(1), 13–21. doi:10.1080/00369229718736986.
- Frank, A. G., & Gills, B. K. (2003). 5000 Yıllık Dünya Sistemi In A. G. Frank, B.K. Gills (Eds.), *Dünya sistemi: Beş yüzyıllık mı, beş binyıllık mı?* (pp. 41-136). İstanbul: İmge Yayınları.
- Gallagher, J. (1982). *The Decline, Revival and Fall of the British Empire* (Cambridge, CUP).
- Glencross, A. (2015). Going it Alone? The Choice of Political Union in British Politics. *The Political Quarterly*, 86(4), 555–562. doi:10.1111/1467-923x.12199.

Gowland D., Turner A. & Wright A. (2010). *Britain and European integration since 1945 : on the sidelines*. Routledge.

Hechter, M. (1971). Regional Inequality and National Integration: The Case of the British Isles. *Journal of Social History*, 5(1), 96–117. doi:10.1353/jsh/5.1.96.

Hechter, M. (2017). *Internal Colonialism: The Celtic Fringe in British National Development*. (Published 2017) New York: Routledge.

HM Treasury (2013). ‘Scotland analysis: macroeconomic and fiscal performance’, UK Government.

Hobsbawm, E.J. (2003). *Sanayi ve İmparatorluk*. (A. Ersoy, Çev.) Dost Kitabevi.

Holmes, M. (2001). *European Integration Scope and Limits*. Palgrave.

Huang H., & Sampson T., & Schneider, P. (2021). "Disunited Kingdom? Brexit, trade and Scottish independence," CEP Brexit Analysis Papers 17, Centre for Economic Performance, LSE.

<https://www.trademap.org/Index.aspx>

Hughes Hallett, A., & Piscitelli, L. (2002). Does trade integration cause convergence? *Economics Letters*, 75(2), 165–170. doi:10.1016/s0165-1765(01)00601-2.

Jensen, M. D., & Snaith, H. (2016). When politics prevails: the political economy of a Brexit. *Journal of European Public Policy*, 23(9), 1302–1310. doi:10.1080/13501763.2016.1174531.

Jones, B. & Keating, M. (1995). *The European Union and the Regions*. Oxford University Press.

- Jones, H. M. (1942). "Origins of Colonial Idea in England" *Proceedings of the American Philosophical Society* 85.5: 448-465.
- Keating, M. (1998). Reforging the Union: Devolution and Constitutional Change in the United Kingdom. *The State of American Federalism*, 28(1), 217. doi:10.2307/3331016.
- Keating, M., & Harvey, M. (2014). The Political Economy of Small European States: And Lessons for Scotland. *National Institute Economic Review*, 227(1), R54–R66. doi:10.1177/002795011422700107.
- Keith, T. (1909). The Economic Causes for the Scottish Union. *The English Historical Review*, XXIV(XCIII), 44–60. doi:10.1093/ehr/xxiv.xciii.
- Krozewski, G. (2001). *Money and the End of Empire: British International Economic Policy and the Colonies, 1947-58*. Cambridge Imperial and Post-Colonial Studies. Palgrave Macmillan.
- Krugman, P. (2005). Second Winds for Industrial Regions?. In D. Coyle, W. Alexander & B. Ashcroft. (Eds.), *New Wealth for Old Nations: Scotland's Economic Prospects* (pp. 35-47). Princeton University Press.
- Latorre, M. C., Olekseyuk, Z., & Yonezawa, H. (2019). Trade and FDI-related impacts of Brexit. *The World Economy*. doi:10.1111/twec.12859.
- Latorre, M. C., Olekseyuk, Z., Yonezawa, H., & Robinson, S. (2019). Brexit: Everyone Loses, but Britain Loses the Most. *SSRN Electronic Journal*. doi:10.2139/ssrn.3345244.
- Lequesne, C. (2018). Brexit and the Future of Eu Theory. In P. Diamond, P. Nedergaard, B. Rosamond. (Eds.), *The Routledge Handbook of the Politics of Brexit* (First published) (pp. 290-297). Routledge.

- Li, Y. (2014). Writing the British Imperial and Colonial History: A Global Perspective. *Asian Review of World Histories*, 2(2), 249-265.
- Lundan, S. M., & Jones, G. (2001). The “Commonwealth Effect” and the Process of Internationalisation. *The World Economy*, 24(1), 99–118. doi:10.1111/1467-9701.00345.
- Luraghi, R. (2000). *Sömürgecilik Tarihi*. (H. İnal, Çev.) İstanbul: E Yayınları.
- Mackenzie J.M. & Glass B. S. (2015). Introduction. In J.M. Mackenzie & B.S. Glass. (Eds.), *Scotland, empire and decolonization in the twentieth century* (First published) (pp. 1-21). Manchester: Manchester University Press.
- MacKenzie, J. M. (2016). Brexit: The View from Scotland. *The Round Table*, 105(5), 577–579. doi:10.1080/00358533.2016.1210924.
- Magdoff, H. (1978). *Imperialism: From the Colonial Age to the Present*. Monthly Review Press.
- Maitland, D. (2001). Britain, the *Commonwealth* and Europe: an Overview. In A. May. (Eds.), *Britain, the Commonwealth and Europe The Commonwealth and Britain’s Applications to join the European Communities* (First published) (pp. 1-8). Palgrave Macmillan.
- McEwen, N. (2022) Irreconcilable sovereignties? Brexit and Scottish self-government, *Territory, Politics, Governance*, 10(5), 733-749, doi: 10.1080/21622671.2022.2044898.
- McGowan, P. J., & Kordan, B. (1981). Imperialism in World-System Perspective: Britain 1870-1914. *International Studies Quarterly*, 25(1), 43. doi:10.2307/2600210.

- Méjean, I., & Schwellnus, C. (2009). Price convergence in the European Union: Within firms or composition of firms? *Journal of International Economics*, 78(1), 1–10. doi:10.1016/j.jinteco.2009.02.008.
- Norfield, T. (2014). British imperialism and finance : a contribution to the theory of contemporary imperialism. *PhD Thesis*. SOAS, University of London.
- Oliver, T. (2015). To be or not to be in Europe: is that the question? Britain's European question and an in/out referendum. *International Affairs*, 91(1), 77–91. doi:10.1111/1468-2346.12187.
- Orefice, G., & Rocha, N. (2013). Deep Integration and Production Networks: An Empirical Analysis. *The World Economy*, 37(1), 106–136. doi:10.1111/twec.12076.
- Osnago, A., Rocha, N., & Ruta, M. (2019). Deep trade agreements and vertical FDI: The devil is in the details. *Canadian Journal of Economics/Revue Canadienne D'économique*, 52(4), 1558–1599. doi:10.1111/caje.12413.
- Osnago, A., Ruta, M., & Mulabdic, A. (2017). Deep Integration and UK-EU Trade Relations. *SSRN Electronic Journal*. doi:10.2139/ssrn.3209971.roch.
- Pope, R. (2013). *The British Economy since 1914*. Routledge.
- Rosamond, B. (2000). *Theories of European Integration*. St. Martin's Press New York.
- Sampson, T. (2017). Brexit: The Economics of International Disintegration. *Journal of Economic Perspectives*, 31(4), 163–184. doi:10.1257/jep.31.4.163.
- Scotland Transport (2019). *Transporting Scotland's Trade 2019 Edition*.

- Smout, T. C. (1980). Scotland and England: Is Dependency a Symptom or a Cause of Underdevelopment? *Review (Fernand Braudel Center)*, vol. 3, no. 4, pp. 601-630.
- Spolaore, E. (2015). The Political Economy of European Integration. CESifo Working Paper Series No. 5247.
- Thom, R., & Walsh, B. (2002). "The effect of a currency union on trade: Lessons from the Irish experience". *European Economic Review*, 46(6), 1111–1123. doi:10.1016/s0014-2921(01)00203-3.
- Türel, O. (2004). Dünyada Sanayileşme Deneyimi: Geçmiş Çeyrek Yüzyıl (1975-2000) ve Gelecek İçin Beklentiler. In A.H. Köse, E. Yeldan, F. Şenses. (Eds.), *Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar* (pp. 11-47). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Wallerstein, I. (2011). *Dünya-Sistemleri Analizi: Bir Giriş*. (E. Abadoğlu ve N. Ersoy, Çev.) bgst Yayınları.
- Webber, D. (2013). How likely is it that the European Union will disintegrate? A critical analysis of competing theoretical perspectives. *European Journal of International Relations*, 20(2), 341–365. doi:10.1177/1354066112461286.
- Whyte, I.D. (1997). *Scotland's Society and Economy in Transition, c.1500-c.1760*. Publisher: Macmillan Education UK, Year: 1997.
- Wood, E. (2003). *Kapitalizmin Kökeni: Geniş Bir Bakış*. (A.C. Aşkın, Çev.) Verso.
- Wood, E. (2006). *Sermaye İmparatorluğu*. (S. Oğuz, Çev.) Epos Yayınları.
- Young, J. W. (1985). Churchill's "No" to Europe: The "Rejection" of European Union by Churchill's Post-War Government, 1951–1952. *The Historical Journal*, 28(04), 923. doi:10.1017/s0018246x00005136.

EK 1: ORJİNALLİK RAPORU

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 17/10/2023</p> <p>Tez Başlığı: İngiltere-İskoçya Arasındaki İlişkinin Ekonomi-Politik Niteliğinin AB Üyeliği Bağlamındaki Dönüşümü</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 92 sayfalık kısmına ilişkin, 17/10/2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 1 'dir.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- ☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☒ Alıntılar hariç 4- ☐ Alıntılar dâhil 5- ☒ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">Tarih ve İmza</p> <p>Adı Soyadı: DUYGU BİRDAL</p> <p>Öğrenci No: N20131285</p> <p>Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi</p> <p>Programı: Siyaset Bilimi Tezli Yüksek Lisans</p>
<p><u>DANIŞMAN ONAYI</u></p> <p>UYGUNDUR.</p> <p style="text-align: center;">_____ Prof. Dr. Örsan Öcal Akbulut</p>

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION DEPARTMENT**

Date: 17/10/2023

Thesis Title: The Transformation of the Economy-Politics of the Relationship between England and Scotland in the Context of EU Membership

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 17/10/2023 for the total of 92 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 1 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname: DUYGU BİRDAL
Student No: N20131285
Department: Political Science and Public Administration
Program: Political Science M.A. with Thesis

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Prof. Dr. Örsan Öcal Akbulut

EK 2: ETİK KURUL MUAFİYET FORMU

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 17/10/2023</p> <p>Tez Başlığı: İNGİLTERE-İSKOÇYA ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMİ-POLİTİK NİTELİĞİNİN AB ÜYELİĞİ BAĞLAMINDAKİ DÖNÜŞÜMÜ</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir. <p>Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">Tarih ve İmza</p> <p>Adı Soyadı: DUYGU BİRDAL</p> <p>Öğrenci No: N20131285</p> <p>Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi</p> <p>Programı: Siyaset Bilimi Tezli Yüksek Lisans</p> <p>Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora</p>
<p><u>DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</u></p> <p style="text-align: center;">_____ Prof. Dr. Örsan Öcal Akbulut</p> <p>Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr Telefon: 0-312-2976860 Faks: 0-3122992147 E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr</p>

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION DEPARTMENT**

Date: 17/10/2023

Thesis Title: THE TRANSFORMATION OF THE ECONOMY-POLITICS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN ENGLAND AND SCOTLAND IN THE CONTEXT OF EU MEMBERSHIP

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname: DUYGU BİRDAL
Student No: N20131285
Department: Political Science and Public Administration
Program: Political Science M.A. with Thesis
Status: MA Ph.D. Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Prof. Dr. Örsan Öcal Akbulut

